

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT FOR 1917

INDHOLD

- Jacob Appel*: Halvhundredaarsminder.
Jens Rosenkjær: En Livslov.
Ole Andersen: Jakob Knudsen og Askov.
En Deltager: Fra Elevmødet 1917.
Anna B. Müller: Sølvbrylluppet i Askov 1916.
Poul Bjerger: H. Nutzhorns Guldbryllup.
Poul Bjerger: Højskolens Lærlinge.
Poul Bjerger: Biblioteket.
Skolens Regnskaber fra 1. Maj 1914 til 30.
April 1917.
Legater, knyttede til Askov Højskole.
Regnskab for »Askov Lærlinge« 1916—17.

— Pris 1.25 —

KØBENHAVN
LEHMANN & STAGE

1918

Statens Lærerhøjskole.

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT
1917

Statens Lærerhøjskole.

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1917

HALVHUNDREDAARSMINDER

AF

JACOB APPEL

AARENE 1914—17 har været ualmindelig rige paa Halvhundreaarsminder for Askov Højskole, knyttede paa det inderligste til Sønderjyllands Historie, og det er let at forstaa, at den store Krig har virket til, at disse Minder er kommet frem med baade Styrke og Inderlighed, og det er naturligt, at saavel Skolen i sin daglige Virksomhed som Møderne paa Skolen i disse Aar har været præget deraf; derfor skal ogsaa Aarsskriftet bringe gamle Elever et Bud herom.

Da Lærerne paa Rødding Højskole L. Schrøder og H. Nutzhorn i Efteraaret 1864 opholdt sig i København, havde de ingenlunde opgivet Haabet om at komme tilbage og fortsætte Gerningen i Rødding. Det gjaldt ikke alene i Tiden mellem Fredspræliminærene (1. August) og den endelige Fred (30. Okt.), men ogsaa efter at denne var sluttet.

Det faldt svært for Højskolens Venner at forlige sig med Tanken om, at Arbejdet skulde indstilles paa den første Folkehøjskole. Da de haarde Fredspræliminærer blev kendt, — Afstaaelsen af Slesvig lige til Kongeaaen uden Betingelser — kunde Højskolens Venner hverken syd eller nord for Kongeaaen tro, at den endelige Fred virkelig skulde slaa denne Afgørelse fast.

Fra Sønderjylland kom dette stærkest tilorde i Adres-

sen til Kong Kristian IX om ikke at indvillige i Afstaaelsen af det danske Nordslesvig. Hovedmanden for og Forfatteren til denne Adresse var Rødding Højskoles senere Forstander Cornelius Appel, og da Adressen og dens Historie i Almindelighed er lidet kendt, finder jeg Anledning til at meddele følgende efter min Faders efterladte Optegnelser:

Fra de kongerigske Enklaver paa Vestkysten var der strax efter, at Fredspræliminærerne var offentliggjorte, gaaet Sendebud til den danske Konge for at tale de kongerigske Undersaatters Sag, men fra de slesvigske Amter var der endnu ingen Røst hørt. Under hele Krigen havde hverken Kongen eller Regeringen henvendt nogen Proklamation, noget trøstende eller opmuntrende Ord til Danskerne og de loyale Indbyggere i Slesvig.

Det var saaledes paa bar Bund, Adressen traadte frem.

Midt i August samledes hos Herredsfoged Friederichsen i Toftlund H. A. Krüger og Pastor Randbøl fra Bevtoft, Tingskriver Nissen af Toftlund, Bunde Refslund d. æ. af Boulund og C. Appel, der havde maattet forlade sit Hjem i Tønder, fordi han blev forfulgt af Tyskerne, og nu med sin Familie opholdt sig i Ager-skov Præstegaard.

De forsamlede blev snart enige om, at det var paa høje Tid at faa en Adresse i Stand til Kongen mod Afstaaelsen af det danske Nordslesvig, og de var enige om, at — hvor haard end Freden blev — saa maatte denne Afstaaelse kunne afværges.

Det blev overdraget C. Appel paa Stedet at skrive et Udkast til Adressen. Han blev ene tilbage i Herredsfogdens Studereværelse, medens den øvrige Del af Selskabet gik en Tur i Haven og den nærliggende Skov.

Efter en Timestid var Udkastet færdigt, og det vandt

udelt Bifald, kun et enkelt Udtryk blev ændret, og Herredsfoged Friederichsen gav det som juridisk Embedsmand sin uforbeholdne Tilslutning.

Adressens Ordlyd var:

»Allernaadigste Konge! Det er med Sværdet over Hovedet og med Udsigt til at skulle overantvordes til Folkedød i Fjendevold, at Nordslesvigerne nærmer sig Tronen med deres Nødraab om Frelse fra den overhængende Fare. Henslængt for en overmægtig Fjendes Fod har vi uden et eneste opmuntrende eller trøstende Ord fra vor Konge og hans Regering tavse og ensomme maattet bære Krigens Uheld, dens bittre Skuffelse og rystende Forfærdelse, medens Hjemmetyskerne jublende udraabte hele Slesvig som et tysksindet Land. Aldrig indtil denne Dag har dog Haabet svigtet os, det Haab, at Enden vilde blive god, naar vi kun trofast holdt ud.

Allernaadigste Konge! Endnu staar det Haab vidunderlig fast i vort Hjærte, at vi umulig kan blive skilt fra Danmark, skønt de af Deres Majestæts Regering indgaaede Betingelser har slaæet os med Gru og Forfærdelse, endnu holder vi fast paa den Tro, at Kongen umulig kan slippe os, thi Danskhed og trofast Hengivenhed for Kongens Person har i Nordslesvig stedse været ét og det samme. Ja, vi vidner det for Deres Majestæt og for Alverden, at der boer et dansksindet Folk fra Kongeaaen til Flensborg, der kun har været taust, fordi Fjenden har holdt det under Laas og Lukke.

Vi vidner det, at der slaar et dansk Hjærte i Nordslesvig, som vaander sig under Udsigten til at skulle voldgives sin svorne Fjende, og hvis inderste Liv er et dansk Liv, der kun med Gru kan imødese den Tid, da det langsomt skal kvæles under det fremmede Herredømme. Har det end holdt haardt for mange af

os at gøre sig fortrolig med Slesvigs Deling, saa dog meget hellere den, end at vi skal overgives i Tyskernes Vold.

Allernaadigste Konge! Med Dødsfrygt klamrer vi os fast til Tronen, og Folket kan ikke forstaa, hvordan den danske Konge og det danske Folk kan ville skille sig af med sine egne Lemmer, saalænge der haves en kampdygtig Hær og en ubesejret Flaade til Danmarks Værn og Værge!«

Herredsfogden besørgede Adressen mangfoldiggjort og tildels dens Udsendelse, væsentlig paa Vestkysten. Bunde Refslund bragte den til Haderslev, hvor man ogsaa havde sat sig i Gang med en Adresse, men hvor man strax sluttede sig til Toftlund-Mændene.

Det var forbundet med store Vanskeligheder at faa Adressen ombaaret og underskrevet, thi Tyskerne havde opdaget, hvad der var i Gære. Herredsfoged Friederichsen turde ikke samle de underskrevne Adresselister i sit Hus, ja han maatte endogsaa nægte at tage imod sine Venner, der vilde raadføre sig med ham om Adressens Overbringelse til Kongen, thi de tyske Gendarmer vogtede nøje paa, hvem han omgikkes med.

De fire Mænd, der fik til Opgave at rejse til København med Adressen, var: C. Appel og Gaardmand Jens Janniksen Pedersen af Skjærbæk paa Haderslev Vesteramts Vegne, Brygger Poul Hansen, Haderslev, og Gaardmand Nis Skøt af Erløv paa Haderslev Østeramts Vegne. De kendte Førere fra Østeregnet turde under de vanskelige Forhold ikke udsætte sig for Følgerne af at være med i et saa farligt Foretagende. Af de fire Sendemænd var kun C. Appel kendt Nordslesvig over — mærkeligt er det, at ikke H. A. Krüger var med —; de andre tre var ikke kendt ud over deres

egen Kreds. Men des lettere var det for dem at komme ubemærket afsted. De skulde rejse hver for sig og helst hver sin Vej og først mødes i København. C. Appel rejste over Rendsborg, Neumünster og Kiel og derfra med Damper til København. Egentlig skulde han have været med Skib fra Flensborg, men dettes Plan var ændret, hvorfor han gik over Kiel og kom derved til at rejse sammen med Jens Janniksen. Da de gik ombord en mørk Aften, var det paa et hængende Haar, de var gaaet paa Hovedet ned i Lasten, men i sidste Øjeblik greb en Matros fat i Appel og holdt ham tilbage. Denne Hændelse virkede stærkt paa deres Sind: at de var undgaaet Ulykken blev dem et Tegn paa, at de nok skulde komme frem med Adressen og opnaa, hvad de tilsigtede med den.

I København hjalp Ploug dem tilrette med at faa Audiens. Hos ham fik de allerede den første Aften Indbydelse til at komme tilstede i Martsforeningen, hvor der var samlet en større Kreds af nationalliberale Politikere, som bød Sendemændene velkommen og sagde, at de længe havde ventet paa en Udtalelse fra Nordslesvigerne selv mod Fredspræliminærerne, og at de haabede, den Adresse, Sendemændene medbragte, vilde virke paa Regeringen. Det var i det hele de nationalliberale Kredse i København, der med Varme og nogen Fortrøstning kom de fire Nordslesvigere imøde.

Audiensen blev bestemt til 12. September. Forinden den jævne, men personlig stærkt bevægede lille Sendefærd gik op til Kongen, kom gode Venner til dem, deriblandt Ludvig Schrøder, som havde Løjtnant J. C. la Cour med sig, for at opmuntre og styrke dem; for Schrøders Vedkommende gjaldt det jo hans inderligste Haab: om han kunde vende tilbage til Rødding og fortsætte Gerningen paa Folkehøjskolen. Jeg tror, at

ved den Lejlighed blev Venskabet mellem Ludvig Schrøder og Cornelius Appel grundfæstet, et Venskab, som fik stor Betydning i den kommende Tid baade for Appels Virksomhed paa Rødding Højskole og for Schrøders paa Askov.

Kong Kristian IX modtog de fire nordslesvigske Mænd med stor Venlighed og var under C. Appels Fremsigelse af Adressen dybt bevæget — men han maatte jo sige dem, at han ikke saa nogen Udvej til at komme bort fra Grundlaget i Fredspræliminærene. Ordføreren henstillede til Kongen, om det dog ikke kunde udvirkes, at Nordslesvig ikke blev afstaaet uden Nordslesvigernes Samtykke, og denne Henstilling tog Kongen venligt imod og yttrede, at han vilde tale med Udenrigsministeren herom.*)

I »Fædrelandet« for 12. Sept. 1864 findes Adressen trykt, men selvfølgelig ingen Oplysning om, hvem der overbragte den. Adressen var sat paa et lidet iøjnefaldende Sted i Bladet og var ikke ledsaget af nogen Bemærkning.

Fra Kongen gik Nordslesvigerne efter Indbydelse til Plougs Medredaktør af »Fædrelandet«, den gamle Gjødvad, hvor der blev givet Referat af Audiensen, og senere var der stor Middag paa Hotel Fønix, hvor bl. a. H. N. Clausen, Bille, Orla Lehmann, Adolf Steen, Madvig, Regenburg og Sv. Grundtvig var tilstede. Den sidste bebrejdede Appel, at han i Adressen havde været alt for nøjsom og ikke lagt Danskhedens Grænse langt nok mod Syd.

Et Par Dage senere var Deputationen hos Konsejlspræsident Bluhme, altsaa den Mand, der var ansvarlig for Fredspræliminærene, og her kom det til et varmt

*) Samme Dag, 12. Sept., blev en lignende Adresse overgivet til den preussiske og den østrigske Civilkommisær.

og ret hæftigt Ordskifte mellem Ministeren og C. Appel, som hævdede, at »ingen kunde være berettiget til eller taale at bære Ansvar for at kaste os i Armene paa Danskhedens Dødsfjender«. Bluhme blev hæftig og spurgte, »om Ordføreren troede, at en Engel fra Himlen vilde stige ned og kæmpe for Danmark«, og han tilføjede: »der er ingen, der vil røre en Haand for Danmarks Skyld«, men »bevarede vi et selvstændigt Danmark, kunde vi altid haabe at vinde det danske Slesvig tilbage, naar Tiden ændredes til Gunst for os«.

Det hedder i C. Appels Optegnelser, at han værgede sig saa kraftigt, han kunde, mod Bluhmes Betragtning, men »føjte tilfulde Vægten af de Grunde, Ministeren med saa megen Klarhed og Dygtighed førte frem«, og »det er vel ogsaa rimeligt, at han i Grunden var Talsmand for Tanker, Følelser og Betragtninger, som i Løn deltes af omtrent hele den besindige og klartænkende Del af Folket i Kongeriget«.

I Rigsraadet blev der senere henvist til den nord-slesvigske Adresse mod Afstaaelsen af det danske Nord-slesvig. Navnlige sluttede Vilhelm Birkedal sig til den i sin store Tale 9. Novbr. 1864 ved anden Behandling af Forslag til Beslutning angaaende Fredstraktaten.

»Det er første Gang, der er blevet spurgt, om Konge og Folk helt og fuldt vil afstaa en Del af Danmarks Krone til Arvefjenden, og, saaledes som det staar for mig, afskære os fra vor Rod, saaledes at vi kommer til at ligne en Blomst i et Glas Vand, der vel en Stund kan beholde sine Blade, men aldrig mere kan skyde Knopper«. »For mig staar det klart, at hverken Kongen eller Regeringen eller Folket eller Alle i Forening har guddommelig eller menneskelig Ret til at afstaa Sønderjylland og dets Befolkning til Arvefjenden. Man komme ikke her og sige: Det er nødvendigt, det er ialfald nyt-

tigt for at undgaa større Ulykker. Der er noget, som staar over alle jordiske Nødvendigheds-Hensyn, over alle saakaldte Nyttigheds-Hensyn, der er noget, som har en absolut Magt og Myndighed, og som slet ikke taaler, at man tinger dermed«. »I dette Øjeblik stirrer de tro danske Slesvigere hen til denne Sal, og de spørger: Tør I, kan I virkelig overgive fri danske Sjæle til tysk Ejendom. Hvor er den danske Maud, som uden Gru kan høre Smærtens Raab derovre fra? De har trodsset tyske Bajonetter, Trudsler og Lokkesang, de har sendt Bud til den danske Konge . . . og sagt: Vi vil være danske, vi vil høre Moderlandet til, og saa skal der herfra svares dem: Vi afstaar det og afstaar Eder, ikke til Eder selv, men til de Herskere, I hader og afsky.«

Birkedal endte sin Tale mod Godkendelsen af Fredstraktaten med at erklære, at han kunde og vilde aldrig sige Ja til denne Fred — han vilde sige et varmt og kærligt Nej til Danmarks Dødsdom — og sluttelig tilraabte han Forsamlingen: »Vogt Jer! Vogt Jer for denne Gerning. Der staar i en Sang om Danmarks Skjold Ord, der bliver lagt en dansk Konge paa Læben:

I Skjoldet springer Løver, og Hjærter staar i Brand;
 Hvor kunde jeg vel bryde den dyre Skjolderand?
 Thi jeg er Danmarks Konge, og Danmark er mit Hus,
 Og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i Grus!«

Det er let at se, at den nordslesvigske Adresse og Birkedals Tale begge vidner om, hvor uoverkommeligt det var for mange danske at forlige sig med Tanken om det danske Nordslesvigs Afstaaelse. Dette gjaldt ikke mindst for de Kredse, som stod Folkehøjskolen nær; derfor opgav Schrøder og Nutzhorn ej heller efter Fredspræliminærerne Haabet om at komme tilbage til Rødding. Ja selv efter Fredstraktatens Godkendelse

i Rigsraadet var Planerne om at faa Rødding ingenlunde opgivne.

Umiddelbart efter Nytaar 1865 flyttede Cornelius Appel med sin Familie ind paa Rødding Højskole. Det var blevet bestemt paa en Køretur, som Pastor Svejstrup, Ludvig Schrøder og C. Appel i Fællesskab foretog sig fra Rødding til Stepping og derfra til Sønder-Bjært. Schrøder havde indbudt Appel til at være med i Raadslagningen om Oprettelsen af en Højskole paa kongerigsk Grund, hvor Schrøder og Nutzhorn skulde fortsætte deres afbrudte Gerning. — De tre Mænd havde en meget fornøjelig Rejse sammen, de havde meget at tale med hinanden om, og ud af dette Samvær kom Beslutningen om, at den hjemløse Appel foreløbig skulde flytte ind paa Højskolegaarden i Rødding.

Hermed var dog paa ingen Maade sagt, at Schrøder havde opgivet Rødding. Det fremgaar tydeligt af et Brev fra Appel til Schrøder, skrevet 14. Febr. 1865.

»Svejstrup og jeg har hyppigt talt om det foreliggende Spørgsmaal (∴ Rødding Højskoles Fremtid), senest igaar Eftermiddag, da Kloppenborg (Medlem af Rødding Højskoles Bestyrelse) ogsaa var tilstede under en Del af vor Forhandling. Udbyttet af Gaarsdagens Overvejelser blev da dette, at Svejstrup skriver til H. A. Krüger, Bunde Refslund og K. Knudsen, Trøjborg (∴ de øvrige slesvigske Medlemmer af Styrelsen for Rødding Højskole) med Indbydelse til dem om at komme til Rødding Præstegaard om fjorten Dage for i Forening med ham og Kloppenborg at tage Sagen om Højskolen og da navnlig Askov-Planen (som imidlertid var dukket op) i moden Overvejelse.

Jeg har længe syntes, at der skulde mere Hold i Forhandlingen, der var og blev altfor svævende og let

kunde opløse sig i Vrøvl og Snak. For mine Øjne har Sagen to Hovedpunkter, nemlig om Slesvigerne føler Trang til strax at have Skolevirksomheden fortsat paa Grændsen, da det ikke kan ske i Rødding, og om de sætter Pris paa at bevare *Dem* for Skolen. I den første Henseende har jeg Fornemmelsen af, at de Fleste vel omtrent kunde tænke som saa: »Det haster jo ikke; det hele er et Uvejr, som snart driver over igen, og saa begynder vi atter i Rødding. Indtil da sørger Prøjserne nok for, at Danskheden holdes oppe i Nordslesvig, og i Ventetiden, da vi er saa spændte paa at iagttage den politiske (Udvikling), har vi ikke ret Ro til at syle med Skolesager«. At der er en saadan Stemning, har jeg som sagt en Fornemmelse af; men paa den anden Side finder jeg det ogsaa rimeligt, at der alligevel mangesteds gaar unge Mennesker, som vilde benytte Skolen, naar den først var der, ja maaske endog længes efter den, og i al Fald bliver Folks Standpunkt klarere, ogsaa for dem selv, naar de stilles overfor et bestemt Spørgsmaal om et bestemt Forslag. Hertil kommer nu det Hensyn, at der er mange unge Mennesker, der af Sessionsfrygt laver til med at gaa nordpaa, saa adskillige af dem maaske netop i den tilstundende Vinter vilde hilse en Skole i Askov med Glæde

Hvad nu det andet Spørgsmaal angaar, Deres personlige Stilling til Røddingegnen, da er det jo for det første klart nok, at De har indelsket og indlevet Dem i den sønderjydske Folkesag, og at De altsaa ikke skal dreje af for den første ugunstige Vind. Saavidt jeg kan skjønne, har den Kreds, der kendte Dem fra Deres Skolevirksomhed, et levende og virkeligt Ønske om at bevare Dem for Sønderjylland.

Hvad Krüger og Knudsen angaar, tør jeg ikke yttre noget, da jeg intet véd, men om »Bovlund-Kredsen«,

som jo i Grunden kun har set Dem, idetmindste i Hovedsagen, gennem politiske Briller, og som De jo har haft ubehagelige Sammenstød med, om den tør jeg vistnok ikke sige, at den vil holde videre paa Dem; men den er jo dog kun en lille Kreds, og den vil, det er jeg vis paa, bøje sig for den større, ifald denne findes stemt for at sikre sig Dem Var disse to Ting gjort, nemlig Nordslesvigernes Tilslutning til en Plan om en Skoles hurtige Oprettelse paa Grænsen og til Ønsket om at beholde Dem ved Skolen, da lod sig meget ordne og lægge til Rette.

Men imidlertid er det under alle Omstændigheder vist nødvendigt, at De beløver Dem paa at begynde smaat i Askov. De maa helst komme ene, jeg mener jo da Dem og Deres Familie. Kan De saa i Sommer lægge lidt Grundvold og berede Jorden, saa De maaske til Vinter kunde trække Fenger til Dem, saa var det jo godt. I hvor nødig De end vilde og maatte savne den kære og livlige Nutzhorn, saa er der dog foreløbig ingen Udsigt for ham.

Altsaa mit Raad er dette: Giv nu lidt Tid og afvent Udfaldet af Forhandlingerne herovre; bliver dette da saaledes, at Døren synes at skulle lukkes for Dem her, da kan De med mere udelt Sind vende Dem imod den Dør, som den herlige Christen Hansen skjønner at kunne aabne for Dem i Fyen.« (Dette hentyder til en Forhandling, den bekendte Christen Hansen i Vejstrup havde indledet med Schrøder om at begynde en Folkehøjskole dér.)

Allerede 1. Marts kunde Svejstrup meddele Schrøder, at Mødet paa Rødding Præstegaard havde fundet Sted, og at »de slesvigske Bestyrelsesmedlemmer (for Rødding Højskole) ønsker, at De vil begynde en Skole tæt nord for Grænsen. Vi er blevne allarmede her ved Frygten for, at De skulde gaa til Fyn istedenfor

til Askov. Jeg haaber, De holder fast ved Halvøen, og her i Egnen om Rødding véd De da, at der er Venner, som gerne vil skikke Dem Lærlinge, naar De kan.

Heller ikke er der mindste Tvivl om, at en Opfordring til at yde Bidrag til den Skole, De aabner, vil finde god Modtagelse herovre hos os.«

Det var saaledes Frygten for, at Schrøder skulde gaa til Vejstrup, der gjorde, at Styrelsen for Rødding Højskole tilskyndede Schrøder at begynde i Askov, og Begyndelsen her blev, som Appel havde forudsagt, overmaade lille, nemlig med 7 Elever i Sommeren 1865.

Som Appel skrev i Brevet af 15. Febr. 1865, var det fremdeles den almindelige Mening blandt Højskolens Venner, at »det hele er et Uvejr, som snart driver over igen, og saa begynder vi atter i Rødding«.

Der var en lignende Stemning ogsaa i andre Kredse. Erik Skram fortæller i sine Studenterminder, at Ulykken i 1864 virkede som en stor »Forstyrrelse« for de unge, men da »Fredsslutningen, der berøvede os Slesvig og Holsten, kun var en foreløbig Afgørelse, som vore ledende Mænd, de gode Hoveder, snart skulde passe deres Snit til at faa omstyrtet, hvorfor saa egentlig bevare en sørgmodig Mine? Den Uenighed, der herom kunde rejse sig, angik Størrelsen af det Stykke, vi skulde tage tilbage, naar Chancen var der. De naive vilde have hele Holsten, Slesvig og Lauenborg, de kloge kun Slesvig og de aller klogeste kun det danske Slesvig.«

I Virkeligheden holdt disse Forhaabninger sig lige til Pragfredens Artikkel 5 kom og gav dem en fast Grund at hvile paa.

De Vanskeligheder, som efter Wienerfreden opstod mellem Prøjsen og Østrig, førte vort lille Land i mærkelige Situationer. Herom ved vi noget nu, men i Tiden vidste kun faa Besked herom.

Da Bismarck i Marts 1865 gjorde Kiel til preussisk

Flaadehavn var han nærvædet at have fremkaldt Krigen, der dog først kom 1866.

Imidlertid havde Østrig Planer om at skaffe sig en Allieret i Danmark i Kampen mod Prøjsen og fremkom med et Tilbud til den danske Regering. Men dette Tilbud var fremsat i en saa overlegen Form, at det var let for Grev Frijs at stille sig afvisende overfor det. Den danske Konsejlspræsident indsaa med den sunde Sans, han som Statsmand gentagne Gange lagde for Dagen, at det vilde være alt for farligt for os at lægge os ud med vor mægtige Nabo mod Syd.

Spørgsmaalet om Danmarks Deltagelse i Krigen kom derimod snart til at foreligge paa helt anden Vis.

I September 1864 havde en Deputation af Sønderjyder søgt Foretræde hos Kejser Napoleon III for at anmode ham om at medvirke til, at den danske Del af Nordslesvig blev raadspurgt, forinden Afstaaelsen blev vedtaget. Rimeligvis var det en Følge heraf, eller dog under Indflydelse af denne Henvendelse, at den franske Regering 31. Decbr. 1864 meddelte sine Gesandter, at Frankrig var stemt for en national Afgørelse af det nordslesvigske Spørgsmaal.

I Februar 1865 blev nu i al Hemmelighed i Nordslesvig en ny Adresse underskrevet til Kejser Napoleon, hvori man bad ham virke for Nordslesvigs Afstaaelse, »at den Del (af Folket), der stemte for at komme til Danmark, maatte blive genforenet med dette Land, og samtidig satte Jules Hansen*) Spørgsmaalet paa Dagsordenen ikke alene i franske, men ogsaa i andre ledende udenlandske Blade.

Nordslesvigerne ventede Krigen og haabede, at den

*) Jules Hansen, tidligere Fuldmægtig under Landsoverretten, blev 1864 af en Kreds af politisk interesserede Mænd sendt til Paris for at paavirke den franske Presse til Danmarks Gunst. Han naaede en fremragende Stilling som Journalist og som Agent for det franske Udenrigsministerium og havde f. Eks. gentagne Gange Samtale med Bismarck.

endelige Løsning for deres Vedkommende skulde blive Nordslesvigs Genforening med Danmark.

Bismarck var for at faa fri Hænder over for Østrig villig til at tage Hensyn til Napoleons Ønsker om en national Afgørelse i Nordslesvig, naar han saa til Gengæld med Frankrigs Tilslutning kunde indlemme Sydslesvig og Holsten i Prøjsen. I en Samtale med Jules Hansen erklærede han: at hvis han havde Valget mellem enten at indlemme Slesvig til Flensborg (saa Nordslesvig kom tilbage til Danmark) eller at give begge Hertugdømmer til Hertugen af Augustenborg, vilde han uden Tøven vælge det første. Men Kong Wilhelm var imod det. »Imidlertid«, fortsatte Bismarck, »forstaar vi godt, at der i Nordslesvig er flere end 100,000 Danske, der i Fremtiden højlydt vil beklage sig, og at det vil blive saare vanskeligt at bevare et godt Forhold mellem Danmark og Tyskland, saalænge de danske i Slesvig er skilt fra deres Landsmænd. *Jeg vilde derfor ikke betragte det som en stor Ulykke, om Nordslesvig ved passende Lejlighed blev givet tilbage til Danmark.*

Der var i Tilslutning til Bismarcks Stilling, flere tyske Politikere, der tog Standpunkt i Sagen og mente, at Nordslesvig skulde tilbagegives (om end de fleste fandt, at Dybbøl og Als, hvor Kampen havde staaet, ikke kunde gives Danmark tilbage).

Bladet »Fædrelandet« bragte i Febr. 1866 Meddelelse om Korrespondancer fra Paris, hvori der oplyses, at Spørgsmaalet om Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark drøftes mellem den franske Udenrigsminister og den tyske Gesandt. »Bismarck skal være bestemt paa for enhver Pris at skaffe en Løsning af det slesvig-holstenske Spørgsmaal, endnu før den preussiske Landdag faar endt sin Samling. Kong Wilhelms Re-

gering skal have meddelt den franske sin Beslutning, at ville tilknytte Hertugdømmerne imod at tilbagegive Danmark den nordlige Del af Slesvig, som er helt beboet af Danske«. »Disse Rygter«, siger den ene Brevskriver, »bestyrkes ved visse Kendsgerninger, som foregaar for vore Øjne, for Exempel de Sammenkomster, der i de sidste to Dage har fundet Sted mellem Grev Goltz og (den danske Minister i Paris) Grev Moltke Hvidtfeldt, og de to Besøg, som den danske Minister efter hinanden har aflagt i (det franske) Udenrigsministeriet«.

Et Par Dage senere, 22. Febr., meddeler »Fædrelandet« efter »Köln. Zeitung« et Brev fra Paris af 19. Febr. 1866, hvori det hedder: »I samme Grad som Forholdene bliver mer spændt mellem Berlin og Wien, antager Forholdene mellem Regeringerne i Paris og København en venskabeligere Form«.

Dagen efter, altsaa 23. Febr., oplyser Bladet, at den franske Minister i København paa sin Regerings Vegne har overrakt den danske Kronprins Æreslegionens Storkors, og hertil knytter Bladet den Bemærkning: »Uden at tillægge denne vort Kongehus viste Høflighed nogen sær Betydning, kan man dog ikke nægte, at den synes at give de samtidige Rygter om den franske Regerings pludselige vaagnede Velvillie for Danmark og Interesse for Nordslesvigs Tilbagegivelse noget Hold«.

Offentligheden beskæftigede sig saaledes ret livligt med Spørgsmaalet om, at fransk Indflydelse gjorde sig virksomt gældende Nordslesvig vedrørende.

Der skete virkelig ogsaa vigtige Ting gennem diplomatiske Forhandlinger. I Slutningen af April 1866 gjorde nemlig Danmark efter Frankrigs Tilskyndelse Preussen et Tilbud om Forbund. Den danske Flaade skulde forene sig med den preussiske og sammen med denne

bevogte de tyske Kyster, og danske Tropper skulde besætte Nordslesvig til Syd for Flensborg, og efter Krigen med Østrig skulde Danmark beholde den saaledes besatte Del af Slesvig.

Bismarck svarede paa dette danske Tilbud, at personlig vilde han gerne opgive alt, hvad der var dansk, men han kunde ikke sætte sin Villie igennem overfor Kongen; han tilføjede, at en Linie syd for Flensborg var for meget, da denne By overvejende var tysk — iøvrigt maatte han afslaa Tilbuddet, da Danmarks Hjælp ikke betød saa meget, at der kunde ydes Vederlag for dette.

Om dette Tilbud vidste man i Almindelighed selvfølgelig intet i Datiden, men jeg har mindet om det, fordi det kaster Lys over, i hvor høj Grad Spørgsmaalet om Nordslesvigs Tilbagegivelse stod paa Dagsordenen forud for den preussisk-østerrigske Krig.

Og Tilbuddet fra Danmark til Preussen om en Alliance har, saaledes som der ofte er gjort opmærksom paa, utvivlsomt været medvirkende til, at der allerede ved den foreløbige Fred mellem Preussen og Østrig, sluttet i Nicolsburg, paa Kejser Napoleons Foranledning blev optaget følgende Bestemmelse som § 3: »Kejseren af Østrig overdrager Kongen af Preussen alle sine ved Freden i Wien 1864 erhvervede Rettigheder til Hertugdømmerne Holsten og Slesvig med det Forbehold, at Befolkningen i de nordlige Distrikter af Slesvig skal afstaaes til Danmark, hvis den ved en fri Afstemning udtaler sit Ønske om at forenes med Danmark«.

Denne Bestemmelse blev jo siden uden nogen betydende Ændring optaget i Pragfreden og er kendt under Navn af § 5.

Mærkelig nok skal Bestemmelsen være redigeret af

den preussiske Minister i Paris ved Forhandling med Kejser Napoleon.

De østerrigske Underhandlere ved Freden var villige til at stryge § 5 mod at faa Indrømmelse paa andre Punkter, men Napoleon hindrede ved en Indgriben i Forhandlingerne »at § 5 blev kvalt i Fødselen«

Hos de danske Nordslesvigere vakte § 5 stor Glæde: nu havde deres Forhaabninger faaet et fast Grundlag.

§ 5 var jo en Opfyldelse af det Ønske, den nordslesvigske Sendefærd, 12. Sept. 1864, havde fremsat overfor den danske Konge.

Selvfølgelig virkede § 5 ogsaa stærkt i Kongeriget, og de, som havde forladt en Virksomhed i Sønderjylland paa Grund af Afstaaelsen, deriblandt Lærerne fra Rødding Højskole, fik Haab om snart at kunne vende tilbage.

I Askov, hvor Vinterskolen, Novb. 1866, begyndte med 61 Elever, var man tvivlraadig om, hvorvidt man skulde indrette sig der for længere Tid eller ej. Schrøder skriver i et Brev til C. Flor 5. Decbr. 1866: »Dersom det trækker ud med Nordslesvigs Afstaaelse og dermed ogsaa med en mulig Flytning til Rødding, vil Spørgsmaalet blive paatrængende, om vi skal købe Jord og bygge en rigtig Skolebygning her i Askov. Men det maa vel snart klare sig, hvad det bliver til«.

Ja, det var alles Mening, og den blev bestyrket ved Bismarcks bekendte Udtalelser i den preussiske Landdag 20. Decbr. 1866, under Behandling af Forslaget om Holsten og Slesvigs Indlemmelse i Preussen. Det nedsatte Udvalg var meget utilfreds med § 5 og udtalte Haabet om, at det maatte lykkes Regeringen at fjerne denne Paragraf eller dog begrænse dens Gyldighed til de allernordligste Dele af Slesvig: »Vi (∴ Udvalget) kan ikke gaa med til en saa fortvivlet Anven-

delse af Nationalprincippet i Nordslesvig, at vi mulig kunde blive nødte til at anerkende en Afstaaelse helt til Flensborg«.

Som Svar paa Udvalgets Indstilling fremkom da Bismarck med sin bekendte og stærke Udtalelse: »Jeg har altid været af den Mening, at den Befolkning, som virkelig — med utvivlsom og gentagende tilkendegivet Villie — vil tilhøre en umiddelbart tilgrænsende Nabostat af dens egen Nationalitet, ikke bidrager til at styrke den Magt, fra hvilken den stræber at blive adskilt«. »Den ubestemte Affattelse, som § 5 har faaet«, — sagde han videre — »overlader os et vist Spillerum i Udførelsen; men jeg anser det for nødvendigt at bemærke, at om vi end ikke modsætter os de af Udvalget indførte Forandringer, kan vi dog umulig ved Udvalgets og Landdagens Beslutninger lade os løse fra Forpligtelser, som vi har indgaaet; vi maa holde dem, men vi vil bringe dem saaledes til Udførelse, at der ikke ved den Afstemning, som skal danne Grundlaget for vor Fremfærd, bliver nogen Tvivl tilbage om dens Frivillighed og Uafhængighed og om den definitive Villie, som skal kundgøres derved«.

Største Betydning havde Bismarcks Udtalelse i Øjeblikket overfor Spørgsmaalet om de Foranstaltninger, man i Nordslesvig havde ventet sig og frygtet fra de ny Magthaveres Side, især den forestaaende Udskrivning af det tjenestedygtige Mandskab til Militærtjeneste og Udskrivning af Valg til den nordtyske Rigsdag. Efter Udtalelsen 20. Decbr. fandt Nordslesvigerne, at nu maatte Faren for Udskrivning være forbi; det vilde jo ingen Mening være i en saadan, naar § 5 skulde udføres.

Det var med et lyst Haab, Nordslesvigerne gik ind i 1867, det mest bevægede af de Aar, de danske Sønderjyder har levet under Fremmedherredømmet — indtil

den store Krig kom 1914. Men 1867 blev Trængselnes og Skuffelsernes Aar.

Straks i Januar begyndte Militærudskrivningen, som gjaldt fire Aargange, idet der i Aarene 1864—67 ikke var udskrevet Mandskab i Slesvig. — Følgen heraf var en stor Udvandring til Danmark, idet de unge benyttede sig af Wienerfredens § 19, som gav Beboerne i de afstaaede Hertugdømmer Ret til at bevare deres danske Undersaatsforhold, naar de inden 16. Novbr. 1870 søgte derom. Der mødte saa at sige ingen paa Sessionerne, i Haderslev Amt kun 43 af fire Aars Mandskab.

I Marts Maaned blev der udstedt alm. Udvisningsordre for alle de i Slesvig fødte Værnepligtige, der havde valgt at beholde dansk Undersaatsforhold; inden 24 Timer skulde de være ude af Landet. Samtidig hermed begyndte de saakaldte Kontrolforsamlinger for det ældre Mandskab; hver Mand i Alderen fra 25—38 Aar, som havde tjent i den danske Hær, skulde nu møde og aflægge Faneed til den preussiske Konge, altsaa indrulleres i den preussiske Reserve.

Selvfølgelig nægtede de allerfleste at aflægge Eden: de kunde ikke sværge Troskab til den Fjende, de nylig havde kæmpet med paa Liv og Død. De søgte i Henhold til Wienerfredens § 19 om dansk Undersaatsforhold — men saa udstedte Udenrigsministeriet en ny Kundgørelse, som udviste »uden Undtagelse« alle nordslesvigske Værnepligtige, der havde faaet dansk Indfødsret. Det drejede sig her om gifte, bosciddende Folk, og naar man hører, at alene i Haderslev Amt, hvor der først paa Aaret var udvist 1000 unge Mænd, udvandrede der i April Maaned 1867 over 3000 af disse ældre Mænd, kan man forstaa, at der var Sorg og Kummer i de mange

Hjem, hvis Forsørger var tvunget bort. Ja, Tilstrømningen til Kongeriget var saa stærk, at det var saa at sige umuligt for de mange udvandrede Sønderjyder at tjene endogsaa kun Brødet. Der blev da ogsaa dannet en Hjælpekomité, som indsamlede Midler til Støtte for de mange trængende.

Men det var kun en enkelt af de mange Trængsler og Skuffelser, Aaret 1867 bragte.

Indlemmelsen af Hertugdømmerne i Preussen var sket ved Patent af 12. Januar 1867, og Følgen heraf maatte bl. a. være, at der blev krævet Ed af Embedsmændene til den preussiske Konge. Hertugdømmets Embedsstand var jo løst fra Embedseden til Danmark, mange af dem havde aflagt Ed til Augustenborgerne, og nu maatte de sværge til Preussen. — Men de tilbageblevne danske Embedsmænd i Nordslesvig hævdede, at Edsaflæggelsen for deres Vedkommende burde opsættes til § 5 var iværksat. De nægtede at aflægge Eden, blev derfor strax sat ud af Embedsvirksomhed, og i Sommerens Løb blev de afskedigede. Dette gjaldt baade Præster og Lærere — forøvrigt ogsaa Sognefogder.

I Febr. 1867 blev der fra Nordslesvig sendt en Deputation til den preussiske Konge med en Adresse af følgende Indhold: »Allernaadigste Konge! I de danske Nordslesvigeres Navn vove vi herved underdanigst at bede om, at det maatte behage Deres kongelige Majestæt allernaadigst at forordne, at den fri Afstemning, som Artikel 5 i Pragfreden har fastsat for Slesvigs nordlige Distrikter, snarest mulig maa iværksættes, og at baade Embeds- og Bestillingsmænd og de Værnepligtige, forsaavidt Vedkommende selv ønsker det, maa fritages for at edfæstes til Deres Majestæt som Landets Konge og Herre, saalænge Afstemningssagen ikke er gennemført. Vi véd det nok, at Deres Majestæt ikke

ligefrem har henvendt noget Løfte til os i den omtalte Fredsartikel, men da dens Indhold naturligvis er vitterlig for os, som for hele den politiske Verden, saa danner den ligefuldt for Tiden Grundlaget for Nordslesvigernes hele politiske Mening. . . . Allernaadigste Konge! Vi tør udtale det med Glæde, at Nordslesvigerne hidtil har bevaret Fædrenes nedarvede Ærbødighed for edelige Løfter og Forpligtelser, og i Kraft heraf bede vi underdanigst Deres Majestæt om allernaadigst at fritage enhver, være sig Embedsmænd, Bestillingsmænd eller Værnepligtige, for at tilsværge Deres Majestæt Troskab og Lydighed som Landsherre, naar Vedkommende maa bekende, at han kun med krænket Samvittighed kan aflægge en saadan Ed, saalænge hans og saagodtsom hele den nordslesvigske Befolknings Sind og Hu dog staar til, gennem den bebudede Afstemning, at vende tilbage under Hans Majestæt Kongen af Danmarks Herredømme.«

(»Vestslesvigs Tidende« meddeler, at Deputationen, der havde Slagtermester Partsch fra Flensborg til Ordfører, havde Audiens 22. Febr.)

Men der blev intet Hensyn taget til denne Henvendelse.

Blandt de afsatte Præster var H. Svejstrup i Rødding, der havde staaet i et nøje Samarbejde med Lærerne paa Højskolen, og som havde samlet en stor Kreds om sin Forkyndelse i Rødding og Skrave Kirker.

Svejstrup rejste ikke til Kongeriget, men flyttede om paa Højskolegaarden og fortsatte sin Gerning som kirkelig Ordfører, og herved skabte han Begyndelsen til den første danske Frimenighed i Sønderjylland. C. Appel, der jo ogsaa boede paa Højskolegaarden, virkede til 1870 sammen med Svejstrup, som dette Aar flyttede over Grænsen til Vejen, og blev 1874 paa

Askov Højskole af Vilhelm Birkedal, i Nærværelse af flere danske Præster, ordineret til at være Rødding Frimenigheds Præst.

Men det var jo kun et enkelt Sted i Sønderjylland, at en kirkelig Kreds havde Betingelser for at kunne fastholde deres hidtidige Præst, saaledes som Tilfældet var i Rødding, og der er næppe Tvivl om, at det foruden Pastor Svejstrups særlige Kræfter og Evner skyldtes den Virksomhed, der havde haft Hjemsted paa Højskolen.

Nordslesvig mistede ellers saa at sige alle sine Arbejdere i Kirke og Skole. At dette betød en stor Svækkelse, er jo givet. De enkelte Præster og Lærere, som blev tilbage, fik kummerlige Kaar at arbejde under, ofte mistænkt baade fra Styrelsens og Befolkningens Side. Sønderjyderne maatte nu selv tænke paa at tage Kirkesag og Skolesag i egne Hænder, og paa Rødding Højskole kom baade Frikirken og Friskolen til Live under Fremmedherredømmet, idet Appel begyndte en privat Skole for Børn, og Svejstrup som nævnt lagde Grunden til Frimenigheden.

Et Lyspunkt i 1867 var Valget til det nordtyske Forbunds grundlovgivende Rigsdag, thi selv om den store tyske Nationalforening med rige Midler øvede et stærkt Valgtryk paa Embeds- og Bestillingsmænd og paa alle de Vælgere, der som Næringsdrivende var Bevillingshavere — og heraf var der over 10 pCt. af Vælgerne — valgtes dog to danske Rigsdagsmænd, og da hele Slesvig kun havde fire Repræsentanter, var det et stærkt Udtryk for et dansk Nordslesvig. Afstemningen viste som bekendt, at det danske Sindelag gik ned sønden om Flensborg, og i Virkeligheden var den jo netop den Afstemning, som § 5 forudsatte.

Imidlertid mødte de to Rigsdagsmænd, H. A. Krüger og N. Ahlmann, paa den grundlovgivende Rigsdag, hvor

de krævede Nordslesvigs Særstilling i Henhold til Pragerfreden. Bismarck udtalte i den Anledning, at Nordslesvigerne havde ingen traktatmæssig Ret, »kun Østrig har Ret til at fordre Pragfredens Opfyldelse af os«, men herpaa svarede Ahlmann: »Vi tror, at naar der er sluttet en Traktat mellem to store Magter, saa faar de, hvem den berører, Udsigt til at nyde en Ret, og denne Ret, troede vi, skulde opfyldes for os«.

Ved Forhandlingen om § 53 i Grundlovsudkastet angaaende Værnepligten stillede de to danske Repræsentanter Forslag om, at i Nordslesvig (ned til Afstemningsgrænsen) skulde Værnepligten ikke gøres virksom, før § 5 var iværksat, men dette Forslag faldt, og da de danske ved Mødet 15. April 1867 vilde stille følgende Forslag: »For saa vidt en Grænseforandring er betinget af bestaaende Traktater, forpligter de forbundne Regeringer sig til uopholdelig at træffe de hertil nødvendige Forholdsregler«, kunde de ikke faa den nødvendige Understøttelse til at føre det frem i Salen. I Slutningen af den Begrundelse, Krüger og Ahlmann gav dette Forslag, skrev de: »Vi føler os som Danske; traktatmæssig Ret opfordrer os til at udtrykke vort nationale Sindelag med fuld Aabenhed; vi vil forblive Danske, vi vil behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter«.

I en noget forkortet Form: »Vi er Danske, vi vil forblive Danske, vi vil behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter« er det almindelig kendt og særlig knyttet til H. A. Krügers Navn. Gamle Askov-elever vil huske, at disse Ord staar paa Mindestenen over Krüger i Skibelund Krat. De er dog oprindelig formede af N. Ahlmann, men Krüger brugte dem som et Løsen ved sine Møder, saa de kom til at særtægne hans Standpunkt gennem mange Aar.

Det var under disse Forhandlinger i 1867, at Bismarck 18. Marts begrundede sin Fortolkning af § 5; bl. a. udtalte han, at skulde § 5 iværksættes, vilde det være nødvendigt at kræve Garantier for de i Nordslesvig boende Tyskeres Vedkommende.

Han tilføjede endvidere, at § 5 gav den preussiske Regering et stort Spillerum med Hensyn til Paragrafens Fortolkning. Der var i § 5 ikke Tale om »den nordlige Del af Slesvig«, men kun om »de nordlige Distrikter«. »Man kan tænke sig disse meget smaa, og man kan tænke sig disse meget store, men jeg tror ikke, de vil blive saa store, som man tænker sig i København«.

Bismarck fremdrog alle Vanskeligheder ved en Afstaaelse, og navnlig lagde han megen Vægt paa, at før en Afstemning kunde finde Sted, maatte der ved Forhandling med Danmark skaffes Sikkerhed for de tysksindedes økonomiske Interesser. Det var klart, at Sagen skulde trækkes i Langdrag; man ser det tydelig deraf, at det nu i ledende tyske Blade blev hævdet, at der ingen Mening var i strax at gøre § 5 virksom, ti Befolkningen i Nordslesvig maatte jo dog lære det tyske Regimente at kende, før den kunde vælge mellem det og det danske.

Resultatet af Forhandlingerne paa Rigsforsamlingen var nedslaaende for Sønderjyderne og for alle i Kongeriget, der ventede paa at kunne vende tilbage til deres forladte Virksomheder sønden Aa.

1. Juni 1867 traadte det nordtyske Forbund i Virksomhed med Bismarck som Kansler.

Forinden havde imidlertid den preussiske Gesandt i København officielt meddelt den danske Regering, at § 5 existerede og indledet Forhandlinger med den danske Udenrigsminister, Grev Frijs, om Danmark

vilde gaa ind paa at faa Nordslesvig tilbage mod at give Garantier for de dér boende Tyskere.

Aarsagen til, at disse Forhandlinger saa hurtig kom i Gang, laa udenfor de dansk-tyske Forhold, og maa søges i Preussens Strid med Frankrig om Luxemborg.

Bismarck havde under Forberedelserne til Krigen med Østrig gjort alt for at vinde Napoleon og havde da ogsaa givet ham Løfte om en Udvidelse af Frankrigs Grændser.

Nu efter Sejren trak han sig tilbage, idet han foregav, at det tyske Folks og Kongens Modstand ikke tillod ham at indfri de givne Løfter. — Det drejede sig bl. a. om Luxemborg. Dette Storhertugdømme blev 1866 selvstændigt ved Opløsningen af det tyske Forbund, men blev staaende i den tyske Toldforening.

Napoleon havde 1867 med den hollandske Konges Samtykke gjort de indledende Skridt til at knytte det til Frankrig, og herved var der opstaaet en faretruende Spænding mellein Preussen og Frankrig. Krigen blev dog undgaaet, idet Napoleon gav Afkald paa Storhertugdømmet, og Preussen trak sine Tropper tilbage fra Fæstningen Luxemborg, som de havde holdt besat.

Paa Ruslands Forslag blev der da i London holdt en Kongres af Stormagterne og Belgien og Holland for at forhandle om Luxemborgs Stilling. Kongressen i London blev aabnet 7. Maj, og samme Dag henvendte den tyske Gesandt Heydebrand sig i København for at indlede Forhandlinger om § 5.

Der er næppe Tvivl om, at Bismarck begyndte disse Forhandlinger netop paa det Tidspunkt for at undgaa, at det nordslesvigske Spørgsmaal blev sat paa Kongressens Dagsorden. Herpaa tyder først og sidst den Maade, hvorpaa Forhandlingerne blev ført fra preussisk Side. -- I Henvendelsen af 7. Maj blev der spurgt, om

Danmark vilde give tilstrækkelige Garantier til de i Nordslesvig boende Tyskeres Beskyttelse i Overensstemmelse med Bismarcks Krav i Talen 18. Marts. Herpaa svarede den danske Regering 15. Maj, at den selvfølgelig med Glæde vilde gaa ind paa en Forhandling om Udførelsen af § 5, men man ønskede at faa formuleret de antydede Garantier for at kunne bedømme, om man kunde gaa ind paa dem. Men hertil var den preussiske Regering ikke at formaa, tværtimod fastholdtes i en Note af 23. Maj, at det var Danmarks Sag at udtale sig om, hvilke Garantier det kunde og vilde give.

Det var jo en saare vanskelig Sag at opstille de krævede Garantier, ti hvad mentes der med dem? Derfor svarede man fra dansk Side, at man ikke ansaa andre Garantier for nødvendige end dem, som var givne i de allerede bestaaende Traktater, navnlig ogsaa i Wienerfreden af 30. Okt. 1864, der jo netop angik Forholdene i et Grænseland med Garantier for de danske, som da var kommet under Fremmedherredømme.

Endelig under 18. Juni 1867 sendte Heydebrand til den danske Udenrigsminister, Grev Frijs, en længere Note, som her gengives i sin Helhed, da den giver et klart Billede af den Maade, hvorpaa Bismarck ønskede Forhandlingerne førte.

»Undertegnede har gentagne Gange haft den Ære i fortrolig Samtale at henlede den kgl. danske Hr. Konseilspræsidents Opmærksomhed paa de Spørgsmaal, som knytter sig til Udførelsen af Artikel 5 i den mellem Preussen og Østrig d. 30. August f. A. i Prag afsluttede Fred. Det har ved disse Lejligheder været ham paalagt at udtrykke sin Regerings Ønske om i

al Venskabelighed at komme overens med den kgl. danske Regering om visse Spørgsmaal, som dannede den nødvendige Forudsætning for Afstaaelsen af en Del af Hertugdømmet Slesvig, og han har som saadanne Spørgsmaal betegnet: de nødvendige Garantier for Beskyttelsen af de paa hint Jordsmon levende Ty-skere og Overtagelsen af en forholdsmæssig Del af Hertugdømmernes Gældsbyrde. Hr. Konseilspræsidenten har ogsaa udtalt sin Beredvillighed til at træde i Forhandling om disse Punkter, og H. M. Kongens, Undertegnedes allernaadigste Herres, Regering turde hengive sig til den Forventning, at den kgl. danske Afsending i Berlin vilde blive sat i Stand til at tilkendegive sin Regerings Hensigter i begge disse Hensender.

Til sin mest levende Beklagelse har den dog i sidstnævntes nyeste Meddelelse, en fortrolig meddelt Depesche fra Hr. Minister Frijs til Hr. v. Quade (den danske Gesandt i Berlin) af 1. d. M., i Stedet for de haabede mere bestemte Erklæringer, kun fundet Henvisning til de bestaaende Love og Traktater, hvilke Hr. Ministeren holder for saa fuldkomment tilstrækkelige, at enhver Garanti derudover vilde være overflødig, ja endog betænkelig.

Den ærbødigst undertegnedes Regering tror i denne foreløbige Ytring ikke at maatte erkende den kgl. danske Regerings endelige Opfattelse. Denne vil ved nøjere Overvejelse ikke kunne skjule for sig selv, at Forholdenes ejendommelige Natur gør det umuligt for den preussiske Regering, under de særegne Tilstande i hine Landstrøg, at nøjes med en Henvisning til Lovene og den almindelige Forsikring om den kgl. danske Regerings ikke betvivlede Velvillie mod alle dens eventuelle Undersaatte. Den vil finde det na-

turligt, at naar H. M. Kongen har erklæret sig rede til at opfylde sine nordslesvigske Undersaatters mulige Ønsker om en Genforening med Danmark, har hans i disse Strøg boende tyske Undersaatters Ønsker og Fornødenheder ikke ringere Betydning for ham. Til at afstaa tyske Sogne mod deres Villie og med Tabet af enhver Ret for deres nationale Ejendommeligheder til et fremmed Land og give dem til Pris for Farer, for hvilke Frygten i Erindringen om Fortiden træder højlydende frem iblandt dem selv, har Fredstraktaten i Prag ikke forpligtet Preussen. Den kgl. Regering har just ved hin Artikel vist, at den efter Mulighed vil tage Hensyn til Befolkningens Ønsker og Nationalitet; men den er derhos forpligtet til fremfor alt ikke at tilsidesætte dette Hensyn overfor sine egne Landsmænd, og den tør ikke glemme, at Aarsagerne til Forstyrrelsen af det i tidligere Tider bestaaende gode Forhold væsentlig laa i den Omstændighed, at H. M. Kongen af Danmarks Regering efter Omdannelsen af Monarkiets ældre Forfatning ikke mere var i Stand til at yde den danske Krones tyske Undersaatter samme Beskyttelse for deres Nationalitet og Sprog, som disse tidligere havde kunnet glæde sig ved. Den preussiske Regering vilde under Eftervirkningerne af de sidste Aars Begivenheder og Kampe mere end tidligere maatte frygte, at Slesvigs tyske Indbyggers Klager, som fandt naturlig Genklang i Tyskland, vilde finde berettiget Anledning til Gentagelse, naar tyske Sogne i Nordslesvig uden Forfatnings-Garantier blev underkastede en Regerings Myndighed, som med den bedste Villie til at være retfærdig mod sine tyske Undersaatter dog fremfor alt maa føje sig efter en national dansk Folkerepræsentations i lovmæssig Form udtalte Stemning. Den danske Regering vil uden Tvivl

dele Undertegnede Overbevisning, at det for at sikre det fra begge Sider eftertragede venskabelige Forhold mellem Tyskland og Danmark er raadeligt ikke paany at lægge Spiren til lignende Tvistigheder, som de var, der tidligere udsatte begge Landes og derved Europas Fred for Fare.

Undertegnede har derfor faaet det Hverv af sin Regering officielt at rette den Forespørgsel til Hr. Konseilspræsidenten: om den kgl. danske Regering tror sig i Stand til at træffe Indretninger og bebude Forholdsregler, som giver en bestemt Borgen for Beskyttelse og Sikring af de i mulig afstaaede Distrikter enkeltvis eller i Sogne boende Tyskeres nationale Ejendommelighed, og af hvilken Art i individuel, lokal og kommunal Henseende disse Garantier vil være? Eller om den agter en saadan Hensyntagen til og Opretholdelse af dens fremtidige tyske Undersaaters nationale Ejendommelighed for umulig, eller i det mindste nægter forud at udtale sig bestemtere herom?

Det behøver ikke at bemærkes, at paa Besvarelsen af disse Spørgsmaal beror Omfanget af den tilsigtede Afstemning og eventuelt Afstaaelse; og jo mere den preussiske Regering ønsker ved Afslutningen af dette Anliggende, saavel at føje Befolkningens Stemning som ogsaa at give den danske Regering et Bevis paa sit venlige Sindelag, saa meget desto mere maa den ogsaa vente, at sidstnævnte ved en tilsvarende Imødekommen vil gøre Fremskyndelsen heraf mulig.

Tilligemed denne Genstand tør den ærbødigt Undertegnede ogsaa udbede sig en bestemt Yttring om det andet alt i fortrolige Samtaler af ham berørte Punkt, nemlig Beredvilligheden til at overtage en forholdsvis Del af Hertugdømmernes Gæld.« —

I denne lange Henvendelse fandtes jo endnu ikke de tydelig formede Garantikrav. Med god Grund svarede den danske Regering 20. Juli, at der var ingen Anvendelse for kommunale Garantier, da der nord for Nationalitetsgrænsen i Slesvig næppe var en eneste Kommune, hvis Flertal ikke vilde stemme for Genforening med Danmark. Og om individuelle Garantier var det unødvendig at tale i et Land, hvor Pressefrihed, Religionsfrihed og Forsamlingsfrihed var sikrede alle Statens Undersaatter. Endelig udbad den sig paany bestemte og klare Udtalelser om, hvad Prøjsen forlangte, og tilbød mundtlig Forhandling herom.

En saadan kom da ogsaa i Stand mellem den danske Minister i Berlin, Quade, og den preussiske Legationsmand Lothar Bücher.

I November 1867 blev der da fra preussisk Side opstillet 12 Garantipunkter, og heraf kunde den danske Regering gaa med til adskilligt, som var i Samklang med den danske Grundlov. Men i de preussiske Fordringer fandtes Kravet om, at Kirke- og Skolesproget i Nordslesvig skulde bringes i Overensstemmelse med den Ordning, der havde været raadende indtil 1846, d. v. s. at der skulde være udelukkende tysk Skoleundervisning og udelukkende tysk Hovedgudstjeneste i de nordslesvigske Købstæder. Alene denne urimelige Fordring overfor de overvejende danske Købstæder var i og for sig tilstrækkelig til at bringe Forhandlingerne i staa, men hertil kom, at det gennem Samtalerne blev klart, at Preussen kun kunde tænke sig at afstaa Haderslev Amt, saa Grænsen kom til at gaa fra Genner Bugt, nord for Aabenraa over til Vestkysten. Det var jo aldeles ikke et Omraade, der svarede til det af dansksindede beboede og det førte til, at Forhandlingerne gik i staa.

Hermed var i Virkeligheden Haabet om, at Preussen vilde opfylde § 5, blegnet, om end ikke slukt.

For Virksomheden i Askov betød det, at Schrøder og Nutzhorn nu gav Planerne om at opføre en virkelig Skolebygning faste Former.

Askov Højskole indrettede sig nu paa, at det kunde vare længe, før der i Rødding kunde blive Folkehøjskole igen. —

Men de to første Aar i Askov 1865—67 havde saaledes været en Ventetid for Schrøder og Nutzhorn, ligesom for Sønderjyderne. —

Paa Rødding Højskole fortsattes Børneskolen, og senere kom under C. Appels Ledelse ogsaa Højskolen i Gang, fortsat som Pigeskole til 1887.

Og den kirkelige Gerning, Svejstrup begyndte, har siden voxet sig stærk og stor. Den fri Menighed i Rødding har bygget en rummelig og smuk Kirke, som ligger i Højskolens Have.

EN LIVSLOV

AF

JENS ROSENKJÆR

INGEN af Naturforskningens Resultater fra de sidste Menneskealdre har saa stærkt som *Udviklingslæren* øvet Indflydelse paa vor Tidsalders hele Aand og Tænkning. Og det ikke først og fremmest, fordi den ændrede vort Verdensbillede; heller ikke fordi den lærte Mennesket den haarde og bitre Lære om Kampen for Tilværelsen som den naturbestemte Livslov — under den Form blev jo Udviklingstanken først forkyndt, gennem Darwin, for de videre Kredse, at det var Kampen, der tilintetgjorde det uskikkede og det svage og kun lod det velskikkede og det stærke leve — og dermed beredte Vejen fremad, Udviklingens og Fremskridtets Vej.

Begge disse Sider ved den nye Lære: baade Ændringen i Verdensbilledet og ikke mindst Kampens Lov, Konkurrencens Nødvendighed, Krigens Ret, satte stærkt deres Præg paa hele Tidens aandelige Klima — lige op til netop de sidste Dage.

Men stærkest Magt over Menneskesind fik *Udviklingslæren*, fordi den syntes med netop Videnskabens Mynlighed at love Menneskene det, som ikke engang nogen Aabenbaring fra Troens Verden i Virkeligheden har lovet: nemlig at Menneskelivet under en

jævn og stadig Udvikling bevæger sig frem imod en jordisk Lyksalighed, et jordisk Paradis — og det naaet under vore egne Levekaar, frembragt og fuldkommet af de samme Kræfter, som bærer Livet nu: Ideernes og Teknikkens, de sociale, de hygieiniske — kort sagt Menneskenes *egne* Kræfter.

Her faldt det videnskabelige Udviklingshaab — om man tør bruge en saadan Sammenstilling af Ord — sammen med det Haab og den Drøm, der egentlig er i alt Arbejde for Kultur og Civilisation: at vi ved netop egen Kraft kan bygge op et Liv og Samfund, med ikke blot det stigende materielle og tekniske Velvære (det, der jo er en Kendsgerning), men ogsaa med stigende indre Tryghed, bedre Fordeling af Livets Goder — og med alt det tilsammen Betingelserne for større Lykkefølelse og rigere Livsførelse for alle dem, der er under den rent menneskelige Kulturs og Civilisations Tegn.

Saadan har det været til alle Tider: *Thomas Carlyle* skildrer den herskende Opfattelse i de paa Kulturens Magt troende Kredse kort før den franske Revolution: »I hvilken tænkelig Henseende blev Mennesket skabt, om ikke for at blive »lykkelig«? Ved *sejrrig Forskning* og *Arternes Fremskridt* venter der ham overordentlig stor Lykke. Lad kun Samfundet blive rigtig indrettet — ved *sejrrig Forskning*. Den Mave, som er tom, skal fyldes, den Hals, som er tør, skal læskes med Vin. Selve Arbejdet skal blive ganske det samme som Hvile, ikke sørgeligt, men glædeligt. . . . Dersom enhver ifølge Menneskekærlighedens Lov drager Omsorg for alle, da vil der visselig ingen være, som der ikke bliver draget Omsorg for. Ja, hvem ved, om ikke det menneskelige Liv kan forlænges i det uendelige ved tilstrækkelig *sejrrig Forskning* og Menneskene blive Døden

kvit, ligesom de allerede er blevet Djævelen kvit. . . . Saaledes forkynder den stortalende filosofiske Aandsretning sit: Guldalderen vil komme tilbage!»

Saaledes da, og saaledes ofte. Og stærkere, ligesom mere begrundet, da den »sejrrige Forskning« synes at have bevist til Fulde Arternes Fremskridt, Livets Udvikling. Derfor fik Udviklingslæren saa mange Tilhængere. Nu syntes bekræftet af selve Videnskaben, der i det samme Tidsrum vandt saa mange haandgribelige og overbevisende Sejre, det, som vel er i hvert eneste Sind: Fornemmelsen af, at al jordisk Lykkefølelse paa en eller anden Vis er knyttet til Fremgang og Fremskridt. Derfor slutter ogsaa saa mange sig helt eller delvis hellere til denne Videnskabens optimistiske Lære (paa Trods af dens Betoning af Kampens Nødvendighed) — end de blev paa den Tros Side, der ikke turde give saadanne Løfter og saadanne Haab for denne Verden og dette Liv.

Det er med fuld Ret blevet fremhævet, at den Tid, vi nu gennemlever, er som en Skærsildens Tid, for Folkene og for den enkelte, men i ikke mindre Grad for de Ideer, disse Folk og disse enkelte har levet for; en Lutringens Tid, til Prøvelse og Rensning, til Forkastelse eller Omvurdering. Saadan gælder det ogsaa Ideen om Udvikling, om det stadige Fremskridt — den maa underkaste sig den samme Tidens Prøve: var den sand, eller skal ogsaa den renses og omformes?

Den amerikanske Tænkter og Universitetslærer *William James* fortæller i en af sine Afhandlinger følgende lille Selvoplevelse:

»For nogle Somre siden tilbragte jeg en lykkelig Uge paa de berømte Assembly Grounds ved Bredden af Chautauqua-Søen. I det Øjeblik, man betræder dette hellige Sted, føler man sig som i en Atmosfære af Lykke; Dygtighed og Flid, Intelligens og Godhed, Orden og Idealitet, Velstand og Glæde gennemtrænger Luften der. Her har man en By med mange Tusend Indbyggere, smukt beliggende i Skoven og udstyret med Midler, der kan tilfredsstille alle Menneskenes nødvendige lavere og de fleste af deres mere overflødige højere Behov. Her findes herlig Musik, et Kor paa syv Hundrede Stemmer med maaske det mest fuldendte Friluft's Auditorium i Verden. Her findes Pladser for al Slags Sport, lige fra Sejlsport, Roning, Svømning, Cykling til Boldspil og de mere udviklede Præstationer, som Gymnastiksalen gør mulig. Her findes Børnehaver og rene Mønstre af højere Lærestanstalter. Her findes Haller for almen religiøs Gudsdyrkelse og særlige Kirker for de enkelte, splittede Kirkesamfund. Her findes stadigt springende Soda-vandskilder og daglige populære Forelæsninger af fremragende Personligheder. Her findes det bedste Samfund og dog ingensomhelst Anstrængelse. Her findes ingen Infektionssygdomme, ingen Fattigdom, ingen Drukkenskab, ingen Forbrydelse, intet Politi. Her findes Kultur, her findes Venlighed, her findes Lighed, her findes alle de ypperste Resultater af, hvad Menneskeheden under Navn af Civilisation har kæmpet og blødt for og stræbt efter i Hundreder af Aar. Her faar man, i et Ord, en Forsmag paa, hvad det menneskelige Samfund vilde kunne blive, om det blev helt solbelyst, uden Lidelse og Smerte, uden nogen mørke Kroge, uden Skygge.

Jeg gik interesseret omkring der en Dag; jeg blev

der en Uge; jeg var fortryllet af det Velbehag og den Fred, der var over det altsammen, i dette Middelstands Paradis, som syntes uden en Synd, uden et Offer, uden en Plet, uden en Taare.

Og dog — hvor forbavset blev jeg ikke, da jeg atter vendte tilbage til den mørke, virkelige Verden udenfor, — at jeg da kom med dette uvilkaarlige Udbrud: Ak, hvilken Lettelse! Jeg trængte saadan til atter at se noget oprindeligt, noget vildt, ja selv om det var noget saa frygteligt som et armenisk Blodbad, for at jeg igen kunde komme i Ligevægt! Det andet var alt for tomt, denne Kultur var altfor andethaands, denne Godhed altfor lidt inspirerende. Dette Menneskeliv uden en Smerte; dette Samfund, der var saa forfinet, at Iskager og Sodavand var de yderste Ofre, der kunde bringes det ufornuftige Dyr i Mennesket; denne By, der svømmede i Sollys; denne forskrækkende Skikkelighed ved alt — *der* kunde jeg ikke holde ud at blive. Jeg vil atter løbe Risikoen i den store Verden — Vildmarken herude, omend med alle dens Synder og Lidelser. *Her* er Højderne og Dybene — her er de bratte Kløfter og Fald, men ogsaa Idealer, Glimt af det ophøjede og uendelige. Og *her* findes tusind Gange mere Haab og Hjælp end paa hint Gennemsnitsplan, hvor al Slags Middelmaadighed triumferer.« — —

Her stod et højt kultiveret, moderne Menneske, hvis inderste Sind sikkert i Forvejen havde været stemt ikke saa helt lidt for de samme Drømme, som Chautauqua-Samfundet vilde virkeliggøre, og Drømme, som vi vel alle ikke blot kender som Drømme, men vil arbejde for og skal arbejde for: for Tryghed, for Menneskelighed, Intelligens, Samfundets Forbedring, Fred og Lykke for saa mange som muligt. Og han følte sig i det saa fattig, at han længtes tilbage til

Livet selv med alle dets Kampe, til det, der er som det store, farefulde Ocean at sejle paa; men som netop ogsaa med sine Farer og sine Trængsler lærer den søfarende Glimt af sig selv, af sin Næste og af det Evige at kende. —

Det var før Krigen, William James ønskede saa hellere at være ude, selv i et armenisk Myrderi. Mange vil sige: Ja, saadan kunde man sige og ønske den Gang og paa den anden Side af Atlanterhavet; nu er det anderledes. Og dog er det vel netop saadan, at mere end alt andet fortæller den sande Erkendelse af de sidste Aars Indhold os: Hvor lidt vi *selv*, med al Kultur, al Civilisation har kunnet bygge den bedre Tid op, har kunnet skabe den *virkelige* Fremgang og Udvikling. Jo, i alt det *ydre*: i materiel, teknisk, politisk og hygieinisk Henseende — der var Fremskridt og Udvikling — og det forledte os til at tro, at dermed fulgte ogsaa den virkelige, det vil sige den *indre* Fremgang.

Vi tør sikkert uden Anmasselse sige: vi er dygtigere end de gamle, kan mere end de — men Spørgsmaalet er: om vi er lykkeligere eller er bedre end de?

En dyb, smertelig Oplevelse af egen Fattigdom, egen Uformuenhed, Menneskekraftens manglende Evne til *selv* at skabe Livet lykkelige Kaar — en saadan Oplevelse har vist Krigen været for mange. Man kunde tro, at denne Oplevelse af egen Fattigdom var ogsaa fattiggørende. Men maaske lige det modsatte: først derigennem vækkes i Menneskehjertet en Forstaaelse af et højere Behov, en Vilje til at indordne sig under og søge Hjælp i et højere, et evigt Plan.

Men det Spørgsmaal bliver da ogsaa tilbage: har den moderne Livsvidenskab — Biologien — da lært os galt med sin saa stærkt betonedede Lære om Vækst og Udvikling, ikke blot for den enkelte, men for hele Slægten?

Svaret herpaa lyder: Nej.

Men det er jo saadan, at hver Slægt former Svarene paa sine Spørgsmaal — de Spørgsmaal, der saa ofte er de samme fra Slægt til Slægt — former dem efter den Trang, de Ønsker, der bor i Tiden. Udviklings-tanken trængte igennem i en Tid, hvor al ydre Kultur, i Landbrug og Industri, Samfærdselsmidler og Dagligliv, havde saa stærkt et Opsving; det er let forstaaeligt, at man da gerne til den ydre fine Ramme vilde have et lige saa smukt Billede indeni. Og i den samme Tid var Troen paa egen Evne og Viljens Magt saa stærk: til eet Tidspunkt blev særlig betonet den egne frie Tankes, til et andet var det særlig den egne stærke Viljes Evne til selvstændigt og alene at bane os Vejen fremad — derfor faldt Svaret paa Spørgsmaalet om Fremskridtets Art og Værdi saa vel sammen med den populærvidenskabelige Udviklingslæres.

I den nærmeste Tid herefter vil Tolkningen af Udviklingens Ide vist blive noget mere forsigtig, Sandheden nærmere og omtrent saadan:

Saa ringe vort Kendskab er til Livets Væsen og Maal, selv taget i ren naturhistorisk Forstand, saa har vi dog lært noget gennem Forskningen baade af de nulevende Organismer og af dem, der har levet, er døde og uddøde gennem de uhyre, afsluttede Perioder i vor Jords Historie. Og saa meget, at det i hvert Fald ikke har været Livets Bestemmelse, Skabelsens Mening, at en enkelt Livstype eller nogle faa skulde være de eneste; heller ikke var det saadan,

at alle de mangfoldige Livstyper og Arter af Planter og Dyr og Mennesker har været til fra Livets Begyndelse.

Det er, som Biologien, Livsforskningen, lærer os to Love:

Den første om hvert enkelt Individ *egen Vækst og Udvikling*, ud fra sine egne Betingelser, under Tilpasning til Omgivelserne.

Den anden om at hele Livsverdenen, Summen af alt det levende gennem Tiderne bevæger sig opad fra faa og enkle Former — til en *stadig større og rigere Mangfoldighed*, flere og flere, men forskellige og til bestemte Livskrav mere tilpassede og bedre skikkede Former. — Men for ingen enkelt Livsform eller Art finder vi det i *Naturen* givet, at den har skullet leve, under Jordens Kaar, til alle Tider — til ingen Art saa lidt som til noget enkelt Individ.

Over hele den levende Verden finder vi Udtryk for disse Love. Den Dag i Dag finder vi flere, forskelligere og rigere Livsformer end nogensinde før paa Jorden.

I Darwinismens første Blomstringstid var det en yndet Sag for de ivrige Tilhængere (som Haeckel i Tyskland) at optegne Stamtavler over Arternes Nedstamning og Slægtskab. Af og til blev disse Stamtavler tegnet som mægtige Træer, ved hvis Rod stod den laveste Livsform, Urtypen, det der formodedes at være det første af Liv her paa Jorden. — Nu trækker man fra Videnskabens Side lidt paa Skuldrene ad denne altfor fantastiske, altfor barnlige Opfattelse, idet man almindeligt erkender, hvor lidt vi ved om saadanne Nedstammingsforhold. Blandt andet intet ved om det er en enstammet eller snarere en Udvikling efter flere Stammer, mange Linier.

Naar vi derfor alligevel vil tænke os hele Livets Udfoldelse og Vækst som Væksten og Udfoldelsen af et mægtigt Træ — med Rødderne dybt borte i det uendelige og evige og med Grenene rækkende op mod det uendelige og evige — saa er det med al Forbehold mod, at dette Billede skulde opfattes bogstaveligt og dække den hele Sandhed i det os saa ukendte og dog saa nære, som Livets Historie er. — Men bruger vi alligevel dette Billede, er det som med Træet: jo ældre det bliver, des flere Grene og Skud, des flere Blade, des rigere en Mangfoldighed af smaa enkelte Organer, hvert saa ens og dog uens, hver stræbende for sig at indfange Solens Lys, at opsuge Jordens Næring — men dog stedse alle dannende den mærkelige Harmoni, den *Bladmosaik*, som Træets Krone viser sig at være, naar vi ser nøjere til; et Mosaikbillede, hvor hvert Blad søger sin Plads og fylder det tomme Rum ud paa bedst mulig Maade, saaledes at det *uden at skygge for de andre* dog selv faar Sol og Lys nok — for paa en Gang sit eget Liv og Træets Liv.

Som Eksempel paa denne Lov: Udviklingen fremad mod rigere og forskellig Mangfoldighed blot dette: Vore Blomsterplanters almindelige Gruppe (de Dækfrøede) deles i to Klasser: de Tokimbladede og de Enkimbladede (foruden ved en Række andre Ejendommeligheder dannes Skellet mellem dem ved, at Frøene har henholdsvis to og et Kimblad; velkendt er den yngste blandt de mange tokimbladede Familier: Kurvblomst-Familien (med Tidsel, Kornblomst, Mælkebøtte, Cikorie og mange andre); den yngste Familie af de enkimbladede er Gøgeurterne (Orkideerne), mindre almindelige herhjemme, men med den rigeste Udbredelse i tropiske Egne. Og det be-

tegnende er — at begge disse Familier, de yngste Grene paa Planteriget, har de højeste Antal af forskellige Arter, som nogen Familie blandt Blomsterplanter rummer: Kurvblomsterne tæller over 10000, Gøgeurterne mindst 6000 Arter.

Vi vil forsøge at bruge denne Tolkning af Udviklingsloven i Naturen ogsaa paa Menneskene, enkeltvis og i deres indbyrdes Forhold; og vi vil snart se den bekræftet.

Til *hver enkelt* lyder det dobbelte Bud: Find og kend dig selv, ophold og udvikl det i dig, der er det værdifulde og dit eget; husk paa (med Høffding), at hvert Menneske er stillet paa et Punkt, hvor intet andet staar eller har staaet, og hvorfra det ser nye Ting, som ingen før har set. Husk paa, at Livet ikke har villet én bestemt Livstype, men de mange og forskellige; det er som den store Strøm, der idet den falder i Fossen, deles, splintres i de Millionvis af smaa bitte glimtende Draaber, der dog hver rummer Vandets Væsen og Hele i sig; saadan ogsaa i hver Livsform et Glimt, en Gnist, men paa sin egen Vis, af Livet selv.

Men ogsaa, at herunder maa det ikke glemmes, at Livet netop vil paa samme Tid Selvudviklingen og Mangfoldigheden: at der er udenfor den enkelte de *andre*, som hans Livsudfoldelse ikke maa gribe ind over, ikke maa skygge over; at de andre har samme Ret, Livets Ret, til den rige Udvikling af deres eget og paa deres egen Vis — som du selv ejer.

Stræbte vi alle at blive af samme Type, arbejdede vi alle ud ad den samme Vej — da vilde ikke blot Livet blive ensidigt — men vi vilde i stærkere Grad end nu lide under Kampen og Konkurrencen mellem

de mange, der var hinanden altfor lige. Hvor de enkelte derimod med deres medfødte forskellige Evner naar den rigeste Udfoldelse af disse, hver ad sin Vej, der vil Livet — der ikke vil Enshed og Lighed, men Mangfold og Udvikling — ikke blot blive det mangesidede; men da vil ogsaa de enkelte, med deres forskellige Anlæg, deres forskellige Arbejde og Syssel, bedre føle Trangen til at udfylde hinanden, for at et Hele opstaar: bedre forstaa *Gensidighedens* og *Vekselvirkningens* Magt og Værdi. — Og det vil blive en af Betingelserne for, at Tiden *efter* Krigen virkelig skal blive den nye Tid, vi haaber — at Følelsen af Menneskenes Gensidighed og Vekselvirkningens Nødvendighed gaar op for os i en langt stærkere Grad end hidtil. Jeg tror, de kan *forstaas* ud fra netop en Betragtning af Livets Dobbeltlov: Udviklingen mod det rigere Liv for den enkelte men samtidig mod Mangfoldigheden i det hele; rigest *opleves* de dog vel i den Broderskabsfølelse, der kan vokse i den kristne Menighed.

Dette gælder for det enkelte Menneske og for hans Forhold til dem, der er om ham, stærkest, jo nærmere de staar ham; men ogsaa for ham i hans Forhold til dem, han er knyttet til gennem Arbejdet og ad de mange andre Veje, hvormed det moderne, indfiltrede Samfundsliv forbinder Mennesker.

Men paa samme Vis gælder det ogsaa for og mellem de *enkelte Grupper i Samfundet*.

Som Aarhundrederne er gaaet, er Mennesket mere og mere fra at være et Enkeltmenneske alene blevet til paa en Gang dette Enkeltmenneske og saa et Samfundsmenneske. Maaske er den Krig, vi staar midt i, Kampen mellem de to ensidigt stærkt betonedede Typer eller Ideer; Enkeltmennesket med sine Krav og sin Ret — mod Samfundstypen med sin Betoning af

Pligt og Indordning. — Og her, som saa ofte, er det, som Livets *egen* Lov ikke er et *Enten-Eller*, men et *Baade-Og*.

I hvert Fald, den enkelte i vort moderne Liv kan ikke mere leve aflukket for sig selv, som de gamle kunde gøre det — og som Østerlændingen i Virkeligheden gør det endnu. I vort Liv er nu den enkelte paa saa mange Maader bundet til den Omverden, det mærkelige sammenbundne noget, vi kalder vort Samfund: hvorfra vi kan hente Næring — hvortil vi kan tabe noget af os selv og værdifuldt af os selv; hvori vi kan leve noget af vort rigeste Liv — men hvor det ogsaa kan blive en Ørkenvandring.

Her møder vi først de enkelte Grupper, som de fleste af os tilhører gennem vort Arbejdsliv, dem, som vi kalder *Erhvervene*. — I Samfundets Udvikling gælder i den tydeligste Grad Loven om Bevægelsen fra det ensartede, enkle og usammensatte til det forskellige, mangfoldige og sammensatte. I de ældste Dage var Menneskers Arbejde saa nær ens, knyttet til Jordens Røgt, Jordens Dyrkning; til Fangst eller Fiskeri. Saa opstod Behov af Ting, af mange Ting, og man lærte sig at tildanne dem: til Klæder, til Vaaben, til Husgeraad, til Arbejdsredskaber; men disse Haandværk blev først drevet som Fritidssyssel ved Siden af det egentlige Arbejde, mest jo Landbruget. Men *Arbejdets Deling* er et andet Ord for Livets Udvikling. Snart begyndte en at opgive sit *Landbrug* for et *Haandværk*, og flere kom efter. Og saaledes blev efterhaanden Haandværkerne selvstændige Arbejdere med deres eget Erhverv ved Siden af de gamle, og især ved Siden af det gamle og oprindelige, Jordens Dyrkning. Og Mellemændene opstod, de der besørgede Ombygningen af Jordens Produkter med Haandværkets — *Handelens Erhverv* opstod.

Hvorledes en ny Faktor greb ind i denne Udvikling, kan her kun lige flygtig berøres. Med Menneskenes stigende Kendskab til Naturen, dens Love og dens Kræfter voksede deres Herredømme og Udnyttelse af de Skatte, der i Jordens Skød, i Luften og i Havet er givet os. Og for Haandværket, der allerede havde vist Tilbøjelighed til at blive Stordrift, med mange samlede under een Ledelse, blev denne Menneskenes nye Erobring fra Naturen af stor, skæbnesvanger Betydning.

Erobringen af Jorden med alt, hvad der trives og vokser, Planter og Dyr, havde skabt det gamle Hovederhverv: *Landbruget*. — *Erobringen af Kraftkilderne*: Kullet, Vandet (i Dampen, i Faldene), Elektriciteten — skabte det nye Hovederhverv, *Industrien* — man tør sige paa Haandværkets Bekostning. Og de nye Erobring førte mere med sig: — netop med Dampen og Elektriciteten kom Udviklingen af Samfærdselsmidlerne, til Vands og til Lands. Dermed var givet Betingelserne for Opsvinget af de andre Erhverv, *Handel og Skibsfart*, til den store Stil.

Fra det enkle, ensartede, gamle Arbejdsliv frem til Nutidens brogede og sammensatte: en lang Udvikling, og trang — men med Livets Ret. Ofre har det kostet, af og til endda blodige Ofre, naar de gamle Arbejdsskikke har maattet vige for de nye; Ofre ogsaa af Menneskesjæle, baade for dem, der var i Spidsen for Udviklingen, og for dem, der var under dens Hjul. Farligst i den Henseende er vel det, at Tiden, med Udviklingens Ret, vil *Arbejdsdelingen, Specialiseringen*, Udvikling af en enkelt eller faa Evner hos Arbejderen, og det bliver da ofte paa andres Bekostning; og er der noget, der ikke taales paa det sjælelige Omraade, saa er det denne Delthed. Vel næppe nogensinde er lydt saa mange Suk over, hvordan vi Mennesker under

netop vort Arbejdes Kaar nu kun bliver Brudstykker, Dele af Mennesker — hvor Menneskesjælen dog søger mod Samling, mod Enhed og Helhedsfølelse.

Men det hører Livet til at bevæge sig fremad mod det mangfoldige. Den Udvikling af Arbejdets Kaar, vi *har* gennemlevet, kan ikke leves tilbage igen — tværtimod maa vi ruste os til at se den fortsat.

Og saa derunder gøre os klart, at Faren er stor for, at det kun er i det Ydre, at denne Udvikling skaber Rigdomme: i det ydre, i det materielle, det økonomiske. En Betingelse for, at der ogsaa i det *Indre* skabes Rigdom og Vækst — ikke den eneste, men dog en nødvendig — er Forstaaelsen af de andres Ret, af hver enkelt Ret og Værd. Men ogsaa, at man finder og holder fast ved det i Menneskesjælen, der giver Værdi.

— Den Tid, vi nu gennemlever, giver os sikkert hver især en Lære om, hvor afhængige vi er af hinanden, en Lære, der er i Pagt med det, vi nu har søgt at ridse op i sine Hovedtræk: Bevægelsen bort fra det gamle, fælles og ens Arbejde — mod de mange og forskellige Arbejdsformer — under Udviklingslovens Tegn. Dette Tegn var jo, som foran nævnt: til den enkelte det *dobbelte* Bud: om Selvudvikling og Dygtiggørelse — men med Erkendelsen af den Mangfoldighed, hver enkelt skal passe ind i, Erkendelsen af ogsaa de andres Ret, for at det hele kan faa sit rette Præg, sin rette Værdi, blive som Bladmosaikken paa Træet. Saadan ogsaa med Erhvervene, Arbejdsgrupperne: for hver enkelt af dem, for Landbrug, Industri, Handel, gælder det om at udvikle og dygtiggøre sit særlige Arbejde — men saadan, at de giver Plads for, ja yder Hjælp under Gensidighedens Tegn til de andre. Vi *kan* — med de Antydninger, der i Tiden ligger om Erhvervs-

politik — komme til at gaa i Møde en Tid, hvor hvert Erhverv endnu fastere end nu vil værne om og udvikle sit eget — vi maa ønske da, at det, Tiden nu lærer os, og det, som er Livets Lov, vil bevares og huskes: at den enkelte Gruppe ikke alene dygtiggør sig og sine, men vil forstaa de andres Ret, Livets Plads og Brug for dem alle.

I hvert Fald: tilbage til de gamle Forhold vender vi ikke mere — trods al vor Trang til enklere Livsførelse, i det ydre som i det indre. Arbejdsdelingen og Specialiseringen er nu vore Arbejdskaar; hver i sit Arbejde, ad sin Vej, ikke alle ens eller ad samme Vej. Og vi fristes til, ligesom i Forbigaaende, at sige: det ligger jo ikke blot i Livsudviklingens almene Lov, men vi synes ogsaa at ane, at det ikke er tilfældigt, at *dette Arbejdsliv* netop hører til den *hvide Races*, og særlig *Nordboernes*, Indsats i Menneskelivet. De havde jo den særlige Betingelse for at opfylde det gamle Bud: at gøre os Jorden underdanig — at *de* havde omkring sig en vanskeligere, en mere modstridig Natur end Sydlændingen og Østerlændingen. Men *det* tvang dem ogsaa til mere Arbejde udadtil, flere Forsøg paa at bane sig nye Veje, overvinde Hindringer, det skabte Ny-Erobring. Nordens hvide Folk var nødt til at samle og sanke i Lade. — Dermed ogsaa deres Rastløshed, deres Arbejdsøptagethed og Udadvendthed — alle disse den moderne Tids Kendetegn og svage Sider, sammenlignet med hine andres, Sydboernes og Østerlændingenes, Ro, deres Mangel paa Arbejdsiver og Arbejdsglæde, deres Indadvendthed. De var født under den rige Sol, og de manglede den haarde Naturs Ansporing.

Men dermed fik de, Sollandenenes mageligere Børn, maaske ogsaa Roen til den indre Fordybelse, Muligheden for at fostre de indre, *sjælelige* Vækkelser. —

Man fristes gennem denne Betragtning til at ville forstaa *noget* af Jødefolkets Betingelser overfor selve det største i Menneskeslægtens Historie, Aabenbaringen til Kristendom, stillet som de var det i et dobbelt Forhold her: paa een Gang Sydens Børn og dog under et strængt Arbejdsliv.

— Men er dette saa ikke ogsaa et Led i Udviklingen mod det mangfoldige, mod det, at hver — hvert Menneske, hver Arbejdsgruppe, hvert Folk — finder sit eget, sin Vækst, sit Arbejde — men ikke blot for sin egen Skyld, men for det Heles? Mod den stadig større og rigere Mangfoldighed, fordi Menneskenes, Erhvervenes, Folkenes Tal stadig øges, saadan som Planters og Dyrs Arter, fra Slægt til Slægt.

Hermed er vi stillet overfor det tredie og sidste Forhold, hvori vi vil søge Udviklingsloven anvendt; vi har søgt det for den enkelte i hans Forhold til de andre enkelte; vi har søgt det dér, hvor hver enkelt er bundet til de andre enkelte i Erhvervene, i disses indbyrdes Forhold. Men den enkelte er ogsaa bundet til de andre i *sit Folk*.

Ovenfor blev det nævnt, hvorledes det er en Tidens Lære: at det enkelte Erhverv finder sig selv, styrker og udvikler sig selv — men *ogsaa* føler Baandene til, Ansvarer sammen med de andre. Saadan, i hvert Fald for den første Sætnings Vedkommende, gælder det ogsaa i stærk Grad Tidens Virkning paa de enkelte Folk.

Før Krigen kunde man finde Tale om Afnationalisering — ganske vist var, især fra fransk Side, en stærk Reaktion herimod begyndt. Men man kunde pege paa adskilligt af vor Kulturs Overfladeliv, ikke mindst Bylivets, og vise, hvor ens, hvor afnationaliseret det var fra Land til Land, rettere fra Storby til

Storby. Ved at trænge dybere ned fandt man ganske vist andet: ikke mindst i saadanne Livsytringer, der har dyb Rod i Menneskesind. I Kunstens, Billedkunstens og Tonekunstens Verden, eller i Troens Verden.

Trods de rige internationale Forbindelser, trods det, at Kunst synes saa ens og talende ogsaa til andre Mennesker af hel anden Art end de, der har skabt den; trods store fælles internationale Kunsthøjskoler og Konservatorier i Verdensbyerne, saa var den svenske eller den danske Malers, den tyske eller den russiske Komponists Værker dog saa svenske eller danske, tyske eller russiske — ja, paa visse Omraader stærkere udpræget nu end nogensinde før.

Og i det samme Aar, hvor den danske Menighed sammen med andre lutherske Menigheder fejrer Minde-aaret for Reformationen — da skete det maaske mange Steder, at ved Siden af Taknemlighed overfor det, der skete for de 400 Aar siden, voksede ogsaa Følelsen af, at Troen i sit inderste Væsen dog er den samme bag de forskellige kristne Kirkers Rammer. Her er det ogsaa en Nødvendighed, som Livskaarene bliver forskellige og mangfoldige, at for de inderste Spørgsmaal bliver ikke Svarene i sig forskellige — tværtimod —, men de ydre Former. Billedsproget, Troens Iklædning i rent menneskelig Dragt — det kan og det maa være forskelligt fra Land til Land. Krigen selv lærer os det samme; naar i Fronternes Hære den katolske Præst prædiker for og beder med ikke blot sine egne Katoliker, men ogsaa sine protestantiske Landsmænd, eller det omvendte sker — saa er det Vidnesbyrd om Menighedens Enhed, trods alle de ydre Kirkeformers Mangfoldighed og Forskel.

— I Arbejdet for den ydre Mission er ogsaa dette oplevet: Erkendelsen af, at det fælles, som Kristen-

dommen er for Mennesker, dog maa gives dem paa en saadan Vis, at det svarer til netop deres eget folkelige Særpræg: det nytter lidet at bringe f. Eks. Kineserne en engelsk eller en dansk Kirkeform — Missionen maa bringe dem Kristenhedens Fælleseje — saaledes at de derom kan forme deres eget Kirkeliv.

En Kendsgerning er det i hvert Fald, at under Krigen finder de enkelte Folk stærkere end før sig selv. De lærer ikke alene i Krigens egne Rækker, men gennem det store Arbejde i Hjemlandene at bringe Ofre, at give Afkald. Selv om det jo langt fra er i alle Tilfælde, dette sker, eller sker saaledes, at det bliver den virkelige Oplevelse for de mange enkelte og paa levende Vis — saa véd vi nok om, at det sker, til at vi tør sige: Ogsaa paa dette Punkt, ogsaa overfor Folkene gælder Buddet om stadig Vækst og Udvikling for de enkelte. En øget Folkefølelse vil være et af Krigens Resultater for de Lande, der er under dens tunge Lære. En Folkefølelse, der vil give den enkelte Vilje til at arbejde, ikke blot for sig selv, men for sit Folk, se sig som det lille Led i den store Organisme. — Vil man saa herimod sige: Var det ikke netop denne Bevidsthed om sit eget Folk, Viljen til at værne og udvikle sit eget folkelige Præg — det nationale —, der var en Aarsag netop til Krigen? Og skal vi ikke snarere holde igen deroverfor? Ja, da svarer vi: Ikke med Livslovens Ret — for den byder ogsaa Folket, Folkebevidstheden at finde sig selv, at vokse, at udvikle sig. Og i de enkelte Tilfælde: dér, hvor nationalistiske Strømninger har været medvirkende Aarsager til Krig — dér er de sprungne ud af en *Rigsfølelse* mere end af en *Folkefølelse*. Og *det* er ikke det samme — det ser vi blot af det, at saa let et Riges Grænser lader sig flytte, saa vanskeligt er det at ændre et Folks Grænser.

Men den Livets Lov, vi har søgt at følge paa sine forskellige Trin, den sagde os jo atter og atter ogsaa det — at det ikke blot gjaldt at udvikle og lade vokse det særegne og værdifulde i den enkelte eller i det enkelte Folk — men at dette maatte ske paa en saadan Vis, at derigennem blev naaet den større og rigere Mangfoldighed. Der ligger Spørgsmaalet: saa vidt vi tror, at vi med vor egen Kraft kan hjælpe med henimod en Tid, hvor Folkene kan trives bedre og fredeligere ved Siden af hinanden — da tør vi ikke arbejde for, at de enkelte skal udviske deres Præg for at gaa op i en fælles, ensartet Masse. Det var mod al Udviklings Væsen. Men da betoner vi det, at paa samme Tid som det enkelte Folk finder sig selv, udvikler sig selv — maa det se, at saadan skal de andre ogsaa. Livet har ikke villet en sejrende Type, et sejrende Folk. Men de manges og de forskelliges Samarbejde — hvor hver udvikler sine Evner paa sin Vis, men erkender de andres lige Ret til Livet: ligner Bladene i Træets Krone, hvor hvert søger sin Plads og sit Lys, men uden at skygge for de andre.

Det giver hvert Folk, lille eller stort, Mod til at leve og vokse sit eget Liv. — I en Tid som denne lyder der fra de forskelligste Lande og Kredse een Bøn: at en ny og bedre Tid maa komme ud af disse Tidens saa store og tunge Ofre. Og denne Bøn finder ogsaa Udtryk i den Tanke, der sikkert er manges: at om den næste Tid, efter Krigen, ikke blot skal blive Forlængelsen af den gamle Tid, men en virkelig ny og frugtbar Tid for Mennesker at leve i, da hører Opdragelsens Spørgsmaal til de vigtigste, der skal forme den ny Tid. Det lyder fra engelsk, fra tysk, fra alle Sider, det samme: om nye og bedre Veje i Opdragelsen af den nye og næste Slægt — ud fra det, saa mange

bittert har lært, at det afgørende baade for det enkelte Menneskes Fremtid og det enkelte Folks Fremtid er ikke dets *Kultur*, dets Sum af materiel Fremskridt og Velvære, dets Kundskaber og Oplysning — men er dets *Karakter*. — Da har sikkert mange danske, indenfor som udenfor den danske Folkehøjskoles Verden, en Følelse af, at *her* har vi danske noget at bringe de andre: nemlig ud fra en stærkere Fordybelse i *Grundtvigs* Tanker om Opdragelse. Vi skal ikke tro, at de er udtømte, saa lidt som vi skal stole paa, at man i hans direkte Lærlinges Kreds allerede har naaet saa store Resultater; men søge at forstaa, at Maalet for Grundtvigs Opdragelsestanker er det at virke ind i det inderste af et Menneskes Sjæl, ind i Hjærtets Verden med sin Evighedsmulighed; og vi føler, at med den Tanke er givet os baade det højeste og det vanskeligste Maal, en Opdragelse kan sætte sig, og det, der giver Mulighed for paa afgørende Vis at forme Menneskers Sind og Karakter.

JAKOB KNUDSEN OG ASKOV.

FORSTANDER LUDVIG SCHRØDER skal æres i sin Grav, fordi han havde Mod til som Medlærere at samle en Kreds om sig af dygtige og vidt forskellige Mænd, hvor der ogsaa blev Plads for en saa dybt udpræget Enspændernatur som Jakob Knudsen. Hver Gang jeg tænker paa dette Mod, ser jeg i Schrøders Skikkelse en Mand, der er saa stolt af sin Gerning, har en saadan Respekt for og fremfor alt en saadan Kærlighed til sin Gerning, at ethvert smaaligt Hensyn til egen Værdighed og Fordel maa svinde som Støvgran for en god Kvindes Haand.

Jeg glemmer aldrig, hvad jeg oplevede hin fjerde Oktoberdag i 1889, da jeg første Gang satte mig til Sæde paa Askov Højskoles bagerste Bænk tilvenstre mellem to højst forskellige, brave norske Gutter og med en Flok af Ungdom foran mig fra alle Nordens Egne: Finner, Svenske, Norske, Islændere, Færingere, en stor Flok Sønderjyder i køn Blanding med Hovedstyrken, dansk Bondeungdom, Karle og Piger fra Rigmandshjem og smaa Huse, Folk med Hovedstadens fineste Kultur og Folk uden Kultur, Eksamensmennesker og Mennesker med barkede Næver fra Søen og fra Plov og Haandværk.

Schrøder stod paa Talerstolen, feststemt, som om han længe havde længtes efter at se os, og som om vi var det første Hold, han skulde byde velkommen.

Han saa paa os, lod Blikket glide venligt ud over os alle, og ikke den ringeste Lyd hørtes fra den ny Indvandring, der nys havde fyldt Gade og Gaard, Trapper og Loft med en sand Disharmoni af Trampen, Slæben med Kufferter og endeløse Spørgsmaal. Vi saa paa ham, forventningsfulde, som om Livet og Fremtiden ... *vort* Liv og *vor* Fremtid ... skulde tegne sig for os i en ny og rig Belysning, hvori vi aldrig før havde set dem. Han stod med Paludan Müllers »Benedict af Nurcia« i Haanden, og nu begyndte han ... læste og fortalte de herlige Strofer og Optrin om Middelalderens største Personlighed, der bøjede sig saa dybt for siden at hæve Tusinder af Slægters Liv saa højt ... gemte sig hos Gud for ved hans almægtige Ord i sit Hjerte og med arbejdende, *rene* Hænder at forny hele den daværende historiske Verden.

Fra det Øjeblik lærte Forstander Schrøder mig som ingen anden, at Historien er mere poetisk end Jordens skønneste Digt, og at al sand Poesi er et herligt Spejlbillede af den Verden, der ikke ses, men er dog alle Virkeligheders Ophav.

Herom havde jeg stor Lyst til at skrive mangefold mere en anden Gang.

Og la Cour, Nutzhorn, Appel, Begtrup, Poul Bjerger, Fr. Hansen o. s. v. ... hvor vilde jeg dog gerne just paa disse Blade tegne deres Billeder, som de staar i min Sjæl fra hine lykkelige Dage, men Pladsen tillader det ikke. Jeg maa skynde mig til den mig paa- lagte Opgave: *at fortælle om Jakob Knudsen.*

Han havde for de fleste af os en Særstilling, og en saadan *maatte* han have for virkelig at betyde noget for os, thi han var alle sine Dage en højst aparte én.

Hvad brød han sig om Politik, Georgeisme, Andels-sager, Statsreformer og Systemer, som oplog Tusinder af Mennesker Bavl syntes ham det meste, og hvad der af disse Ting dog havde vakt en Smule Respekt hos ham, det udtalte han sig ikke om, for, som han ærligt sagde, han forstod det ikke. Jeg ved ikke, hvor tit han i sine senere Aar var til Rigsdagsvalg, men jeg kender hans Meriter paa en Valgdag i Mariager-kredsen. Der var opstillet to Kandidater, A og B. Valgmenighedspræsten i Mellerup hyldede absolut nærmest B's Politik, og han kendte B, satte Pris paa B og saa stemte han efter grundig Overvejelse paa A. Hans Ven, Forstander Jens Bek, var stolt over Afstemningen, der faldt sammen med hans, men føjede til: »Begrundelsen overlader jeg til Jakob Knudsen selv«. Dennes Forklaring var, bedømt fra et filosofisk Standpunkt, vistnok ret uangribelig, men i politisk Henseende led den af den Fejl, at Jakob Knudsens Kandidat — kom til at mangle Stemmer.

Hans Maade at se Tingene paa var vidt forskellig fra den indenfor grundtvigske Kredse almindelige; som den Søren Kierkegaardsnatur han var, laa det ham i Blodet at gøre Oprør mod alle en Gang fastslaaede Vurderinger af Personer og Forhold — og navnlig jo at bryde en Lanse med Folk og Strømninger, han stærkest følte sig i Slægt med. Bag Søren Kierkegaards voldsomme Stormløb mod den lutherske officielle Kristendom svulmer og brænder en religiøs Lidenskab i Luthers Aand, der synes at skulle skræmme enhver Fritæinker. Han hader Münster, fordi han gennem Faderen saa inderligt drages mod Münster. Ogsaa Jakob Knudsen er strengest i sin Tugt mod den, han i Virkeligheden har kær. Hvad der absolut var ham imod, behandlede han, som om det ikke var til. Jeg

er den Dag i Dag lidt vred paa ham for hans Kølighed og Tavshed overfor Øhlenschläger; heller ikke Henrik Ibsen indlod han sig videre med, maaske — jeg ved det ikke — fordi denne Mands Forhold til Søren Kierkegaard ikke altid forekom ham lige ægte. Derimod var Bjørnstjerne Bjørnson, der især i Aarhundredets to sidste Tiaar hyldedes baade som Norges og Danmarks ukronede Konge, ham altid nærværende . . . og han fristedes ofte til at se hans Karikatur i Holbergs Jakob v. Thyboe.

Aldrig har jeg kendt nogen, der kunde læse som Jakob Knudsen; naar jeg véd noget om, hvor morsom Ludvig Holberg er, takker jeg intet Teater, ikke engang Olaf Poulsen, men jeg takker Jakob Knudsen derfor. Da jeg første Gang hørte ham læse Holberg, det var »Pernilles korte Frøkenstand«, ja jeg maatte midt under Oplæsningen skyndsomst løbe min Vej, for ikke at risikere at dø af Latterkrampe. Med lignende Virkning læste han Heibergs »De uadskillelige«, »Aprilsnarrene« og »Kong Salomon og Jørgen Hattemager« . . . skønt Heiberg baade som Menneske og Kritiker stærkt mishagede ham. Med særlig Forkærlighed læste han Holger Drachmann, skønt han havde saa lidt tilovers for denne *rigt udstyrede Skjald som Personlighed*. . . . Men lad mig nu kortest muligt sige, hvem Jakob Knudsen var, og hvad han betød for os.

Engang, ind imod Jul, sad jeg ene hos ham i hans Stue oppe paa »Blaahatten«, den Gang Byens yderste Hus tæt ved Hovedvejen ud imod den store Verden, som om han følte sig »paa Træk«. Jeg gav ham det Spørgsmaal: »Tykkes du ikke, at Julen bliver dig kærere med hvert Aar?« Han sad og snoede Haaret om højre Haands Pegefinger. Saasart jeg havde

spurgt, fyldte store Taarer hans Øjne; han sprang op fra Stolen som bidt af en ond Orm, og med Ansigtet dybt bøjet ind imod Stuens mørkeste Krog gav han mig det Svar: »Ak, hvad siger du . . . da vi var Børn, var Julen for os en Gang ind i Himlen, ind i en straalende Herlighed, der fyldte alle Sanser: Lugten, Smagen, Øjet og Øret og alle Fornemmelser. Og nu . . .«, ja jeg kan ikke fortælle, hvad der fulgte paa; det rinder mig altid i Hu, naar jeg læser de Linier i »Faust«:

Nej op til Guderne kan ej jeg stige;
 jeg føler dybt, jeg kun er Ormens Lige.
 I Støvet færdes den, og Støv den æder,
 og Vandringsmandens Fod den søndertræder.

Der var noget, som for Jakob Knudsen var alt, — det var det *personlige*. Det fyldte saa meget i hans Sjæl, at der ikke blev Plads til Politik, Samfundsspørgsmaal, Georgeisme o. l. Hos det store Tal af Mennesker fylder det personlige kun alt for lidt, naar undtages Dyrekloen i Mennesket, der strækker alle fem ud efter Æde, Guld, Ære, Magt og Sanselighed, og som just er det personliges allerværste Fjende. Enhver Form af Menneskeliv, der ikke har sin Rod i det personlige, var for ham Narrestreger, Skin og Selvbedrag, hvad enten det bar en Stodderdragt eller en Bispekaabe, enten det viste sit Ansigt i en Krostue eller paa en Talerstol, og enten det producerede Meninger, der gjorde det værdigt til Tugthuset, eller Meninger, der gemte i Papir og Blæk og Sværte, udkom hos Gyldendal.

Og det personlige . . . hvad var da det personlige for Jakob Knudsen?

Det var Trangen til Salighed, Barnets Evne til at gaa ind i Himlen og Kravet om at *være* i Himlen.

Men denne Trang var hos ham *ét* med Følelsen af, at der i vort Væsen ikke findes én ren Plet, hvorpaa en af Himlens Engle kan sætte sin Fod, og at Livet uden Gud er, ved Synden, blevet et Gøglespil, enten til at le sig fordærvet over eller til at græde sig Forstanden fra.

Et Raab, et Skrig om Frelse, ynkværdigere og inderligere end de hjælpeløse Skibbrudnes ude midt paa Havet, eller Barnets, naar det drømmer, at det falder i Brønden . . . *det* var det egentlige i Jakob Knudsens Sjæl. Saa længe jeg lever, vil jeg høre ham sige efter Kingo:

Hvad er det dog alt,
som Verden opsminker med fager Gestalt?
Det er jo kun Skygger og skinnende Glar,
det er jo kun Bobler og skrattende Kar,
det er jo kun Iseskrog, Skarn og Fortræd,
Forfængelighed! Forfængelighed!

Er det rigtigt, hvad jeg skriver?

Du vil finde det bekræftet i alle hans Bøger. Allerbedst i Bøgerne om Morten Luthers Barndoms- og Ungdomsliv, Angstens Helvede og Troens Himmerig. Da disse Bøger var udkommet, skrev en begejstret Anmelder i et af »Indre Mission«s Blade: »Ingen Forfatter i Norden har Betingelser for at forstaa vor store Kirkefader som Jakob Knudsen.«

I *hans* Mund havde Jesu Navn en Klang — for mig — som i ingen andens; det var, som han var bange for at nævne det, og det hørtes dog fra hans Læber som Toner af et forelsket Hjertes hele Henrykkelse . . . som om det kom fra et halvvejs fortvivlet Bryst og sang dog med et Kor af glade Stemmer og bar ham og os op over alle Drømme.

I bedste Forstand var han Digter; de Toner, der

klang i hans egen Sjæl, fik han tit at klinge hos os, saa de ikke forstummer . . . Toner som disse:

Det er en liden Tid,
saa har jeg vunden,
saa er den ganske Strid
med et forsvunden,
saa kan jeg hvile mig
i Rosensale
og uafsladelig
min Jesum tale.

Var han *Grundtvigs* Discipel? Ja ingen var det bedre, ingen elskede Grundtvig inderligere end han. Hans trange Digterdage bevidner det; da kun faa af Grundtvigs Venner turde kendes ved ham, og andre Kredse gav ham Husly og Haandtryk, forblev hans Hjerte, hvor det alene havde hjemme. Der ligger for mig et Varsel om Grundtvigs Værd for fjerne Fremtidsslægter i den Kendsgerning, at denne tunge, usvigelige Oprørs-sjæl saa helt sank ned ved hans Fødder, fandt alle Glæders Glæde, Guds evige Bolig i *Troens Ord*.

Og at det menneskelige og folkelige har Betydning for Guds Menighed i Verden, var ham en lige saa naturlig Sag, som det er nødvendigt at trække Vejret for at bede. »Ingen Mand«, siger han i et Foredrag, »bilder sig ind, at han i Løbet af Dagen bliver lykkeligere eller bedre ved at drage Vejret nogle tusinde Gange, men Aandedrættet er nødvendigt for at leve. Heller ingen bør tænke, at han og Slægten bliver lykkeligere eller bedre ved nok saa fornuftige og gennemgribende Fremskridt og Reforme, men den eneste sunde Tilstand for Menneskesjælen er fremskridende Handling, medens Stilstand eller Tilbagegang fører til Død ligesom det at standse Aandedrættet.«

Hvad Jakob Knudsen ejede i sin Personlighed, det

havde han stridt for under lange og strenge Aars Liden ad sine egne, ofte stejle Stier. Og hvad han gav os, greb os med al Nyhedens Magt; hvad der laa gemt hos os selv, ubevidst eller i Taage, steg her frem i Klarhed og med en Myndighed, der haandterede Bjørnson og Ibsen, Goethe og Shakespeare og andre gaadefulde, stolte Navne, der hidtil trods al deres dragende Magt, havde holdt os i frygtfuld Afstand.

Ja vi jublede omkring ham, naar han f. Eks. læste os Shakespeare's »Skærsommernatsdrømmen«, denne en uskyldig Ungdoms Graad og Smil i Belysning af det mest straalende Drømmeland, som nogen Digterfantasi har fremtryllet, en Verden af Skønhed og, naar Gaaderne er løste, en Verden af Latter, der klinger frisk og ren som Lærkens Kvidren ved Dagens Frembrud. Hvor var vi stolte af ham, at han formaaede at bringe os saa nær den store Digter, trods de tre Hundrede Aars Afstand.

Og saa havde han en Sangstemme, som der ikke er mange af i Danmark.

Han havde en udmærket Plads ved Askov Højskole. Med al sin afstikkende Særhed kunde han helt ud *være sig selv*. Baade Højskolen og Byen saa paa ham med gode Øjne; ingen borede kritiske Blikke ind i de Hjemlivets Revner, som senere kom aabenbart frem for hele Offentligheden. Og da »Blaahatten«s Beboere skulde forlade Askov for at drage ind i en forjættelsesfuld Gerning som Præstefolk i Mellerup Valgmenighed, var der saa noget nær Landesorg dernede paa begge Sider af Grænsen; Forstander Schrøder skrev dem det smukkeste Farvel i sit Aarsskrift, ... skrev om Jakob Knudsen som Lærer, at »han kunde ikke erstattes«.

Lyse Tider og — *tunge* Tider kom. Det smertelige Brud i Knudsens Ægteskab, hvorom der ikke her er Plads til at skrive noget, og hvad der fulgte paa, det *maatte* for en Stund skille udvortes, hvad der i Hjerternes Verden hørte sammen, skille ham baade fra Askov og Mellerup. Jakob Knudsen maatte som en afsat Konge trælle for Kost og Ly; dog, han havde sit Kongerige hos sig, Sjælens Rigdom, der øges i Trængsel.

Og ingen Skanser af Uvilje rejste Askov imod ham. Aldrig hørte jeg i de mellemliggende Aar af Jakob Knudsens Mund andet Ord om Askov end det, han sagde i 1908 i Anledning af Professor *la Cours* Død:

»Han var det bedste Menneske, *jeg* kendte.«

Nu er Jakob Knudsen død, men hans Minde lever frodigst og varmest i Tusinder af de Hjerter, der elsker Askov Højskole for dens aandelige Kraft, dens Dygtighed og dens ægte Frisind.

Ole Andersen,
Lemming.

FRA ELEVMØDET 1917

LØRDAGEN den 29. September — Dagen før Efteraarsmødets Begyndelse — afholdtes det aarlige Elevmøde paa Askov Højskole, og trods Rejsens Besværligheder havde mange gamle Elever givet Møde.

Elevmødet danner saaledes Indgangen til Efteraarsmødet, som selv i meget høj Grad er et Stævne af gamle Elever. I Reglen boer over Hundrede af Efteraarsmødets Deltagere paa Skolen alle Mødedagene, og de fleste af disse »liggende« Gæster er tidligere Elever.

Og naar Gymnastiksalen fyldes af de 800 Mennesker, den kan rumme, ja saa er der tæt paa Bænkene af gamle Askovlærlinge.

Selve Elevmødet har dog et andet Præg end Efteraarsmødet. I Reglen er der ikke mødt flere, end at den gamle Foredragssal, den saakaldte »lille Foredragssal«, kan rumme Forsamlingen, som hygger sig i den minderrige Sal, hvor Joakim Skovgaards Malerier af Ludvig Schrøder og Fru Charlotte Schrøder hænger. Mødet begynder efter Eftermiddagstogets Ankomst, og i de senere Aar er der ved denne Sammenkomst blevet holdt tre korte Taler af Forstanderen og to af Lærerne.

Saaledes var det ogsaa i Aar.

Forstander Appel bød velkommen til det fjerde Elev- og Efteraarsmøde under Krigen og udtalte Haabet om, at Krigen maatte være endt inden næste Aar, saa Ju-

bilæums-Mødet, som var udskudt siden 1915, kunde holdes med fri Vej over Kongeaaen.

Appel havde paa en Rejse i dette Efteraar truffet en gammel Askovelev, som havde Hjærtet fuldt af Minder fra sin Skoletid: »Vi havde den Gang saa mange personlige Oplevelser, som gik os til Hjærte; derfor lyser og varmer det mig inderst inde, naar Minderne kommer op«. Nu havde den gamle Askovelev selv voxne Børn, som havde gaaet i »de bedste Skoler i Byen«, men han syntes ikke, de havde samlet sig en Skat, saaledes som han havde det under sit Skoleophold: han syntes, de havde haft det smaat med personlige Oplevelser.

Appel havde lagt Mærke til, at den gamle Askovit i Samtalens Løb Gang paa Gang brugte Udtrykket: de *personlige* Oplevelser og med særlig Vægt paa Ordet personlig; der var ingen Tvivl om, at han mente noget ganske bestemt dermed, ja at han i Grunden mente, at Folkehøjskolens Betydning staar og falder med, om dens Elever bliver hjulpne til personlige Oplevelser eller ej.

Hvad er det da, som særtegner en personlig Oplevelse? Ja, herom havde den gamle Elev hørt, at den personlige Oplevelse gaar til Hjærtet og derfra over i Mindet; og til det, som lever i Mindet, svarer Villien. Af de personlige Oplevelser dannes Hjærte-laget, og det er heraf, et Menneskes Færd og Villie bestemmes.

Ud fra dette Vidnesbyrd fra den gamle Elev om den Betydning, Skoleopholdet havde haft for ham, talte Appel da om, at den personlige Oplevelse har to Stadier: nemlig Modtagelsen og Tilegnelsen.

Det, som er ejendommeligt for Indledningen til den personlige Oplevelse, altsaa for Modtagelsen, er, at den

sker uden vor bevidste Medvirken; under Modtagelsen er Bevidstheden om, hvad der sker, ja Bevidstheden om én selv og éns Forhold helt skudt tilside. Saa længe man sidder optaget af sine Bekymringer eller Beregninger og Overvejelser, kommer Modtagelsen ikke i Stand. Nej, der maa ske dette, at Selvet glemmes, saa at Oplevelsen fylder Sindet helt, tager Sindet helt. Først da sker Modtagelsen, og det er jo klart, at det er en Gave, der da modtages, og ikke noget, som er fortjent, noget, man har Krav paa. De allerbedste personlige Oplevelser indledes netop med en saadan ufor-skyldt Gave.

Dette første Stadium af den personlige Oplevelse kender vi heldigvis godt paa Ungdomsskolerne; de allerfleste gamle Højskoleelever, som da ikke i en for ung og umoden Alder kom paa Folkehøjskolen, vil kunne bekræfte det. Der skal ogsaa, om et saadant Skoleophold lykkes, for den enkelte være en Rigdom, om man vil en Overdaadighed, tilstede af Tilbud, af Gaver til Indledning af personlige Oplevelser, en Overdaadighed, som den findes i Solens Straaler en klar Sommerdag. Det er de festlige Stunder paa Skolen, naar en saadan Indledning til en personlig Oplevelse kommer i Stand, men det er kun det første Stadium af den personlige Oplevelse. Der skal en Fortsættelse til, inden Oplevelsen faar varig Betydning, og denne Fortsættelse bestaar i Tilegnelsen, som er det andet Stadium.

Denne er ikke saa festlig præget som Modtagelsen. Under Tilegnelsen kommer det møjsommelige, ogsaa det, som er fyldt af Lidelse, til, thi nu skal det, som i den festlige Stund, »da Sjælen af By over Stjernerne for«, blev modtaget, gennemleves, og det betyder Kamp og Brydning med det, som var forud i vort Sind, og som staar i Strid med det ny, der er modtaget.

Der er selvsagt mange indledede personlige Oplevelser, der ikke fuldføres, og derfor ikke faar varig Betydning, men man maa huske paa, at der godt kan gaa endogsaa lang Tid mellem den personlige Oplevelses to Stadier, ja der kan, som Erfaring viser, gaa Aar mellem dem.

Forholdet er jo dette, at ved Modtagelsen saaes en Sæd, ved Tilegnelsen sættes en Frugt. Og man skal vogte sig for at pille ved Sædekornet, der er lagt i et ungt Sind; derved kan Væxten, som betinger Frugten, hæmmes eller ødelægges.

Men endelig maa man jo forstaa, at en Skole ikke ved et planmæssigt Arbejde kan sikre sine Elever, at de naar til de personlige Oplevelser. Skal saadanne komme i Stand, maa der være en inderlig og tillidsfuld Forbindelse mellem Lærere og Elever, og der maa en Velsignelse til fra alle gode Gavers Giver. Den Velsignelse maa vi altid bede om, thi den er Vilkaaret for, at det kan gaa Højskolens Elever, som det var gaaet den gamle Askov Lærling, at der bliver lyst og varmt inderst inde i Sindet, naar Minderne fra Skoletiden kommer op. —

Derefter talte J. Th. Arnfred: Paa den Tid, da Tidens Fylde var inde, levede Folkene i Forventning om de store, nye Tider, der skulde komme.

Ogsaa vi lever i Forventning, men vi er ikke længere saa sikre paa, at nye Tider betyder gode Tider. Saa meget gaar anderledes, end vi havde tænkt: Folkeslagene kæmper for Freden — og Krigen breder sig hver Dag. Folkestyret rejser sig mod Enevælde og Junkerdømme — og vi ser Lovløsheden brede sig, Parlaterne sættes ud af Spillet, og Diktatorerne hersker som aldrig før. Vi hører, at Millioner kæmper for Individets Ret og Frihed — og aldrig har Men-

neskeliv og Menneskelykke staaet saa lavt i Kurs. Det er, som Jorden var forbandet: netop det onde, der efter Sigende bekæmpes, trives som ingensinde, eller er Visdommen skjult i Homøopatiens Grundsætning: Det sande Lægemiddel er netop det, der selv fremkalder Sygdommen. Vi skønner, at nu modnes Naturalismens Udsæd: ikke forgæves er det forkyndt, at Livets Grundlov er Kampen for Tilværelsen, at Mennesket er som en navnløs Ener i denne Kamp, der kun vil Racens Bestaaen gennem Individets Undergang.

Det er ikke saa let nu som i gamle Dage for den enkelte at tro sig skabt i Guds Billede, at tro, at den enkelte rummer de evige Muligheder, men denne Tro gaar dog som en Grundtone gennem den danske Folkehøjskole: derfor kan den indbyde alle, rig og fattig, Landbo og Bybo, fordi den tror, at hvert Menneske, selv det uanseeligste, rummer Muligheder for at vinde det højeste — Livet af evig Art — og derfor ogsaa Muligheden for at leve Menneskelivet rigt og mangfoldigt.

Højskolen har bidraget til det folkelige og økonomiske Opsving, det er sikkert nok, men det er sket gennem et Arbejde for den *enkelt*. Jesus af Nazareth, der stillede sig den største Opgave, nogen kan nævne blandt Menneskene — at frelse hele Verden —, han forhandlede ikke med ansvarlige Regeringer eller talte for Tusinder i Verdens Hovedstæder: han vilde frelse Verden gennem sit eget Folk, og han vilde frelse dette Folk ved at vinde den enkelte som sin Discipel, saaledes at den, der blev grebet af ham, atter blev et Vidne. Dette er Vejen frem endnu — en lang Vej maaske —, men ogsaa en Vej, hvor ingen er for ringe til at være med. Kan være, den danske Højskole har et Budskab at bringe hele Menneskeheden i de Tider,

der kommer, men Opgaven for os, hver enkelt, bliver ligefuldt den samme — om vi kunde —: vinde den enkelte for det største, som har grebet os, ja derpaa skal det kendes, om vi er Askov Lærlinge.

Derefter talte Dr. Marius Kristensen: S. Almquist har i sin Wennerbergbog bl. a. meddelt en Ytring af Domprovst Per Eklund om sin Tids Konservative: »Ser du, den Slags Mennesker kender desværre ikke andet Motiv end Frygten. Før var det Frygten for, at der skulde blive gjort noget. Nu maa man haabe, det er Frygt for, at der ingenting skal blive gjort«. Og Almquist føjer til: De Ord har siden for mig staaet som Profetord om Forskellen mellem det 19. Aarhundredes konservative Politik og den, man senere er slaaet ind paa.

Men Forskellen gaar nok dybere end som saa; den rammer ikke blot det konservative Parti, men ofte ogsaa andre. Hvis vi ser paa den Lovgivning, der fremkommer i de forskellige Lande, vil man ofte have en Følelse af, at det, der er vedtaget, er Hastværksarbejde, og at det ofte er blevet vedtaget, ikke fordi Politikerne ansaa det for nødvendigt eller gavnligt, men fordi de mente, at det alligevel vilde komme, og saa vilde *de* have Æren derfor. Kan man virkelig vente, at noget saadant kan være til varig Gavn?

Men der er en Konservatisme, som ikke handler af Frygt for, at der skal blive gjort noget, men af virkelig Kærlighed til det gamle, det, som har vist sig at give noget godt, det, som man har oplevet at staa i Taknemmelighedsgæld til. Og der gives en Fremskridtsvenlighed, som ikke bestaar i Lysten til at være med til at dele Lavrbærrene med dem, som fører Udviklingen, men hviler paa en Oplevelse af, hvad Fremskridt kan gavne, og en fast Tro paa, at bedre Vil-

kaar vil gøre Mennesker lykkelige. En saadan tillevet Konservatisme og en saadan troende Fremskridtsvenlighed, det er Ting, enhver maa ønske sit Fædreland; og der er ingen Tvivl om, at Fremskridt, der bæres af Kærlighed til Sagen, ikke til Partiets Magtstilling, kun har godt af at blive alvorligt prøvede af en Konservatisme, der holder paa det gamle af Kærlighed. Kan saadanne tillevede Overbevisninger brydes i et Folks Udvikling, vil Fremskridtene blive af større og varigere Værdi, selv om nogle kan synes, det gaar langsomt, og det maa vi alle ønske baade vort Land og andre Lande.

Efter dette Indledningsmøde spistes Middagsmad i Dagmarsalen, og her krydredes Samværet af smaa Taler og Sange.

Om Aftenen afholdtes Generalforsamling i »Askov Lærlinge«.

Formanden, Fru Anna Borgen Müller, Askov, aflagde Beretning om Virksomheden i det forløbne Aar, og J. Th. Arnfred fremlagde Regnskabet, der godkendtes.

Til Bestyrelsen genvalgte alle de efter Tur afgaaende Medlemmer, nemlig:

Frk. Karen Skytte, Kolding,
Højskolelærer Th. Laursen, Ubberup,
Fru Elisabeth Iversen, Tystofte,
Forstander Lars Bækhoj, Ollerup,
Forstander Kr. la Cour Pedersen, Skibelund.

Under Ledelse af Redaktør Hans Appel, Dalum, drøftedes derefter forskellige Spørgsmaal Foreningen vedrørende.

Et Forslag om at forhøje Medlemsbidraget til 2 Kr. aarligt paa Grund af de stærkt stigende Udgifter til Aarsskriftets Trykning m. m. vandt enstemmig Tilslutning i Forsamlingen, men da en Lovændring ikke kan

gennemføres uden at være optagen paa Dagsordenen, kunde Forslaget ikke vedtages. Det blev saa henstillet til Bestyrelsen at optage det paa Dagsordenen til næste Aarsmøde.

Da man fandt det ønskeligt, at de yngste Aargange altid var repræsenterede i Bestyrelsen, blev det foreslaet, at et Par af Bestyrelsens Medlemmer skulde vælges — ikke af Generalforsamlingen —, men af Elevholdet, der paa det paagældende Tidspunkt er paa Skolen. Gælder Valget 2 Aar og vælges et Medlem hvert Aar, vil de to sidste Aargange altid være repræsenteret i Bestyrelsen.

Da nævnte Forslag ogsaa kræver en Lovændring, vil det ligeledes blive forelagt det kommende Aarsmøde.

Endelig drøftedes en tidligere fremsendt Plan om foruden Aarsskriftet at udgive et periodisk Medlemsblad som Bindeled mellem Medlemmerne. Der var Enighed om, at Planen under de forhaandenværende vanskelige Forhold ikke lader sig virkeliggøre.

En Deltager.

SØLVBRYLLUPPET I ASKOV 1916.

SØNDAG DEN 24. SEPTEMBER fejrede Forstander Appel og Hustru deres Sølvbryllup. — Længe forud var man i Byen og Omegnen optaget af denne forestaaende Fest; det rygtedes, at der var indbudt flere hundrede Gæster, og Forberedelserne og Forventningerne var store. Da lød det pludseligt: Sølvbrudeparrets eneste Søn er bleven alvorlig syg; Forældrene er rejste til København til ham. — Man blev saa underlig til Mode! Skulde denne Glædesfest, som Slægt, Venner og Naboer saa inderligt undte disse to Mennesker og selv glædede sig til, nu overskygges af Sorg — eller maaske slet ikke holdes? Mange og inderlige var de Tanker og gode Ønsker, der i disse Dage i al Stilhed sendtes Forstanderparret, og stor var Glæden rundt om, da Budskabet lød: Krisen i Sygdommen er overstaaet, vi haaber at kunne fejre vor Fest! — Det gik her som saa ofte i Menneskelivet, *Glæden* og *Sorgen* ligger saa tæt op ad hinanden; vil man eje *Glæden*, maa man ofte tage *Tvillingsøsteren Sorgen* med; men

derved bliver Glæden maaske dybere; den lutres under saadanne Forhold, og *Takken* over det, som *var*, og det, som *er*, kan føles stærkere. — —

Sølvbryllupsdagen oprandt med straalende Septembevejr og med Festglans over hele Askov By. — Naar man undtager Krigens Skygger og den Skuffelse, at Sønnen skulde ligge paa Hospitalet, blev det en stor og vellykket Festdag. Man følte uvilkaarligt, at Gæsterne var glade ved at faa en Lejlighed, hvor Askov Højskoles nuværende Forstanderpar kunde hyldes; man havde ofte været samlet til Fest — men aldrig med Ingeborg og Jakob Appel som Midtpunkt.

Straks om Morgenen samledes en mindre Kreds af Slægt og Venner ude i Haven foran Soveværelset for at synge nogle Salmer, som var indøvede flerstemmige til Dagens Anledning. — Man sang: »Det er saa yndigt at følges ad«, »Dejlig er Jorden« og »Den signede Dag«. — Der var *Højtids-Stemning* over denne Morgenstund. Stemningen vekslede med Vemod og Takfølelse. — Vemoden fremkaldtes ved Tanken om de kære, ædle Personligheder i Slægten, som man her paa dette Sted havde været med til at synge Salmer for, naar de stedtes til Hvile. — Her var den milde, stærke Oberstinde Wagner, »Højskolens Bedstemoder«, som hun ofte kaldtes, ført ud — den elskelige, menneskekærlige Fru Charlotte Schrøder, »Højskolens Moder«, den trosstærke, daadskraftige Forstander, Ludvig Schrøder. — Men Vemoden afløstes hurtigt af levende Takfølelse til Gud over disse Personligheders store og rige Livsgerning, der naaede ud til hele det danske Folk. Og samtidig følte man en stærk taknemlig Følelse over, at der fremdeles er et Forstanderpar, der paa det samme Grundlag, men paa selvstændig og værdig Maade for-

staar at hjælpe *Nutidens Ungdom*; og samtidig paa en smuk Maade værne om de gamle Værdier og gode Overleveringer.

Efter at have hilst paa Sølvbrudeparret gik hver til sit, men samledes atter en Timestid efter i Valgmenighedskirken til en hyggelig og højtidelig Guds-tjeneste, hvor Sølvbrudeparret med Familie gik til Herrens Bord. — Efter Kirketid modtog Sølvbrudeparret en Del forskellige Deputationer, der hver for sig overbragte smukke og værdifulde Gaver. »Askov Lærlinge«s Forretningsudvalg overrakte dem et smukt Sølvkaffeservice, og Formanden fremsagde følgende Hilsen:

Som Sendebud fra de tusind Hjem,
vi kommer at ønske til Lykke!
Vi hilser og takker fra alle dem,
I hjalp til Hjemmet at bygge!
Vi takker for hvert et levende Ord
i *Tale* — i *Sang* og i *Virke*.
I fulgte saa trofast de gamle Spor:
Til *Hjemmet* — til *Skolen* — til *Kirke!*
Vi ønsker, at endnu i mange Aar:
»Gud give jer Lykke og gode Kaar
sin Naades Lys jer tilsende!« —

Denne Gave, der var bleven til ved frivillige Bidrag, gav os megen Glæde. De forskellige Takskrivelser, der fulgte med Bidragene, vidnede om, at Gaven blev givet af et taknemligt Hjærte; — der ytrede Glæde over at kunne faa en Lejlighed, hvor gamle og unge Elever kunde staa sammen om at glæde og hædre det nuværende Forstanderpar. —

I Højskolens kønne og store Værelser gik Gæsterne skiftevis og hyggede sig ved Samtale med gamle

Venner og Kendinge — og frydede sig ved at se paa de mange værdifulde og smukke Gaver, der var sendt til Festen. — *Naalens Kunst* var repræsenteret, — *Malerpenslens*, *Guldsmedhammerens* og *Lerets* fine Formning med Dekoration m. m. Det var en Lyst at se derpaa. —

Kl. 6 samledes den store Gæsteflok i Gymnastiksalen, hvor hver en Tomme af Plads var optaget. Her veksledes med Tale og Sang i flere Timer.

Der blev talt af forhv. Ministre, af Rigsdagsmænd, Højskoleforstandere, af Præster og Menigmand. Alle var de enige om at hylde og takke Sølvbrudeparret. Man fremhævede deres gode Indsats i Skolens Historie — deres umaadelige Arbejdsevne — deres store Samfundsgerning. — Appel blev takket for sin Ministertid, Fru Ingeborg for sin sjældne Evne til at lede det store, daglige Arbejde — i Særdeleshed under sin Mands Fraværelse, hvor hun paa enestaaende Maade viste sin omfattende Arbejdsevne og gode Egenskaber. Der blev udtalt Tak til dem for deres trofaste Sindelag mod den Del af Vennerne, der paa en vemodig Maade var hindret i at være til Stede. — Men det er mig ikke muligt at referere Talerne; dertil var der for mange, og nogle for lange. Men jeg vil tillade mig at gengive et Stykke, der stod i »Fyns Tidende« selve Festdagen af Valgmenighedspræst Carl Koch. Dette tegner et godt og fint og samtidig et naturtro Billede af Forstanderparret, saadan som vi holder af dem. Han skriver:

»Paa Henningsens bekendte Maleri af Foredragssalen i Askov, hvor *Ludvig Schrøder* staar paa Talerstolen, og Lærere og Elever ses som Tilskuere, er der en Gruppe i Forgrunden, som altid har tiltalt mig ved

sin smukke Inderlighed. Det er *Fru Schrøder* og Datteren *Ingeborg*. Moderen ser frem for sig med stor Mildhed; hun glæder sig ved at høre Mandens Ord; hun lytter, men ikke just som den, der for første Gang hører de fængslende Ord — nej, hun kender det i Grunden alt —, men som den, der glæder sig over, at det kendte Ord nu sendes sindigt og stærkt ud imod Tilhørerne; hun er ved Siden af Taleren som hans Fælle og Medhjælp.

Og saa Datteren! Man ser hendes kønne Profil, kæk og alvorlig paa en Gang, med den ejendommelige Svulmen af Pandens nederste Rand lige over Brynet. Heller ikke hun er helt Tilhører. Hun tænker ikke alene: Hvor dette er mærkeligt og sandt! Hun tænker snarere: Ja, dette er sandt og mærkeligt, det er Faders Ord, og det er vi med i, Moder og jeg; det vil vi hjælpe frem.

Saadan omtrent saa *Ingeborg Appel* ud, da jeg saa hende første Gang.

Naar jeg nu tænker paa hende, ser jeg hende komme hurtig ud fra Askovs Hoveddør for at tage imod Gæsten, der kommer kørende. Hun hilser med et gæstfrit og kraftigt: »Velkommen!« Man faar vekslet et Par Ord; man mærker, der er sørget godt for een i alle Maader. Og saa er hun borte igen; et Øjeblik efter hører man i det fjærne fra Øvelseshuset den taktfaste Lyd af mange unge Pigers Trin: *Ingeborg Appel* leder et stort Gymnastikhold. Og saa om Aftenen mærker man i stille Samtale, hvor varmt og stærkt hun er med i alt det, som hedder Askov, — og langt længere om. Livet pulserer. Ord, som Menigheds-kredsen, Rødding, Elevers Navne, lyder med varm og kærlig Klang.

Og *Jacob Appel*! Jeg husker fra den første Gang den

mærkelige Spændstighed, der var over ham. Den er der forøvrigt endnu. Jeg ser ham for mig paa Talerstolen; han fremstiller en græsk Filosofs Tanker om Verdensbygningen; han nyder og fryder sig over det snilde og klare i Filosoffens Bevisførelse, saa vi alle smittes og nyder det med, ja, hvad mere er, vi forstaar det, selv om vi er Dosmere til Mathematik; vi tænker: ja naar man faar det forklaret paa den Maade! Det er saa forunderlig tydeligt, saa »eksakt«. Men undertiden øjner eller aner man bagved og over Tankebygningen og Verdensbygningen en usynlig Verden, Aandens underfulde Verden, Guds store Omraade, som omspænder det altsammen.

Eller han taler om Europas Politik i Treserne. Det er næsten som Anatomi. Statslivets og Diplomatiets Nervetraade lægges blot. Men efterhaanden ser man i Tankerne Danmark for sig, dets Lidenhed i alt dette store, dets umistelige Værdi, ogsaa dets Fejlgreb. Og man føler: jeg er med i dette, og jeg vil være med. »I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme!«

Og siden mærker man, at den Mand har sin Haand rundt om; ikke alene med ledende Greb i den store Skole, men styrende og raadgivende i mangfoldige Virksomheder.

Jeg troede en Gang, han bestod af bare Kækhed helt igennem. Men jeg opdagede, der var meget andet i ham end Kækhed. Og det var egentlig godt at opdage. Der var et Hjærtelag, som havde Plads til baade Sorg og Bekymring, Mildhed og Fred.

Der var en Tid, da de to havde hver sin Gerning, hver sin Residens, hver sit store Ansvar. At de kunde! Og saa klædte de endda godt, hver paa sit Sted. Alligevel ser de endnu bedre ud i Gruppe, ved Siden af hinanden. Saadan kender vi dem om Morgenens,

naar man samles i den lille Foredragssal og de kommer ind sammen. Saadan kender vi dem i Hjemmet og i det store, sjældne Gernings-Fællesskab.

Mange tænker nu paa dem med Tak og gode Ønsker. En tænker: jeg fik saadan en rig Udvikling derovre, jeg vil aldrig glemme det; en anden: jeg mærkede, hvordan Danskheden tonede gennem det altsammen; en anden: jeg lærte, at et kristen Menneske ikke skal være bange for Oplysning, tvært imod!; en anden: jeg mærkede Sporen i min Side til Arbejde og Dygtighed; en anden: jeg var i en ynkelig Forfatning, og der blev taget paa mig med stærke, milde Hænder! Og saadan bliver det ved —

Gud give: i mange Aar!«

— Ja, Gud give, at Fru Ingeborg og Forstander Appel endnu i mange Aar maa faa Lykke og Velsignelse til at virke til Gavn og Glæde for den danske Ungdom!

»Maaske har endnu de det *bedste* tilbage,
ti end lever den gamle af Dage!«

Vi gamle Elever og de unge Elever staar sammen om i alle Maader at ønske det bedste for dem og for Askov Højskole.

Anna B. Müller.

H. NUTZHORN'S GULDBRYLLUP

27. SEPTEMBER 1916.

JACOB OG INGEBORG APPEL havde Sølvbryllup den 24., og det var saadan en prægtig Fest. Nu skulde man til at feste igen den 27. for H. Nutzhorn og hans Hustru. Hvordan vilde det gaa? Man var næsten bange for, at det skulde blive en anden Dags Fest med tyndt Øl. Og Regnen strømmede ned, og Skyerne hang lavt. Humøret stod derefter.

Men det blev helt anderledes.

Den 27. oprandt med godt Vejr. Sol brød igennem Skyerne; der blev paa én Gang højt til Himlen. Flagene gik til Vejrs, og Feststemningen bredte sig. Og efter som Dagen gik, blev den stærkere, den greb alle. Og da Dagen var endt, var alle klar over, at det havde været en dejlig Fest: Hyggelig, fornøjelig, rig paa Indhold og helt igennem festlig.

Om Formiddagen var der Altergang for Guldbrudeparret, Slægten og hvem der ønskede at være med. Middagen var Kl. 1. Det var Slægten, Skolens hjemmenværende Lærere og et Par Venner, der var indbudt. Det skulde være en snæver Kreds, men det blev dog over halvtreds. Her gik det med Taler og Sang. Ny Sange og gamle Sange blev sungne. Taler med Alvor og Taler med Gammen blev holdt. Og Solskin var der over Festen, som der altid er Solskin i Brude-

parrets Hjem, hvad enten saa det er Alvor, der raader, eller det er Gammen, der er ovenpaa.

Talerne her hører Hjemmet til. Jeg meddeler blot, at Grosserer *Johannes Schrøder*, der var Forrider ved Brylluppet for 50 Aar siden, talte. Forstander *Jacob Appels* Tale havde Ærinde langt længere ud end til en Familiekreds. Derfor meddeles den her, væsentlig efter Folkebladet i Vejen:

H. Nutzhorn havde en rig Ungdom. Han stod i Valgets Port med Mulighed til forskellige Livsopgaver:

Musikken drog ham, han kunde have blevet Musiker. En videnskabelig Historieforskning var han tidlig ledet ind i. Og han var Teolog, Præstevejen laa lige foran ham. Nu, mange Aar efter, da Nutzhorn har øvet et stort Dagværk, er det underligt at se, hvordan han kom til at virke som Tonekunstner og Sanglærer, som den Historielærer, der flittig brugte Kilderne og stadig øste af dem, saa han kunde meddele sig fyldigt og grundigt til sine Elever, og gennem sine opbyggelige Taler og Sange har han gjort Tjeneste som faa af Højskolens Mænd.

Denne Nutzhorns rige Virksomhed er først og sidst kommet Askov Højskole til gode. Her vil Nutzhorn altid mindes med Tak som en af de grundlæggende Mænd. Men hvad enten Talen er om hans Virksomhed som Musiker eller Historielærer, rækker hans Betydning jo ud over det hele Land, hvor man synger hans Toner, og hvor man paa mange af vore Højskoler kan faa Vidnesbyrd om, at Nutzhorn som Historielærer har haft stor Betydning for mange Lærere ved at vise dem, at en folkelig Historiefortæller meddeler sig bedst, naar han flittig bruger de historiske Kildeskrifter og ikke nøjes med populære Fremstillinger.

Nutzhorns Hjemliv og hans Skolegerning hører nøje sammen, navnlig fordi hans Hustru delte hans Kærlighed til Højskolegerningen. Fru Johanne Nutzhorn har som Slægtsarv den Ævne at være trofast og udholdende, saa det Arbejde blev fuldført, som der var begyndt paa, og den Opgave blev løst, som laa for, og dette har baaret over Vanskeligheder og Modgang i Nutzhorns Hjem og Arbejde.

Askov Højskole sammen med de øvrige Højskoler hylder Guldbrudeparret for, hvad de i deres lange

Dagværk har bidraget til Højskolens Liv og Trivsel.

Endnu har jeg en Hilsen at bringe fra Venner af Sømandsmissionen i Calcutta. William Francks sagde engang, da han var hjemme, at saa længe Nutzhorn og Fru Nutzhorn levede, da havde Sømandsmissionen et sikkert og godt Hjemsted i Danmark, thi Nutzhorns er denne Missions Bedsteforældre, og Bedsteforældre tager sig altid saa trofast af deres Børnebørn. Bestyrelsen for denne Mission takker Guldrudeparret for et bærende Arbejde gennem mange Aar.

Nu var Vejret blevet saa mildt, at man kunde drikke sin Kaffe og ryge sin Cigar i Haven. Man talte sammen, man kiggede paa Gaverne, glædede sig ved de mange Blomster og saa paa Telegrammer og Hilsner, der strømmede ind i Massevis.

Kl. 6 samledes man med Omegnens Folk i Højskolens Gymnastiksal. Her var omkring ved et Par Hundrede Mennesker. Salen var pyntet som til Fest. Nutzhorn og Frue var selv Værtsfolk. Det havde de udtrykkelig ønsket. Her fik man skaaren Mad med Kaffe eller The. Her fandt man ny trykte Sange i Dagens Anledning, og her gik det med Taler og Sang igen.

Forstander *Jacob Appel* bød Velkommen og udtalte, at det var jo ikke blot i Fortiden, at Nutzhorns var knyttet til Askov Højskole, men det var fremdeles. Selv om Nutzhorn ikke var aktiv Lærer, saa havde han Betydning for Højskolen endda: Det er godt at have en gammel i Gaarde.

Statskonsulent *Fr. Hansen* talte til Guldrudeparret som de gode Naboer og Bymænd. Han havde en Tak at bringe fra Egnens Folk, og han bad dem modtage et Maleri fra Rødding, dér hvor Nutzhorn og Johanne først havde lært hinanden at kende. Desværre havde

de ikke Maleriet. De kunde ikke faa det over Grænsen. Men der kom vel en Dag, da de kunde føre det over.

Han havde ogsaa en Tak at bringe fra Valgmenigheden. De havde været en god Støtte for den. Da de skulde begynde, var Nutzhorns dem, der skyndede stærkest paa. Og da man var begyndt, saa var de maaske de mest trofaste til at bruge Kirken og støtte Arbejdet i den.

Direktør *P. Lauridsen* havde det Hverv fra en Kreds af Venner, der havde tænkt paa at oprette et Legat til Støtte for Folkesangen, at bede om Lov til at give det Navn efter Nutzhorn. De fik straks Tilladelsen, og han takkede derfor: Det var en Ære saa stor, som han aldrig havde drømt om.

Fru *Anna Borgen Müller* talte som Formand for »Askov Lærlinge«. Hun bad dem modtage to Sølvbægere og tolv Sølvspiseskeer med Tak fra alle de mange gamle Elever. Bægerne og Skeerne bar alle Nutzhorns adelige Vaabenskjold.

Dr. phil. *Marius Kristensen* talte om Nutzhorn som Tonedigter, det vil sige Kunstner, som Historiker og som Kirkens Mand. Dér, hvor de tre Ting mødtes, dér gjorde Nutzhorn sit bedste Arbejde. Det var i Højskolen, det var i hans historiske Undersøgelser, som de havde givet sig Udslag i Litteraturen, det var nu i hans sidste Arbejde, Den danske Salmehistorie. Lærerne ved Højskolen havde valgt en Gave med dette for Øje, nemlig Joakim Skovgaard: Viborg Domkirke. I dette Værk mødtes Kunsten i Kirken med Historien. Og Askov Højskole havde valgt Fr. Nielsen: Kirkeleksikon at give ham til Hjælp ved hans Salmehistorie.

Fru *Maren Lauridsen* fra Grønvang talte til Fru Nutzhorn.

Askov Sangforening sang flerstemmige Sange, og ny og gamle Sange blev sungen enstemmig imellem, og Feststemning og Festglæde bar Sangene frem med Fylde og Kraft. Og det blev fremdeles ved med Taler. Vi nævner Direktør *J. Schrøder* fra Kolding, Fru *Augusta Pedersen* fra Lille Veum, Landbrugslærer *Hans Appel* fra Dalum, Dyrlæge *J. Hegelund* fra Sdr. Bjært og flere. Fru *Georgia la Cour Pedersen* læste et Brev fra Fru Charlotte Schrøder, skrevet for 50 Aar siden, hvori hun fornøjeligt og levende skildrer Nutzhorns Bryllup. Sønnen, Proprietær *Ditlev Nutzhorn* takkede nu paa sin Faders og Moders Vegne, og Forstander *Jacob Appel* sluttede.

Telegrammer, Breve og Kort laa i Bunkevis. Man havde tænkt at læse nogle af dem op, men der blev ikke Tid til det. Blomster troppede op alle Vegne. Byen var flagsmykket. Udenfor Nutzhorns Bolig havde Byen rejst en Æresport. Fra hans Havestuedør til Højskolens Gymnastiksal var en hel Flagallé.

Det var en smuk og stemningsfuld Fest. Intet Under, at de to gamle var glad ved den og taknemlig for den.

Poul Bjerger.

Udgivelsen af Aarsskriftet er bleven forsinket paa Grund af Forstander Jacob Appels Sygdom, og af samme Grund maa vi vente med at bringe den samlede Oversigt over Skolens daglige Arbejde »Fra Maj til Maj«, til næste Hæfte af Aarsskriftet udkommer.

Bestyrelsen.

HØJSKOLENS LÆRLINGE

VED

POUL BJERGE

I. 1914—1915

A. Den almindelige Pige højskole

fra 4. Maj til 30. Juli.

Der var ialt 99 Lærlinge. Deraf har 93 været her i alle tre Maaneder, 3 var her i to Maaneder og andre 3 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I Maj 93, i Juni 95 og i Juli 98, eller i Jævnmaal 95.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 46 er Døtre af Gaardmænd, 13 af Husmænd, 5 af Haandværkere, 9 af Handlende, 9 af Embedsmænd og 17 af Mænd i andre Livsstillinger. Der var 6 Lærerinder, 4 Sygeplejere, 1 Mejerske, 11 i tjenende Stilling, og 77 var hjemme hos deres Forældre. 11 var fra Købstæder.

Af Lærlingene var 4 over 30 Aar, 10 mellem 30 og 25, 82 mellem 25 og 18 Aar og 3 mellem 18 og 17.

Fra Jylland var der 51, nemlig fra Ribe Amt 11, Ringkøbing 10, Vejle 5, Aarhus 10, Randers 5, Viborg 4, Aalborg 3 og Hjørring 3. Fra Fyn var der 12, fra Sjælland 23, deraf 4 fra København, fra Lolland-Falster 4, fra Island 1, fra Sønderjylland 4, fra Norge 1, fra Sverige 2 og fra Holland 1.

6 af Lærlingene har før været paa Højskole, 5 har gaaet i Aftenskole, 2 i Efterskole, 6 paa Real- eller Latinskole, deraf 1 med Præliminæreksamen og 1 Student.

B. Den udvidede Højskole fra 3. November 1914 til 27. April 1915.

I. Mandlige Lærlinge.

Der har ialt været 113 Lærlinge, nemlig 75 paa første Vinters Hold, 25 paa anden, 12 paa tredje og 1 var her den femte Vinter. 76 var her i alle seks Maaneder, 23 i fem, 8 i fire, 1 i tre og 5 i to Maaneder. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I November 107, i December 109, i Januar og Februar 107, i Marts 104 og i April 81 eller i Jævnmaal omtrent 103.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 56 er Sønner af Gaardmænd, 26 af Husmænd 3 af Arbejdere, 9 af Haandværkere, 4 af Handlende, 4 af Embedsmænd og 11 af Mænd i andre Livsstillinger. Blandt Lærlingene var der 89, der arbejdede ved Landbruget enten hjemme eller blandt fremmede. 11 var Haandværkere, 4 Gartnerlærlinge, 2 Mejerister, 1 Handlende, 1 Landpost, 1 Typograf, 2 Journalister, 1 Chauffør og 1 Student. 5 var fra Købstæder.

Af Lærlingene var 9 over 30 Aar, 35 mellem 30 og 25, 69 mellem 25 og 18 og ingen under 18 Aar. Fra Jylland var der 67, nemlig fra Ribe Amt 10, fra Ringkøbing 8, fra Vejle 13, fra Aarhus 10, fra Randers 10, fra Viborg 8, fra Aalborg 3, fra Thisted 2 og fra Hjørring 3, fra Fyn 17, fra Sjælland 21, fra Lolland-Falster 1, fra Bornholm 2, fra Island 4 og fra Norge 1.

38 har før været paa den udvidede Højskole her, deraf 13 to Gange og af dem igen én fire Gange. 59 har før været paa andre Højskoler eller Landbrugsskoler, deraf 17 to Gange og af dem igen 5 tre Gange. 19 har gaaet i Aftenskole, 19 paa Efterskole eller Sløjdscole, 5 har været paa Real- eller Latinscole, deraf 1 med Realeksamen og 1 Student, 6 i teknisk Skole, 2 paa Handelsscole, 3 paa Seminariet og 1 faaet privat Undervisning.

II. Kvindelige Lærlinge.

Der har ialt været 95 Lærlinge, nemlig 71 paa første Vinters Hold og 24 paa anden. 75 har været her i alle seks Maaneder, 14 i fem, 2 i fire, 2 i to og 2 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes:

I November 93, i December 92, i Januar 91, i Februar 92, i Marts 89 og i April 78, eller i Jævnmaal godt 89.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 49 er Døtre af Gaardmænd, 7 af Husmænd, 2 af Haandværkere, 7 af Handlende, 14 af Embedsmænd og 16 af Mænd i andre Livsstillinger. 82 arbejdede i Huset enten hjemme eller hos fremmede, 2 var Sygeplejere, 5 Lærerinder, 1 Bogholder, 1 Sekretær, 1 Telefonist, 1 Kontrolassistent, 1 Journalist og 1 Student.

Af Lærlingene var 3 over 30 Aar, 17 mellem 30 og 25, 75 mellem 25 og 18 og ingen under 18 Aar. Fra Jylland var der 52, nemlig fra Ribe Amt 9, fra Ringkøbing 15, fra Vejle 9, fra Aarhus 7, fra Randers 5, fra Viborg 3, fra Aalborg 2 og fra Hjørring 2; fra Fyn 9, fra Sjælland 25, deraf 3 fra København, fra Lolland-Falster 3, fra Bornholm 1, fra Island 2, fra Sønderjylland 1, fra Norge 1 og fra de nord-amerikanske Fristater 1. 10 har været fra Købstæder.

24 har før været paa den udvidede Højskole her og 3 paa den almindelige Pighøjskole. 55 har før været paa andre Højskoler, deraf 2 to Gange. 8 har været paa Efterskole og 8 paa Real- eller Latinskole, deraf 3 med Realeksamen og 1 cand. phil. 5 har været paa Seminariet, deraf 3 med Eksamen, 3 har været paa Husholdningsskole, 2 har Mellemskoleeksamen, 4 har været paa Handelsskole, 8 har haft forskellige Kursus og 4 har faaet privat Undervisning.

II. 1915—1916.

A. Den almindelige Pighøjskole

fra 3. Maj til 30. Juli 1915.

Der var ialt 110 Lærlinge. Deraf har 106 været her i alle tre Maaneder, 1 har været her i to og 3 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I Maj 107, i Juni og Juli 108 eller i Jævnmaal omtrent 108.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 61 er Døtre af Gaardmænd, 6 af Husmænd, 2 af Arbejds-mænd, 12 af Haandværkere, 10 af Handlende, 7 af Embeds-mænd o. l. og 12 af Mænd i andre Livsstillinger. Der var

1 Mejerske, 1 Kontrolassistent, 1 Ekspeditrice, 1 Strickerske, 1 Lærerinde, 1 Sygeplejer, 1 Fotograf, 13 i tjenende Stillinger og 91 var hjemme hos deres Forældre. 15 var fra Købstæder.

Af Lærlingene var 2 over 30 Aar, 4 mellem 30 og 25, 86 mellem 25 og 18 og 18 mellem 18 og 16. Fra Jylland var 75, nemlig fra Ribe Amt 14, Ringkøbing 5, Vejle 14, Skanderborg 10, Aarhus 7, Randers 2, Viborg 7, Thisted 2, Aalborg 8 og Hjørring 6, fra Fyn 12, fra Sjælland 19, deraf 5 fra København, fra Lolland-Falster 1 og fra Bornholm 3.

2 af Lærlingene har før været paa denne Højskole og 10 paa andre Højskoler, deraf 1 to Gange. 1 har været paa Landbrugsskole, 2 i Aftenskole, 2 i Efterskole, 6 har gaaet i Real- eller Latinskole, deraf 2 med Realeksamen og 1 med Mellemskoleeksamen, 3 har været paa Husholdningsskole, 1 paa Handelshøjskole, 1 paa Frk N. Zahles Skole og 5 har faaet privat Undervisning.

B. Den udvidede Højskole

fra 3. November 1915 til 27. April 1916.

I. Mandlige Lærlinge.

Der har ialt været 151 Lærlinge nemlig 107 paa første Vinters Hold, 31 paa anden, 10 paa tredje, 2 paa fjerde og 1 paa sjette Vinter. 100 har været her i alle seks Maaneder, 29 i fem, 10 i fire, 6 i tre, 5 i to og 1 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I November 142, i December 144, i Januar 147, i Februar 142, i Marts 135 og April 104, eller i Jævnmaal omtrent 136.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 93 er Sønner af Gaardmænd, 20 af Husmænd, 6 af Arbejdsmand, 5 af Haandværkere, 2 af Handlende, 8 af Lærere o. l., 4 af Postbude, 3 af Mejeribestyrere og 10 af Mænd i andre Livsstillinger. Blandt Lærlingene var der 104, der arbejdede ved Landbruget enten hjemme eller hos fremmede, 4 var Arbejdere, 1 Gartner, 5 Mejerister, 1 Fisker, 1 Teglværkslærling, 12 Haandværkere, 12 Lærere, 2 Studenter, 4 Studerende, 4 Landbrugskandidater og 1 Journalist. 6 har været fra Købstæder.

Af Lærlingene var 16 over 30 Aar, 50 mellem 30 og 25, 82 mellem 25 og 18 og 3 mellem 18 og 17 Aar, og ingen

derunder. Fra Jylland var der 91, nemlig fra Ribe Amt 16, fra Ringkøbing 10, fra Vejle 12, fra Skanderborg 4, fra Aarhus 8, fra Randers 10, fra Viborg 18, fra Thisted 5, fra Aalborg 6 og fra Hjørring 2, fra Fyn 21, fra Sjælland 22, deraf 2 fra København, fra Lolland-Falster 2, fra Bornholm 1, fra Færøerne 3, fra Island 6 og fra Norge 5.

44 har før været paa den udvidede Højskole her, deraf 13 to Gange, af dem igen 3 tre Gange, den ene af dem endog fem Gange. 79 har før været paa andre Højskoler, deraf 11 to Gange, og af dem igen 3 tre Gange. 29 har før været paa Landbrugsskole. 25 har været paa Efterskole eller Sløjdscole, 11 paa Real- eller Latinskole, deraf 3 med Real-eksamen og 2 Studenter. 15 har gaaet i Aftenskole, 4 paa teknisk Skole, 2 paa Handelsskole og 6 gennemgaaet forskellige Kursus. 12 har været paa Seminariet, deraf 8 med Eksamen, 4 var Landbrugskandidater.

II. Kvindelige Lærlinge.

Der har ialt været 121 Lærlinge, nemlig 106 paa første Vinters Hold, 12 paa anden og 3 paa tredje. 112 har været her i alle seks Maaneder, 6 i fem, 2 i fire og 1 i tre Maaneder. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I November 119, i December 120, i Januar og Februar 121, i Marts 119 og i April 112, eller i Jævnmaal 119.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig at 55 er Døtre af Gaardmænd, 6 af Husmænd, 6 af Haandværkere, 12 af Handlende, 10 af Lærere, 4 af Præster og 28 af Mænd i andre Livsstillinger. 92 har arbejdet i Hjemmet, 9 i Tjeneste hos fremmede, 1 Sygeplejer, 9 Lærerinder, 4 Bogholdere, 2 Organister, 2 Kommiser, 1 Postmedhjælper og 1 cand. phil.

Af Lærlingene var 2 over 30 Aar, 32 mellem 30 og 25, 87 mellem 25 og 18 og ingen under 18 Aar. Fra Jylland var der 72, nemlig fra Ribe Amt 9, fra Ringkøbing 11, fra Vejle 20, fra Skanderborg 9, fra Aarhus 6, fra Viborg 5, fra Thisted 2, fra Aalborg 5, fra Hjørring 1, fra Fyn 16, fra Sjælland 23, deraf fra København 3, fra Lolland-Falster 3, fra Bornholm 1, fra Sønderjylland 2 og fra Norge 4. 23 var fra Købstæder.

15 har før været paa den udvidede Højskole her, deraf 3 to Gange. 5 har før været paa den almindelige Pige-højskole her. 68 har før været paa andre Højskoler, deraf 7 to Gange. 10 har været paa Efterskole, 13 paa Real- eller Latinskole, deraf 5 med Realeksamen og 1 cand. phil. 5 har været paa Seminariet, alle med Eksamen. 6 har været paa Husholdningsskole, 2 paa Handelsskole, 1 paa teknisk Skole, 1 i Aftenskole, 3 har taget Mellemskole-Eksamen, 9 har gaaet paa forskellige Kursus og 3 har faaet privat Under-visning.

III. 1916—1917.

A. Den almindelige Pige-højskole

fra 4. Maj til 30. Juli 1916.

Der var ialt 142 Lærlinge. Deraf har 137 været her i alle tre Maaneder, 4 har været her i to og 1 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I Maj 137, i Juni 141 og i Juli 142, eller i Jævnmaal 140.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 79 er Døtre af Gaardmænd, 4 af Husmænd, 9 af Haandværkere, 8 af Handlende, 10 af Lærere, 4 af Præster, 4 af Mejeribestyrere og 24 af Mænd i andre Livsstillinger. Der var tre Lærerinder, 1 Ekspeditrice og 1 Syerske. 23 var fra Købstæder.

Af Lærlingene var 1 over 30 Aar, 9 mellem 30 og 25, 114 mellem 25 og 18 Aar, og 18 mellem 18 og 16 Aar. Fra Jylland var der 82, nemlig fra Ribe Amt 10, fra Ringkøbing 13, fra Vejle 11, fra Skanderborg 10, fra Aarhus 8, fra Randers 6, fra Viborg 8, fra Thisted 4, fra Aalborg 8 og fra Hjørring 4, fra Fyn 19, fra Sjælland 35, deraf 4 fra København, fra Lolland-Falster 5 og fra Sønderjylland 1.

Af Lærlingene har 10 før været paa Højskole, deraf 1 to Gange, 5 har gaaet paa Efterskole, 5 i Aftenskole, 7 paa Realskole, deraf 1 med Præliminæreksamen, 2 har taget Mellemskoleeksamen, 9 har gaaet paa Husholdningsskole, 1 paa Pigeskole, 1 paa Handelsskole og 3 paa forskellige Kursus.

B. Den udvidede Højskole

fra 3. November 1916 til 27. April 1917.

I. Mandlige Lærlinge.

Der har ialt været 158 Lærlinge, nemlig 115 paa første Vinters Hold, 29 paa anden, 12 paa tredje og 1 var her paa fjerde og 1 paa syvende Vinter. 104 var her i alle 6 Maaned, 40 i fem, 5 i fire, 5 i tre, 2 i to og 2 i én Maaned. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I November og December 148, i Januar og Februar 152, i Marts 151 og i April 110, eller i Jævnmaal omtrent 144.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 84 er Sønner af Gaardmænd, 29 af Husmænd, 1 af en Arbejder, 7 af Haandværkere. 4 af Handlende, 10 af Lærere, 3 af Postbude, 4 af Mejeribestyrere, 6 af Rentiers og 10 af Mænd i andre Livsstillinger. Blandt Lærlingene var der 112, der arbejdede ved Landbruget enten hjemme eller hos fremmede, en var dog Gaardejer. Der var 2 Arbejdere, 4 Gartnere, 11 Mejerister o. l. Der var 12 Haandværkere, 1 Fotograf, 3 Kommiser, 1 Fisker og 2 Assistenten, 6 Lærere, 2 Studenter, 1 Studerende og 1 Journalist. 13 har været fra Købstæder.

Af Lærlingene var 12 over 30 Aar, 49 mellem 30 og 25, 93 mellem 25 og 18 og 4 mellem 18 og 17, og ingen derunder. Fra Jylland var der 102, nemlig fra Ribe Amt 19, fra Ringkøbing 13, fra Vejle 16, fra Skanderborg 3, fra Aarhus 6, fra Randers 11, fra Viborg 15, fra Thisted 5, fra Aalborg 10, fra Hjørring 4, fra Fyn 19, fra Sjælland 27, deraf 1 fra København, 3 fra Lolland-Falster, 1 fra Bornholm, 2 fra Færøerne, 1 fra Island og 3 fra Norge.

43 har før været paa den udvidede Højskole her, deraf 14 to Gange, og af dem igen 1 tre Gange og 1 seks Gange. 72 har før været paa andre Højskoler, deraf 9 to Gange. 27 har før været paa Landbrugsskole, deraf 1 to Gange. 8 har været baade paa Højskole og Landbrugsskole. 16 har været paa Efterskole. 14 har været paa Latin- eller Realskole, deraf 10 med Realeksamen og 2 Studenter. 15 har gaaet i Aftenskole, 3 paa teknisk Skole, 6 paa forskellige Kursus. 1 havde Mellemskoleeksamen. 5 har været paa Seminariet, deraf 2 med Eksamen.

II. Kvindelige Lærlinge.

Der har ialt været 145 Lærlinge, nemlig 123 paa første Vinters Hold, 21 paa anden og 1 paa tredje Vinter. 126 var her i alle seks Maaneder, 14 i fem, 3 i fire, 1 i tre og 1 i to Maaneder. Fordelt paa de enkelte Maaneder falder Lærlingetallet saaledes: I November 144, i December 143, i Januar 144, i Februar 143, i Marts 141 og i April 128, eller i Jævnmaal 141.

Ordnes Lærlingene efter Fædrenes Stilling, viser det sig, at 69 er Døtre af Gaardmænd, 4 af Husmænd, 1 af en Arbejder, 10 af Haandværkere, 7 af Handlende, 17 af Lærere, 12 af Præster, Prof. o. l., 5 af Rentier, 5 af Mejeribestyrere, 4 af Direktører, 2 af Møllere og 9 af Mænd i andre Livsstillinger, 125 er hjemme hos Forældrene, 8 er Tjenestepiger, 1 Sygeplejer, 1 Bogholder, 3 er Studenter og 7 Lærere.

Af Lærlingene var 7 over 30 Aar, 28 mellem 30 og 25, 109 mellem 25 og 18 og 1 mellem 18 og 17 Aar. Fra Jylland var der 83, nemlig fra Ribe Amt 24, fra Ringkøbing 18, fra Vejle 13, fra Skanderborg 4, fra Aarhus 9, fra Randers 3, fra Viborg 2, fra Thisted 6, fra Aalborg 3 og fra Hjørring 1, fra Fyn 22, fra Sjælland 28, deraf 6 fra København, fra Lolland-Falster 5, fra Bornholm 2, fra Sønderjylland 2 og 3 fra Sverige. 28 var fra Købstæder.

22 har før været paa den udvidede Højskole her, deraf 1 to Gange. 10 har før været paa den almindelige Pige-højskole her. 66 har før været paa andre Højskoler, deraf 3 to Gange. 10 har været paa Efterskole, 14 paa Real- eller Latinskole, deraf 3 Studenter og 10 med Realeksamen, 5 havde Mellemskoleeksamen, 1 har gaaet i Aftenskole, 2 Hus-holdningsskole, 14 har gaaet paa forskellige Kursus, og 4 har læst privat.

BIBLIOTEKET

VED

POUL BJERGE

BIBLIOTEKET tæller nu henimod 40,000 Bind. Det er beregnet for Lærere og Lærlinge ved Højskolen, men bruges ved Siden af som offentlig Bibliotek efter lignende Regler, som gælder vore offentlige Biblioteker, dog maa Lærerne selv betale Porto. Der er i Skoleaaret 1914—15 udlaant 4717 Bind, deraf til Skolens Lærere 588 Bind, til dens Lærlinge 3070, til Folk uden for Skolen 414 og til Brug i Skolens Læsesal 645. I 1915—16 er udlaant ialt 5440 Bind, deraf til Skolens Lærere 699 Bind, til dens Lærlinge 3860, til Folk udenfor Skolen 251 og til Brug i Skolens Læsesal 630 Bind. I 1916—17 er udlaant ialt 5325 Bind, deraf til Skolens Lærere 446 Bind, til dens Lærlinge 4260, til Folk udenfor Skolen 184 og til Brug i Skolens Læsesal 435 Bind. Ved Siden af Biblioteket er der en Læsesal eller, som den sædvanlig kaldes, den tavse Læsestue. Her er et Haandbibliotek, der indeholder Haandbøger, Ordbøger, Kataloger, Lexika o. l., ialt noget over 500 Bind. Desuden fremlægges der en Del Tidsskrifter og Ugeblade, efterhaanden som de udkommer. For Tiden er det omkring ved hundrede. Læsesalen er daglig aaben i Skoletiden, om Vinteren fra Kl. 2—4, om Sommeren fra Kl. 4—6. Der har i 1914—15 været ialt 3723 Besøg i de 195 Dage, der har været aabent. I 1915—16 var der 4481 Besøg i 192 Dage. I 1916 var der 4400 i 194 Dage. Desuden har hver af Skolens Lærere Nøgle til Læsesalen og har altsaa stadig Adgang til de Bøger og Tidsskrifter, som findes dér. Der er intet Regnskab ført over Bøgerne i Læsesalen. I Almindelighed kan siges, at de bliver flittigt brugte, og at Lærlingene, efterhaanden som de bliver vant til dem, er glade ved dem.

I Løbet af de tre sidste Aar er der skrevet 1800 Sedler til Kataloget, der svarer til en Forøgelse af omtrent 2600 Bind.

Flere af Skolens Venner har i de senere Aar givet store Gaver til Højskolen.

Der er først gamle Fysikus Fr. F. Ulrik. Han har i en længere Aarrække hvert Aar sendt en større Kasse Bøger til Biblioteket. Et Aar sendte han endog 100 Kr. til Indkøb af Bøger, som vi særlig havde Brug for. Nu i Sommer døde han. Han havde i sit Testament bestemt, at ingen af hans Bøger maatte sælges. Hvad hans Børn ikke ønskede at eje, skulde sendes til Askov Højskole. Vi modtog saa lidt over 400 Bind, alle i god Stand, de allerfleste indbundne. Det var Skønlitteratur, Historie, Geografi, Naturvidenskab og Skrifter om sociale Spørgsmaal. Alt i alt en god Samling.

Konsul Th. Sægaard, der omtales i »Askov Lærlinge« 1913 —14, Side 84 og 131, har atter i disse Aar givet en hel Del Bøger, Billeder, Keramik, Naturgenstande og lignende. Tæller vi først Bøgerne, er der 154 Værker i 169 Bind, næsten alle indbundne, foruden en Del Hæfter og Smaaskrifter. Videre: 8 Malerier, alle i Ramme, 11 Kobberstik eller Raderinger, deraf 3 i Ramme og 15 Genstande til naturhistorisk eller geografisk Samling. 25 Keramikgenstande, hvoriblandt en Sevres, en Wedgewood, flere Stykker gammel engelsk og kinesisk Porcelæn, gamle danske Lervare-Arbejder o. l. Desuden en Sending, der bestod af et stort Bogskab af massiv Mahogni, tre store Kobberstik efter Raphael, to Gengivelser af Rosa Bonheurs Dyrebilleder og et Billede af en Vandplante udskaaret i Elfenben og et stort pragtfuldt Konsolspejl. Hvis han kom hjem til Danmark, kunde der maaske være Ting iblandt, han ønskede til sine Værelser, men om saa var, faldt det tilbage til Askov Højskole efter hans Død.

Konrad Jørgensen, Udgiver af »Højskolebladet«, sendte Bud, at jeg maatte komme ud at gøre et Udvalg af alle de mange Bøger, de havde paa Højskolebladets Kontor. Dette lod jeg mig ikke sige to Gange. Jeg udtog saa mange saa de fylder 5 Meter løbende Hylde. Det er mest Skønlitteratur og historiske Skrifter, alle udkomne i de senere Aar.

Den gamle Lærling, der har været omtalt i de forrige Aargange, har atter i disse Aar givet en Del Raderinger og Kunsttryk, ialt 116. Mange af dem er paa japansk Papir,

en Del signeret af Kunstneren selv. Flere af dem er til en Pris af 100 Kr. eller mere.

Statens Bogsamlingskomite har givet 120 Kr. til Hjælp til et Kartotek. Meningen er, at der med Tiden skal dannes et Æmnekatalog paa Kort. Desuden har Komiteen aarlig givet 150 Kr. til Biblioteket, der er anvendt til Indkøb af Haandbøger til Haandbiblioteket.

Institutioner og Foreninger, der sender til Biblioteket:

Danmark: Commission for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland. — Danmarks geologiske Undersøgelse. — Dansk Export-Forening. — Foreningen »Danmarks Folkeminder«. — Dansk geologisk Forening. — Den antropologiske Komite. — Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Laboratorium for landøkonomiske Forsøg. — Den tekniske Forening. — Det danske meteorologiske Institut. — Det kgl. Bibliotek. — Det kgl. danske Landhusholdningsselskab. — Det kgl. danske Videnskabernes Selskab. — Det statistiske Departement. — Grosserer-Societetet. — Kommissionen for videnskabelig Undersøgelse af de danske Farvande. — Københavns Kommunalbestyrelse. — Københavns Universitets zoologiske Museum. — Rigsarkivet. — Selskabet for Udgivelsen af Kilder til dansk Historie.

Norge: Bergens Museum. — Den norske Kildeskriftskommission. — Det norske Rigsarkiv. — Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. — Nordensfjeldske Kunstindustrimuseum. — Universitetsbiblioteket i Kristiania. — Videnskabsselskabet i Kristiania.

Sverige: Fornskrift-sällskapet i Stockholm. — Göteborgs högskola. — Universitetsbiblioteket i Upsala. — Nordiska museet. — Kungl. Biblioteket i Stockholm.

Finland = Suomi: Åbo stads historiska museum. — Suomen valtionarkisto = Finlands statsarkiv.

Andre Lande: Carnegie endowment for international peace. — Departement of the interior, Bureau of education, Washington.

Følgende Forfattere eller Udgivere har givet efternævnte Bøger:

Andersen, A. P.: Biavlensangbogen. Roskilde 1915.

Appel, Axel: Husdyrbruget 1914—15, med særligt Henblik paa Kvægavlen og Kvægbruget.

- Arnfred, J. Th., Elektriciteten i Landbrugets Tjeneste 1916.
 Balslev, Vilh., Det Wærnske Institut gennem hundrede Aar. 1913.
- Bennike, Valdemar, Livets Historie eller kristelig Udviklingslære. 1915.
- Bertelsen, R. P., Anders Nielsen. 1915.
- Bing, Anton, Christian Colbjørnsen. 1915.
- Bjerre, Kr., Sagens Akter. Sorø 1910.
- Bobjerg, A., Den danske Kirke i Amerika. 1914.
- Borup, Johan, Højskolen og København. 1916.
- Bækhøj, L., Juan Fugls Liv m. fl.
- Carøe, K., Folkekirurgi i Thy — Kongelig Hof- og Livkirurger. 1660—1848, m. fl. ialt 6.
- Christensen, Harald R., Undersøgelser over Luften i Opbevaringsrum.
- Christensen, J. V., En Bonde (Peder Jensen). 1917.
- Christensen, William, Oluf Christensen og Sønner, en Købmandsfamilie i Aalborg omkring Aar 1800.
- Christiansen, Asta, Udenfor Kirken. — Vore Børn.
- Dahl, Frantz, C. Goos I—III. — Afdøde fremmede Retslærde I—VII. — Oversigt over juridisk Litteratur I—V.
- Dahl, Marie, Af Johan Ernst Rietz's Dagbøger.
- Dolleris, Andreas, Den danske Provindsboghandels Historie fra omtrent 1800—1915.
- Drachmann, Povl, Fortid og Fremtid, Tanker om Danmark 1916.
- Dæhnfeldt, Danske Blomsterløg. Kolorerede Billedhæfter.
- Ebberup, Hans Chr., Daggry, religiøse Digte, 1904. — Aaben Front, Digte, 1914.
- Egebjerg, H. R., Svendborg Amts Skytteforening gennem 50 Aar. 1915.
- Elvius, Sofus, Biskopperne i Danmark i Aarene 1885—1911.
 — Biografier og Portrætter af Studenterne fra 1866.
- Erlang, A. K., How to reduce to a minimum the mean error of tables. 1915.
- Faber, Harald, Danske og norske i London og deres Kirker. 1915.
- Fraenkel, A., Verden med dansk Maal eller Danmark med Verdens Maal. 1916.
- Frederiksberg Kommunes Hospital og Forsørgelsesvæsen med Planer. — Forbrændingsanstalten for Dagrenovation.

- Frederiksen, H. C., Gunver, en Skolehistorie. 1914
- Gunnarsson, Gunnar, Borgslægtens Historie, 3. gennemsete Udg. 1—2. D. — Livets Strand, Roman — Smaa Historier — Varg i Veum — Smaa Skuespil — Drengen.
- Hansen, J. L., Angrebene paa Sagfører J. L. Hansen, Kolding, en aktmæssig Fremstilling. 1910.
- Hansen, Povl, Ernst Trier og Marie Abel, en Brevvexling. 1915.
- Henriksen, Hans, Solhvervstider, ny Sange — Jørgen og Martha, en gammeldags Historie. 1915.
- Holmström, Leonard, Jordbruksundervisningen i Skåne, des opkomst och utveckling 1813—1912.
- Jensen, J. P., Kommunen og Stat. En Samfundslære med Øvelsesskemaer. 1916.
- Juel, C., Note om Archimedes Tyngdepunktlære, 1915 — Forelæsninger over Hydromekanik.
- Klitgaard, C., Kjærulfske Studier. 3—4.
- Konradi, Emil, Træk af Mejeribrugets Historie — Sydjydske Mejeriforening gennem femogtyve Aar. 1917.
- Kristensen, Marius, Til Johannes Ewald Orlogssang — Fra de gamle Runeindskrifter.
- Kristensen, Martin, Seminariet paa Samsø. 1916.
- Kroman, K., Laws of muscular action. 1917.
- Københavns Kommunes Forsørgelsesvæsen i ældre Tider og i Nutiden. 1914.
- Køedt, A. Peschcke, Handels Kalender, 1915 — Skandinavisme, 1916
- Larsen, Andreas, Vi unge. Aarhus 1913.
- Larsen-Ledet, Kampe og Sejre i 1914—15.
- Lindhardt, Amalie, Mine Forældre. 1917.
- Lindholm, Poul, Dansk Sproglære. Kolding 1915.
- Madsen, Andreas, Den danske Floras Vand- og Stenhøjsplanter. 1917.
- Malmö, en skildring i ord och bild av stadens utveckling och nuvarande tilstånd, 1—2. del. 1914.
- Marstrand, Even, og Niels Juel: Studievejledning i Samfundslære, 1914 — De økonomiske Forhold under og efter Napoleonskrigene. 1917.
- Mortensen, F. V., Fiskeriberetning for 1913—15.
- Nyrop, C., Bidrag til vor Haandværkerstands Historie i Tiden før 1857 — Haandværkskunst og Kunsthaandværk — I Anledning af teknologisk Instituts to Prøvekursus 1906 —

16. Juli — 1916 — Thor Lange: Bidrag til en Livsskildring — Det kgl. Frederiks Hospitals Apotekere.

Olrik, Jørgen, Danske Sølvarbejder fra Renaissancen til vore Dage. 1915.

Pedersen, Kr. la Cour, Oplevelser ved Grænsen i Mindeaaret og Mærkeaaet 1914, fortalt af en Grænsebo.

Pinholt, Vilh., Sandflugten i Vestjylland. Lyngby 1915.

Rosenørn, J. K., Af min »Dagbog«, nyt og gammelt. 1917.

Rørdam, Valdemar, Kampen med Bål, et bibelsk Drama 1914 — Krigen og Duerne — Den gamle Præstegaard.

Schütte, Gudm., Ptolemy's maps of northern Europa. A reconstruction of the prototyps.

Sørensen, William, Professor Dr. K. Rørdam og »Kjøkkenmøddingerne« m. m., en kritisk Undersøgelse. 1915.

Thomassen, Fr., Skolemuseerne og de pædagogiske Biblioteker, deres Historie og Virksomhed, 1915, og 5 andre Skrifter.

Thomsen, Vilh., Fra Øst-Turkestans Fortid.

Trap, Cordt, Københavnske Skolebørns Fordeling efter Skolernes Art og Forældrenes Samfunds Stilling. 1914.

Tuxen, S. C. A., Landbrugs-Bogførings Fremme paa Skolen og i Livet. 1916.

Understrup, Konrad, Ørre Sogn, 1915 — Slægten Lundsgaard.

Wad, G. L., Minde om Sophie Wad f. d'Origny.

Warming, Jens, Ti Særtryk og Smaaskrifter, de fleste i flere Eksp.

Vejlefjords Sanatorium, Meddelelser ved Chr. Saugman, I—XIV.

Wesenberg-Lund, C., Insektlivet i ferske Vande. Med 377 Illustrationer. 1915.

Videbech, Johanne, Breve fra Fader og Moder og Minder fra mit Barndomshjem.

Af andre Gaver nævnes:

Cand. phil. Oscar V. Andersen: Francois Dezeuze: Plageaanden, overs.

Højskoleforst. P. Andresen: Aarsskrift fra Vinding Højskole 1910—16.

Red. Hans Appel: Mælkeritidende, udg. af dansk Mejerist-Forening, ledet af Hans Appel. 27—29. Aarg. Indb.

Højskoleforstander Jacob Appel: Danmark-Norges Traktater 1523—1750 med dertil hørende Aktstykker, udg. af L. Laursen.

3—4. Bind, 1589—1625. — Dansk Hof- og Statskalender. 1913. Indb. — Johannes Ewald: Samlede Skrifter, udg. ved Hans Brix og V. Kuhr. 2—3. Bind. — Johan Keller: Den Kellerske Aandssvageanstalt 1865—1915. — Vilhelm Madsen: Dansk Renaissance. — O. Svett Marden: De ny Tanker: Glæde—Magt—Overflod. — Hans Mogensens Oversættelse af Philippe de Commines Memoirer, udg. af Poul Nørlund. 1—2. Bind. — B. Seeböhm Rowntree: Poverty, a study of town life. 4 ed. London. Indb. — Stempler og Hjul. Digte af Vilh. Bergström, Tegninger af Magnus Bengtson. Og flere andre, ialt 45 Bind.

Fru Sofie Appel gav mig Lov til at udtage en Del af hendes Mands efterladte Bøger. Jeg udtog ialt 28 Bind, deraf de 15 indbundne. Der kan nævnes F. Godet's Bibelforklaringer i 6 Bind, L. N. Bojsens Israels Historie i fem Bind.

Højskolelærer J. Th. Arnfred: Viggo Cawling: Ludvig Feilberg og hans Levelære.

H. Aschehoug & Co.: T. H. Aschehoug: Socialøkonomik. IV., Georg Christensen: Den danske Litteraturs Historie, Dansk Forfatterforenings Bibliotek, I—II, Poul Hertz: Sund Skoleungdom.

Pastor H. Axelsen-Drejer: Vilh. Andersen: Bacchustoget i Norden, H. Blom: Bismarck und seine Zeit. I—VI, H. Kock: Bismarck.

Højskolelærer C. Baagø: *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*. Tom. I—IX. Hafniæ. 1772—1878. — *Scriptores rerum Svecicarum medii ævi*. I—II.

Red. R. P. Bertelsen: Chr. Buur: Folkeundervisningen i Aarhus før 1814. — Lars Frederiksen: Landbrug i Nordamerika. — Gemt og Glemmt, Minder fra gamle Dage, II—III. Gunnar Heyde: Fremtidsstaten, Roman. — Henning Jensen: Psykisk Forskning. — Hans Kyrre: Henrik Hertz, og en Del flere, ialt 48 Skrifter.

De Bielkeske Legater: Johanne Skovgaard: Stiftsdame Frøken Julie Bielke, et Mindeskrift.

Stud. polit. Abel Brink: Argyl: Ejendomsret til Jord. — J. N. Brande: Samfundslære. — Jacob E. Lange: Socialøkonomi. 2. Udgave.

Rentier Viggo Bruhn: Conradine Bruhn, f. Schönau: Erintringer og Optegnelser.

Konferensraadinde Julie Carlsen: Fædrelandet 1850—1882. — Die mittelalterlichen niedersachsens Baudenkmäler. 75 Tavler og flere andre Tavler og Billedværker, ialt 48 Bind.

Landbrugslærer Chr. Christensen, Tune: Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nuværende Tilstand i oeconomic Henseende. 1—19. Stykke. 1826—44. — Cecare Cantu: Verdenshistorie. 1—8. Bind. — Tidende for Forhandlingerne ved Provindssialstænderne for Hertugdømmet Slesvig, 8 Bind. Alle udmærket indbundne.

Professor, Dr. med. & jur. Christian Christiansen: Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af J. P. Jacobsen og R. Paulli. 1—3. Bind. — Palæografisk Atlas: Oldnorsk islandske Skriftprøver 1300—1700, ved Kr. Kålund. — Stan. Rosniecki: Varægiske Minder i den russiske Heltedigtning.

Deltagerne i Højskolelærerkursuset 1915: O. P. Jensen: Fra Højskolen og Folkelivet.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab: J. B. Krarup og S. C. A. Tuxen: Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark, VI, Landboskrifter XX, XXII, XXIII o. fl.

Bibliotekar Emil Elberling: Nordisk familieboek, Konversationslexikon og Realencyklopædi. I—XX. Sthm. 1876—99. Indb.

Dr. phil. H. F. Feilberg: J. P. Jacobsen: Manes. — De døde og Menneskelivet, 1—2. B., og en Del flere Bøger, Smaaskrifter Papirer og Avisudklip.

Valgmenighedspræst Sven Fenger: Thomas Carlyle: Sartor resartus. — Jens Kure: Thomas Carlyle og hans Hustru. — Tro og Arbejde. — S. Hedin: Från fronten i väster. 1914.

Foreningen for Boghaandværk: Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke. Arbejdets Historie.

Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse: Kjøbenhavn, som den er, og som den bør være.

Foreningen af Toldembedsmænd: Herm. Andersen: Københavns Toldbod fra de ældste Tider indtil vore Dage.

Frederikshald Kommune: O. Forström: Frederikshald i 250 Aar. 1665—1915.

Herredsfoged A. C. Frost: M. Tullius Cicero: Libri tres de officiis. 1721. I Pergament. — Kong Frederik den Femtes norske Lov. 1768. Og fire andre Bøger.

G. E. C. Gads Forlag: H. Ehrencron-Müller: Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1909—14.

Grosserer-Societetet: Jul. Schovelin: Fra Kongegunst til Selvstyre. — Handelsberetninger 1914—16.

Lærer Johannes Grønborg: Vore Folkebogsamlinger, deres Nytte og Nødvendighed.

Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag: Engelske Forfattere for Gymnasiet, Nr. 1—8. — Danske Soldaterbreve, saml. og udg. af Harald Nielsen, 1917.

Hagerups Forlag: Jørgen Ask: Tysk præliminær Grammatik, 1917.

Konservator H. P. Hansen: N. F. S. Grundtvig: Dannevirke. 1—4. Bind. 1816--19.

Etatsraad Jacob Hegel: L. C. Nielsen: Frederik V. Hegel, hans Forgængere og hans Slægt. Et Mindeskrift. I—II.

Overretssagfører Paul Hennings: Danske Digteres Sange til Medlemmer af det danske Kongehus 1862—1898.

Red. Hans Henriksen: Hvert Aar har han i længere Tid sendt os en stor Bogpakke, mest Smaaskrifter, der omhandler Tidens Spørgsmaal. I de sidste Aar har der været meget om Krigen.

Herlufsholm Stiftelse: Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. af G. L. Wad. 1—2. Del. — Næstved St. Peder Kloster. Herlufholms Kirke, to Afhandl., udg. i Anledn. af 350 Aarsdagen. 1565—1915. — A. K. Hasselager: Herlufsholm 1865—1915.

Hid islenzka bokmentafelag sendte os en Del islandsk Litteratur, ialt 52 Bind.

Frk. Tove Høgsbro: I Omnibus, Foredrag i »Red star inn« i Chicago 1914--15.

Id Formandskab: Harald Bakke: Id Herred, en Grænsebygds Historie fra gammel Tid til nu. 1915.

Indenrigsministeriet: Einar Cohn: Oversigt over økonomiske Tilstande og de ved disse foranledigede Regeringsforanstaltninger i Danmark 1914—15.

Redaktør Bertel Jensen: Om Landbruget i Danmark i Tekst, Tavler og Kobberætsninger ved Kr. Schou 1900.

Forretningsfører J. Jepsen i New Orleans: John Marschall: The life of Georg Washington. I—V. Philadelphia 1805.

Redaktør Konrad Jørgensen i Kolding giver et Eksemplar af alt, hvad han trykker, »Højskolebladet« endog i tre Eksemplarer, deraf det ene indbundet.

Kaiserlich deutsche Gesandtschaft: Tysk Hvidbog, 1—3.

K. F. U. M.: Guds Gerning i vort Folk, en Folkebog, red. af Johannes Loft.

Bibliotekar Alfred Krarup: A. Ræder: Lærebog i Oldtidens Historie. — H. Schjøth og Chr. L. Lange: Lærebog i Verdenshistorien. I—II.

Højskolelærer **Marius Kristensen**: Gammeldags Skæmt. — Gustav af Gejerstam: Ensamhetens gåtar. 1—3. B. Og tolv andre Skrifter.

Københavns Observatorium: Publikationer og mindre Meddelelser. Nr. 1—26.

Landbrugslærer **Jakob E. Lange**: Henry George: Fremskridt og Fattigdom. 3. Udg.

Borgmester **Jacob Marstrand**: Slægten Marstrand. Til Minde om Onkel Troels. 1915.

Ministeriet for Undervisningsvæsenet: Aarlig en 50—60 Indbydelsesskrifter og Beretninger fra Universitetet, de lærde Skoler o. l. — **H. C. Bering Lisberg**: Rosenborg og Lysthusene i Kongens Have. 1914.

Fru Villi Mømsens Børn gav af hendes efterladte Bøger 27 Bind, deraf de 23 indbundne. Iblandt dem **A. Oehlenschläger**: Tragedier, 1—10. B. 1849. Desuden en Del tyske og engelske Romaner.

Namsos Formandsskap: **A. S. Aavatsmark**: Namsos, Byens Anlæg og Utvikling. 1914.

Nationalmuseet I. Afd.: Forhistoriske Foredrag fra det kgl. nord. Oldskriftsselskabsmøder den 21. Marts og 4. April 1916.

Læge Valdemar Nielsen i **Esbjerg**: **Alex. Thorsøe**: Slottet i Odense under Prins Kristian og 3 andre Bøger.

Gartner Chr. Olsen: To kolorerede Tavler over Rodfrugter. **Cand. jur. Anders Pedersen**: **F. C. Krarup**: Livsforstaaelse. — **Kristelig Troserkendelse**. Og flere andre Bøger.

N. P. Petersen-Pauli: Pligtspørgsmaalet, Bidrag til Oplysning om Sønderjydernes Pligtforhold. 1917.

V. Pios Boghandel: Seksten Skrifter om Krigen.

Kgl. Hofboghdl. Aage Prior: **H. E. Franzos**: Jøden og hans Datter. — **Marie Stjernstedt**: Frankrigs Sjæl.

Rigsdagen: Rigsdagstidende for 67—69. Samling 1914—17, og flere Bøger.

Justitsraad N. C. Rom gav af sit Forlag, hvad vi ønskede at faa. Det blev ialt 27 Bind og flere Smaaskrifter.

Højskolelærer **Jens Rosenkjær**: **J. Boas**: Lærebog i Zoologien, 3. forøgede Udg. og flere.

Det Rønnenkampske Legat giver aarlig Bøger for 120 Kr. efter vort Valg. De anvendes gerne til Indkøb af samlede Skrifter af nordiske Forfattere.

Statsbiblioteket i Aarhus: Stiftamtmand **Dr. phil. August Regensborg**, et Hundreedaarsminde, og fl. Kataloger.

Handelsgartner, cand. polit. Frode Sørensen: Daily mail yearbook 1912—16. — Harriet Martineau: Nationaloekonomiske Noveller, I—II, m. fl.

Skolens Elev S. P. Sørensen: Procedure og Dom ved den kgl. Lands-Over-Ret i Viborg i Sagen Justitien contra Ole Peter Holm Larsen af Skræppenborg 1837.

Valgmenighedspræst E. Terkelsen: Budstikken, udg. af F. E. Bojsen. 17—27. Aarg. Stege 1868—78.

Kaptajn Edv. Theill: Flere Smaa-Rejsehaandbøger fra Norge.

Udvalget for folkelig Universitets Undervisning: Grundrids Nr. 101—276, og Beretninger om dets Arbejde.

Geheimeelatsraadinde Vett: Familien Vett og von Vett. Efter Familiens Optegnelser saml. af Carl Chr. Vett.

Gaardejer Peder Winding: Henrik Gerner: Gudelige Tanker over endeel af de hellige Apostlers Sende-Breve. 1696.

Boghandler Otto Wroblewski: Otto B. Wroblewski: Fem Aar i Roskilde.

Østrig-Ungarns Legation: Rødbog. Diplomatiske Aktstykker.

Følgende Institutioner har sendt Fest- eller Jubilæumsskrifter:

Aalborg Portland-Cement-Fabrik, 1889—1914.

Akademisk Skytteforening, 1861—1911.

Akademisk Skyttekorps, 1866—1916.

Aktieselskabet Nielsen & Winther, 1867—1917.

Aktieselskabet nye dansk Brandforsikrings-Selskab, 1864—1914.

Almindelig dansk Vare- og Industrielotteri, 1887—1912.

Arbejdsmandenes Forbund, 1889—1914.

Bogense Haandværkerforening, 1860—1910.

Bogø Sømandsforening, 1863—1913.

Bondestandens Landboforening (Sydvest Fyn), 1891—1916.

Danmarks Storloge, 1880—1915.

Dansk Farverforening, 1888—1913.

Dansk Former-Forbund, 1889—1914.

Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund, 1888—1913.

Dansk Tømrer-Forbund, 1890—1915.

De danske Provindsers Barber- og Frisør-Forening, 1892—1917.

De Københavnske Handelsforeningers Fællesrepræsentation, 1890—1915.

- De samvirkende jyske Hesteavlforeninger, 1888—1913.
 Den alm. Brandforsikring for Landbygninger, 1792—1917
 Den Kellerske Aandssvageanstalt.
 Det danske Hedeselskab, 1866—1916.
 Det kgl. danske Musikkonservatorium, 1867—1917.
 Elevskolens Minde, 1816—1916.
 Fajancefabrikken Alumina, 1863—1913.
 Foreningen af danske Handelsrejsende, 1866—1916.
 Gjedved Seminarium, 1862—1912.
 Gregersens Skole, 1865—1915
 Haand i Haand, 1890—1915
 Haandværkerforeningen i København, 1840—1915
 Kjellerup og Omegns Landboforening, 1866—1916.
 Kongelig dansk Yacktklub, 1866—1916.
 Københavns Brandforsikring, 1731—1911.
 Landbosparekassen for Randers Omegn, 1866—1916.
 Lemvig Skakforening, 1901—1912.
 Museet paa Koldinghus, 1890—1915.
 Norges Sjøkartverk, 1814—1914.
 Norsk Skibsførerforening, 1889—1914.
 Randers Amts Skytteforening, 1867—1917.
 Randers Handelsforening, 1840—1915
 Roskilde Borger-, Haandværker- og Industriforening,
 1840—1915.
 Stockholms stads handelsforening, 1865—1915.
 Södermanlandsläns kungl. hushållningssällskap, 1814—1914.
 Vejle tekniske Selskab, 1890—1915.

For overflødige Dubletter og gamle Aviser har Biblioteket i disse tre Aar tilbyttet sig 56 Værker i 60 Bind, deraf 15 indbundne og 74 Kabinetsofotografier af Eventyrfortællere.

Følgende periodiske Skrifter bliver Skolen tilsendt:

Dagblade: Aalborg Amtstidende. Aarhus Amtstidende.
 Bornholms Social-Demokrat. Esbjerg Avis. Folkebladet, Vejen.
 Fredericia Avis. Fredericia Dagblad. Frederiksborg Amtstidende.
 Fyns Tidende. Fyns Venstreblad. Göteborgs handels-
 och sjöfartstidning. Helsingør Avis. Holbæk Amts Dagblad.
 Holbæk Amts Venstreblad. Holbæk Posten. Horsens Social-
 Demokrat. Horsens Venstreblad. Hovedstaden. Kallundborg
 Dagblad. Kolding Avis. Kolding Folkeblad. Kolding Social-

Demokrat. Kristeligt Dagblad. Landbo Dagbladet. Maribo Amtstidende. Middelfart Venstreblad. Nordsjællands Venstreblad. Nyborg Avis. Næstved Tidende. Randers Amts Avis. Randers Dagblad. Randers Venstreblad. Ribe Amtstidende. Ribe Stiftstidende. Ringkøbing Amts Dagblad. Ringkøbing Amtstidende. Roskilde Dagblad. Silkeborg Avis. Skelskør Venstreblad. Skive Folkeblad. Sorø Amtstidende. Svendborg Amtstidende. Sydjydsk Folkeblad. Sydsjællands Venstreblad. Thisted Amtstidende. Vejle Amts Folkeblad. Vendsyssel Folkeblad. Venstrebladet. Vestjyllands Social-Demokrat. Viborg Stifts Folkeblad. Ærø Tidende. Østsjællands Folkeblad.

Ugeblade og Smaablade: Andelsbladet. Antikvitets Tidende. Bibladet. Bogsamlingsbladet. Dannevirke, Amerika. Dansk Budstikke. Dansk Folkestyre. Dansk Handels- og Kontor-medhjælper-Tidende. Dansk Husflidstidende. Dansk Kirketidende. Dansk Ungdom. De tusind Hjem. Den danske Biavler-tidende. D. S. U. A. Ferskvandsfiskeribladet. Folkelæsning. Folkevennen. Fra Havet. Fra Santhalmissionen. Fremtiden. Fram, Finland. Fredsbladet. Fyns Stifts Landbrugstidende. Fyrtaarnet. Gartnertidende. Haandværkernes Adresseavis. Hedeselskabets Tidsskrift. Hafnia. Herregaardenes Adresseavis. Hjemmet. Hjemmets Folkeblad. Højskolebladet. Høgskulebladet, Norge. Illustreret Familie Journal. Jyllands Adresseavis. Jydsk Husdyravl. Kirkeklokken. Kirkelig Samler, Amerika. Kors og Stjerne. Kvinden og Samfundet. Københavns Kirkesag. Københavns Venstreblad. Landbruget. Landet, Landmændenes eget Blad. Land- og Skovbrugsbladet. Lys over Landet. Maanedblad for K. F. U. M. Mejerifolk. Mælkeritidende. Nyt Kirkjublað. Santhal-Posten. Skolebladet. Sparekassetidende. Stenografisk Tidsskrift. Stjernebladet. Sund Sans. Syd og Nord, Argentina. Ugeskrift for Landmænd. Ungdom, Amerika. Ungdom og Idræt. Ungdommen. Vort Folk. Vort Landbrug. Østjydsk Landboblad.

Tidsskrifter: Árbok hins Islenzka fornleifafjelags. Botanisk Tidsskrift, udg. af botanisk Forening. Búnaðarrit, utg. af Búnaðarfélag Islands. Carnegie endowment for international peace yearbok f. 1911—12. Dansk Adel og Borgerstand, red. af P. B. Grandjean. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, red. af A. Oppermann. Finnisch-ugrische Forschungen, Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprache und Volkskunde, nebst Anzeiger, herausg. von Kaarle Krohn. For Kirke og

Kultur, utg. av Thv. Klavenes og Ejvind Bjerggrav-Jensen. Handelsbladet, udg. af Niels P. Nielsen. Meddelelser fra Udenrigsministeriet. Nordisk Missions Tidsskrift, red. af Fr. Munck. Nordisk tidsskrift för vetenskap, konst & industri, utg. af Letterstedtska föreningen. Nordiska museum,ataburen, kulturhistorisk tidsskrift. Samfundets Krav, red. af F. Linderberg. Tidsskrift for Landbrugets Planteavl, udg. af Statens Planteavlsudvalg. Tidsskrift for Vindelektricitet. Verdandi, Tidsskrift för ungdomens målsmän öch vänner, utg. af Anna Sandström og Lars Hökerberg.

Aarsskrifter fra Højskoler og Landbrugsskoler eller deres Elevforening: Asmildkloster, Frederiksborg, Hindholm, Hjørnlunde, Høng, Ladelund, Lyngby, Næsgaard, Ollerup, Roskilde, Ry, Ryslinge, Sorø, Testrup, Tune, Vallekilde, Vejstrup, Vestbirk, Veterinær- og Landbohøjskolen og Vinding.

Aarsskrifter fra de historiske Samfund i følgende Amter: Aarhus, Bornholm, Hjørring, Holbæk, Odense, Ringkøbing, Skive og Omegn, Thisted og Folk og Land ved Anton Jakobsen.

Meddelelser, Indbydelsesskrifter og Beretninger er tilsendt Højskolen fra forskellige Højskoler, lærde Skoler, Foreninger, Selskaber og Stiftelser.

SKOLENS REGNSKAB

FRA 1. MAJ 1914 TIL 30. APRIL 1917.

I.

Regnskabet fra 1. Maj 1914 til 30. August 1915.

INDTÆGT:

Kassebeholdning 1. Maj 1914.....	Kr.	510.06
Pigeskolen Sommeren 1914	Kr.	3731.00
Den udvidede Højskole i Vinteren 1914—15:		
Den kvindelige Afd....	Kr.	9219.00
Den mandlige Afd. . . .	-	10464.00
		- 19683 00
		- 23414 00
Efterbetaling fra tidligere Lærlinger.	Kr.	60.00
Efteraarsmødet	-	717 00
		- 777.00
Leje af Værelser 1914—15.....	Kr.	1744.00
Husleje af to Lærere	-	600.00
Gymnastikkursus i August f. Husleje	-	100.00
		- 2444.00
Gaver: Fra Fengers Legat	Kr.	320.00
Lærer Østergaard og Hustrus Legat.....	-	50 00
		- 370.00
Statsunderstøttelsen	-	30500 00
Underskud	-	2603.85
		Tilsammen... Kr. 60618.91

UDGIFT:

Lønninger	Kr.	42074.00
Varme, Rengøring, Kørsel, Kundgø- relser, Læge m. m.....	-	4974.50
Skat og Brandpenge.....	-	406.61
		Kr. 47455 11
Bygning, Boskab og Undervisnings- midler	Kr.	1978.61
Biblioteket.....	-	968 09
		- 2946.70
Nybygning og Nykøb.....	-	1986.90
Renter og Afdrag paa Statslaan og Byggelaan..	-	8230.20
		Tilsammen... Kr. 60618.91

II.

Regnskabet fra 1. Maj 1915 til 30. August 1916.

INDTÆGT:

Pigeskolen Sommeren 1915.....	Kr. 4265.00	
Den udvidede Højskole i Vinteren 1915—16:		
Den kvindelige Afd....	Kr. 11943.00	
Den mandlige Afd....	- 13718.00	
		- 25661.00
		Kr. 29926.00
Efterbetaling fra tidligere Aars Lær- linger	Kr. 450.00	
Efteraarsmødet	- 1082.00	
		- 1532.00
Leje af Værelser 1915—16.....	Kr. 2026.00	
Husleje af to Lærere	- 600.00	
Gymnastikkursus i August for Husleje	- 100.00	
		- 2726.00
Lærer Østergaard og Hustrus Legat Rente.....	- 50.00	
Statsunderstøttelsen	- 31000.00	
		- 31000.00
		<u>Tilsammen... Kr. 65234.00</u>

UDGIFT:

Underskud fra forrige Aar.....	Kr. 2603.85	
Lønninger	Kr. 41925.00	
Varme, Lys, Rengøring, Kørsel, Kund- gørelser, Læge m. m.....	- 5069.08	
Skat og Brandpenge	- 415.49	
		- 47409.57
Bygning, Boskab og Undervisnings- midler.....	Kr. 2071.86	
Biblioteket.....	- 765.20	
		- 2837.06
Nybygning og Nykøb.....	- 3340.19	
Renter og Afdrag paa Laan.....	- 8291.00	
Kassebeholdning den 30. April 1916	- 752.33	
		- 752.33
		<u>Tilsammen... Kr. 65234.00</u>

III.

Regnskabet fra 1. Maj 1916 til 30. April 1917.

INDTÆGT:

Kassebeholdning 1. Maj 1916	Kr.	752.33
Pigeskolen Sommeren 1916	Kr.	5500.00
Den udvidede Højskole i Vinteren 1916—17:		
Den kvindelige Afd... Kr.	14351.00	
Den mandlige Afd.... -	14875.00	
	<u> </u>	- 29226.00
		- 34726.00
Efterbetaling fra tidligere Aars Lær- linge	Kr.	160.00
Efteraarsmødet	-	715.00
	<u> </u>	- 875.00
Leje af Værelser 1916—17... ..	Kr.	2224 00
Husleje af to Lejligheder	-	600.00
Gymnastikkursus i August betalt Husleje	-	100 00
	<u> </u>	- 2924 00
Gaver: H. P. Christensen, Kamstrup Lærer Østergaard og Hustrus Legat Renter.....	Kr.	100 00
	-	50 00
	<u> </u>	- 150 00
Statsunderstøttelsen.....		- 31000.00
	<u> </u>	- 31000.00
	Tilsammen... Kr.	<u>70427.33</u>

UDGIFT:

Lønninger	Kr.	42722 00
Varme, Rengøring, Kørsel, Aviser, Kundgørelser, Læge m. m.	-	8060 07
Skat og Brandpenge	-	430 56
	<u> </u>	Kr. 51212.63
Bygning, Boskab og Undervisnings- midler	Kr.	1804.54
Biblioteket.....	-	840.92
	<u> </u>	- 2645.46
Nybygning og Nykøb	-	2300 00
Renter og Afdrag paa Laan	-	8260.00
Henlagt til Byggefond	-	6000.00
Kassebeholdning 30. April 1917.....	-	9.24
	<u> </u>	- 9.24
	Tilsammen... Kr.	<u>70427.33</u>

LEGATER

KNYTTETE TIL ASKOV HØJSKOLE

Ludvig og Charlotte Schrøders Mindelegat,

bestemt til Understøttelse af Elever paa Askov Højskole.

1. Maj 1917 var Legatets Størrelse 7000 Kr., hvorfor der foreligger Statsgældsbeviser. Renten er anvendt til Understøttelse af Elever.

Lærer Østergaard og Hustrus Legat.

Renten af Legatet, 50 Kr. aarlig, er for de tre Aar 1915—17 indgaaet i Skolens Kasse tilsendt fra Aarhus Amts Skolefond.

Rasmus Fengers Legat

er givet til direkte Støtte for Skolen. Legatet ejer 3000 Kr. i Kreditforeningsobligationer og en Sparekassebog paa 300.62 Kr. Der er bleven anvendt 320 Kr. til Fornyelse af Havebænke og lignende i Haven.

Morten Jørgensen og Hustrus Legat

er givet til en Friplads paa den almindelige Pigeskole om Sommeren. Legatet ejer 2000 Kr. i Kreditforeningsobligationer.

N. F. S. Grundtvigs Mindelegat,

stiftet 1883 af en »Norsk Højskoleven«, er paa 486,70 Kr., som indestaar i Vejen Bank.

Askov Biavlerfond.

Legatet er oprettet af »en Ven af Flid og Nøjsomhed«. Det er nu paa 1154.06 Kr. Renten er efter Fundatsens Bestemmelse anvendt til Støtte for Biavlen i Jylland efter Forslag fra Biavlerforeningens Styrelse.

Viggo Ulriks Præmielegat.

Legatet ejede 1. Maj 1917 en Obligation paa 1000 Kr. og en Sparekassebog i Vejen Sparekasse lydende paa 322,85 Kr.

Som sædvanlig er der i de forløbne tre Aar udbetalt 40 Kr. aarlig i Præmier gennem Bestyrelsen for Dansk Andels Ægekspor.

*Idet jeg paa Medlæreres og egne Vegne
takker for de Gaver, som der paa de fore-
gaaende Blade er gjort Rede for, maa jeg
endnu med oprigtig Paaskønnelse nævne
4500 Kroner, som af Lovgivningsmagten
aarlig er bevilget til Støtte for anden og
tredje Vinters Lærlinge, og som er uddelte
af Skolens Bestyrelse.*

Askov Højskole, i Decbr. 1917.

JACOB APPEL.

„ASKOV LÆRLINGE“

Regnskab fra 19. August 1916 til 8. Juli 1917

Indtægt:

Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr. 258 68
Medlemsbidrag og Portogodtgørelse.....	- 2623 80
Fra Vinterskolen 1916—17.....	- 12 40
Schønbergs Forlag for Marstrand: Poul la Cour	- 4 20
Poul Bjerge: 325 Ekspl. af Aarsskrift 1916	- 227 50
Indvundne Renter	- 28 03
	Kr. 3154 61

Udgift:

Understøttelse til Sommerskolen 1916.....	Kr. 160 00
— - Vinterskolen 1916—17.....	- 50 00
— - - - -	- 920 00
Trykning af Aarsskriftet	- 1400 00
Porto, Fragt, Kundgørelser m. m.....	- 427 23
Til et Maleri Jakob Knudsen	- 25 00
Løn til Kassereren	- 100 00
Kassebeholdning:	
Indest. i Sparekassen 0.65, Kontant 71.73 ..	- 72 38
	Kr. 3154 61

Vejen, den 8. Juli 1917.

J. A. Favrhøldt.

Ovenstaaende Regnskab er gennemgaaet og sammenholdt med Kassebog og Bilag, og der er intet fundet at bemærke.

Kolding, den 12. Juli 1917.

Thomas Thomsen.

Konrad Jørgensen.

